

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

**ANKARA'YA YERLEŞEN KOSOVA-PRİZREN GÖÇMENLERİNİN
İÇSEL VE DIŞSAL SOSYAL SERMAYE KULLANIMLARI:
ÖRNEK OLAY ÇALIŞMASI**

Mehmet Çakar

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2008

ANKARA'YA YERLEŞEN KOSOVA-PRİZREN GÖÇMENLERİNİN İÇSEL VE
DIŞSAL SOSYAL SERMAYE KULLANIMLARI:
ÖRNEK OLAY ÇALIŞMASI

Mehmet Çakar

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2008

KABUL VE ONAY

Mehmet ÇAKAR tarafından hazırlanan “Ankara’ya Yerleşen Kosova – Prizren Göçmenlerinin İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Kullanımları: Örnek Olay Çalışması” başlıklı bu çalışma, 24.01.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN (Başkan) (Danışman)

Prof. Dr. Demet ULUSOY

Prof. Dr. Mehmet Abdülkadir VAROĞLU

Doç. Dr. Esra BURCU

Yrd. Doç. Dr. Serdar SAĞLAM

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İrfan ÇAKIN

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☒ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

24.01.2008

Mehmet Çakar

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın konusunun Kosova Prizren göçmenleri üzerine olmasını sağlayan ve beni bu konuda cesaretlendiren, vefatına kadar tez danışmanım olan hocam Prof. Dr. Mehmet Cihat Özönder'e teşekkürü borç bilirim. Sonraki süreçte bana her türlü desteği sağlayan tez danışmanım Prof. Dr. Nevin Güngör Ergen'a, yine aynı şekilde desteğini benden esirgemeyen Prof. Dr. Demet Ulusoy'a, tez süresince bana rahat bir çalışma ortamı sağlayan ve moral veren hocam Prof. Dr. Mehmet Abdülkadir Varoğlu'na, yöntem konusunda verdiği değerli fikirler ile tezime katkılar sağlayan Doç. Dr. Esra Burcu'ya ve yine katkılarıyla Yrd. Doç. Dr. Serdar Sağlam'a teşekkür ederim.

Tezin yazım aşamasında her zaman yanımda olan, yazım sürecini kontrol ederek bana destek olan Melisa Akşit Çakar'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Çakar, Mehmet. Ankara'ya Yerleşen Kosova-Prizren Göçmenlerinin İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Kullanımları: Örnek Olay Çalışması, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Bu çalışma Kosova'nın Prizren şehrinden 1950-1960 yılları arasında göç etmiş olan kişilerin yaşamlarında etnik kimlik, göç ve göçmen-yerli ilişkilerinin göçmen grubun içsel ve dışsal sosyal sermayesi üzerinde ne ölçüde etkilere sahip olduğunun belirlenmesini amaçlamıştır. Bu çerçevede örnek olaylardan yola çıkılarak göçmenlerin yaşamlarında içsel ve dışsal sosyal sermayenin boyutları ile etnik kimlik tanımlaması, göç süreci ve koşulları ve göçmen-yerli ilişkilerinin kesişim noktaları ortaya konulmuştur. Buradan hareketle incelenen gruba dair bir model sunulmuştur. Çalışmada yöntem olarak örnek olay yaklaşımı kullanılmıştır. Veri toplama tekniği olarak ise derinlemesine mülakatlardan yararlanılmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına göre, Ankara'ya göç etmiş olan Prizrenlilerin yaşamlarında içsel ve dışsal sosyal sermayenin, biri diğerine dönemsel olarak baskın olan bir biçimde birlikte var olduğu görülmüştür. İçsel sosyal sermayeyi belirleyen önemli etmenler homojen kimlik tanımlaması, mekansal olarak yakın yerleşime sahip olma, grup içi dayanışma, verili güven, dernekleşme ve yaşlıların grup içinde etkin olmaları ve ekonomik zorluklardır. Dışsal sosyal sermayeyi belirleyen etmenler ise durumsalcı kimlik tanımlaması, ekonomik olarak iyi koşullara sahip olmak, grup dışı kişilerle zaman içinde geliştirilen güven ve bu ilişkilerden bireysel fayda sağlanmasıdır.

Anahtar Sözcükler

Etnik Kimlik, Göç, Göçmen-Yerli İlişkileri, İçsel Sosyal Sermeye, Dışsal Sosyal Sermeye

ABSTRACT

Çakar, Mehmet. The Internal and External Social Capital Usage of Kosova-Prizren Immigrants in Ankara: A Case Study, Master's Thesis, Ankara, 2008.

The aim of this thesis is to investigate the effects of ethnic identity, immigration and immigrant-local relations on the internal and external social capital usage of 1950-1960 Kosovo-Prizren immigrants, who live in Ankara. For this aim, the intersecting areas of social capital dimensions and ethnic identification, immigration process and immigrant-local relations were examined. A sociological model has designed to clarify the process of Prizren immigrants. In the study, case study approach is used. The basic data collection instrument is in depth interviews.

It is found that internal and external social capital were used in common in the lives of the immigrants, which periodically one is more dominant. The determinants of internal social capital are homogeneous ethnic identification, close settlement to other immigrants, group solidarity, taken for granted trust, presence of an immigrant association, the active participation of elders in the group and economic difficulties. On the other hand the determinants of external social capital are instrumental ethnic identification, economic wealth, a developing trust in people from outsiders, and personal benefits from relations.

Key Words

Ethnic Identity, Immigration, Immigrant-Local Relations, Internal Social Capital, External Social Capital

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KONUSU, PROBLEMİ VE METODU

1.1 ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ.....	4
1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI.....	9
1.3 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	10
1.4 ARAŞTIRMANIN PROBLEM CÜMLELERİ.....	11
1.5 ARAŞTIRMANIN METODU.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1 SOSYAL SERMAYE.....	18
2.1.1 İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Yaklaşımları.....	25
2.1.2 İçsel Sosyal Sermayenin Boyutları.....	28
2.1.3 Dışsal Sosyal Sermayenin Boyutları.....	31
2.1.4 Sosyal Sermaye ve Etnisite.....	32

2.2 ETNİK KİMLİK İNŞASI TEORİLERİ.....	34
2.2.1 Etnik Kimlik, Etnik Köken, Etnik Topluluk, Etno-merkezcilik ve Etnisizm.....	34
2.2.2 Etnik Kimlik İnşası Teorileri.....	35
2.2.2.1 Etnisiteye İlkçi Yaklaşım.....	35
2.2.2.2 Durumsalcı / Araçsalıcı Yaklaşım.....	36
2.2.2.3 Mantıki Seçim Modeli.....	39
2.2.2.4 Hayali Cemaat Yaklaşımı.....	40
2.2.2.5 Post Yapısalcı Yaklaşım.....	41
2.3 GÖÇ TEORİLERİ: GÖÇ ETME NEDENLERİ.....	42
2.3.1 Göç Konusunda Sosyolojik Teoriler.....	44
2.3.1.1 Sosyal Ağ Düzenekleri.....	45
2.3.1.2 Ulus Ötesi Sosyal Uzam Yaklaşımı.....	45
2.3.1.3 Kurumsal Kuram.....	46
2.3.1.4 Kümülatif Nedensellik.....	47
2.4 GÖÇMEN – YERLİ İLİŞKİLERİ: YERLİ HALK TARAFINDAN KABUL EDİLME.....	48
2.4.1 Pragmatik Yaklaşım.....	48
2.4.2 Çoğulcu Yaklaşım.....	49
2.4.3 Asimilasyon Yaklaşımı.....	49
2.4.4 Etnik İlişki Döngüleri.....	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

3.1 KOSOVA TÜRKLERİ VE GÖÇ.....	53
3.1.1 Tarihsel Arka Plan.....	53
3.1.2 Kosova	57
3.1.3 Prizren.....	59
3.1.4 Kosova'dan Göç Etme Nedenleri.....	61

3.2 MÜLAKATLARA DAYALI İÇERİK ÇÖZÜMLEMESİNDEN

ELDE EDİLEN BULGULAR.....	64
3.2.1 Örnek Olay 1: A.A.....	65
3.2.1.1 A.A'da Sosyal Sermaye.....	69
3.2.2 Örnek Olay 2: B.B.....	72
3.2.2.1 B.B'de Sosyal Sermaye.....	73
3.2.3 Örnek Olay 3: C.C.....	78
3.2.3.1 C.C'de Sosyal Sermaye.....	79
3.2.4 Örnek Olay 4: D.D.....	82
3.2.4.1 D.D'de Sosyal Sermaye.....	84
3.2.5 Örnek Olay 5: E.E.....	85
3.2.5.1 E.E'de Sosyal Sermaye.....	87
3.3 GENEL DEĞERLENDİRME.....	88
3.3.1 Türkiye'ye Göçün Nedenleri.....	88
3.3.2 Göç Süreci.....	90
3.3.3 Etnisite ve Göçmen-Yerli İlişkileri.....	91
3.3.4 İçsel Sosyal Sermayenin Kuruluşu.	92
3.3.5 Ekonomik ve Sosyal Uyum, Kırımlar ve Dışsal Sosyal Sermayenin Baskın Olduğu Dönem.....	94

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA.....	102
EKLER.....	108
EK.1.....	108
EK.2.....	111
ÖZGEÇMİŞ.....	112

TABLÖLAR

Tablo 1: İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Modeli.....	9
Tablo 2: İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Yaklaşımları Arasındaki Farklılıklar.....	26
Tablo 3: Göç Kuramları.....	43
Tablo 4: İçsel ve Dışsal Sosyal Sermayeye Dayalı Göçmen Uyum Modeli.....	99

GİRİŞ

İktisat biliminin ürettiği bir kavram olan “sermaye” son yıllarda sosyoloji biliminde de kendisine yer bulmaktadır. Sosyal sermaye, iktisat ile sosyolojinin kesişme noktasında ortaya çıkmakta ve insanların kurdukları ilişkilerin bir kaynak niteliğinde olmasından dolayı insanlara faydalar sağlayabileceği varsayımına dayanmaktadır.

Sosyal sermaye üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde sosyal sermayenin iki farklı tanımlaması olduğu görülmektedir. Bunlar içsel sosyal sermaye ve dışsal sosyal sermayedir. İçsel sosyal sermaye bir topluluğun ortak olarak sahip olduğu dayanışmadan doğan ve benzer bir hayat görüşünü barındıran topluluğun bütününe yayılan bir fayda iken, dışsal sosyal sermaye topluluk dışı bağlara bağlı olarak ortaya çıkan, vurgusu kişisel fayda olan bir kaynaktır.

Sosyal sermaye göç ve göçmenlerin yaşantılarında daha da önemli hale gelmektedir. Yaşadıkları topraklardan yeni bir yerleşim bölgesine göç eden kişilerin yaşantılarında sahip oldukları ve kurdukları ilişkiler, gittikleri yeni bölgedeki hayata uyumlarını belirlemektedir. Bu çalışmanın konusu 1950–1960 yılları arasında Yugoslavya’nın Prizren şehrinden Ankara’ya göç eden kişilerin yaşamlarında etnisite, göç ve göçmen-yerli ilişkilerinin göçmen grubun içsel ve dışsal sosyal sermayesi üzerinde ne ölçüde etkilere sahip olduğunun tespiti.

Çalışma etnik kimlik tanımlamasının, göç etme neden ve koşullarının ve göçmen-yerli ilişkilerinin göçmen grubun yeni yerleşim bölgesine uyumunu belirleyen içsel ve dışsal sosyal sermaye tipleri için önemli belirleyiciler olduğu varsayımından yola çıkmaktadır. Bu amaçla 1950–1960 yılları arasında göç eden kişilerle yapılan mülakatlara dayalı olarak sosyal sermayenin hangi mekanizmalar yolu ile ve nasıl oluşturulup, kullanıldığını anlamaya çalışmaktadır.

Belirtilmiş olan amaca varmak için çalışma dört bölüm çerçevesinde tasarlanmış ve gerçekleştirilmiştir. İlk bölüm iki kısım altında ele alınmıştır. İlk kısımda araştırmanın konusu, amacı ve kapsamı detaylı şekilde anlatılmış, ikinci kısımda ortaya konan araştırmanın konusu ve amaçları doğrultusunda çalışmada kullanılan yöntem ve teknikler ile bunların kullanılmasının nedenleri açıklanmıştır.

Araştırmada veri toplama yaklaşımı olarak örnek olay çalışması kullanılmıştır. Veri toplama tekniği olarak ise derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Bu yöntem gereğince 1955–1960 yılları arasında Kosova Prizren’den göç etmiş olan ve şu anda 65–75 yaşlarında olan 5 kişi ile derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Bu kişilerin hayat öyküleri her biri ayrı bir örnek olay oluşturacak şekilde içsel ve dışsal sosyal sermaye’nin etnisite, göç ve göçmen-yerli ilişkileri düzlemlerinde oluşma biçimlerini ortaya koyacak biçimde kodlanarak içerik analizi yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü olan kuramsal ve kavramsal çerçeve bölümünde ilk olarak içsel ve dışsal sosyal sermaye yaklaşımlarına değinilmiştir. İkinci olarak etnisite ve kimlik konusuna ilişkin kuramsal yaklaşımlar incelenmiştir. Üçüncü olarak göç kuramları ve dördüncü olarak da etnik gruplar arası ilişkiler yazını incelenmiştir. Ancak, Bu çalışmanın konusunu oluşturan Prizren göçleri örneğinde göç etme nedenlerine ilişkin sosyolojik bir değerlendirme yapılacağından kuramsal yaklaşımlardan sadece sosyolojik kuramlara yer verilmiştir. Teorik çerçeve bölümünde çeşitli temel kuramlara mümkün olduğunca yer verilmesinin nedeni çalışmanın temel amacının belirli bir teoriyi tüm değişkenleri itibariyle test etmekten ziyade, bir modelleme yapabilmek için farklı teorilerin kavramsallaştırmalarının örnek olaylar özelindeki kesişme noktalarını tespit edebilmektir. Bu bağlamda çalışmamız, farklı teorik açımları potansiyel açıklayıcı kavramsal araçlar olarak kullanarak Prizrenli göçmenlerin özgün durumsallıklarını ortaya koymak için, içsel ve araçsal örnek olay çalışması yaklaşımları arasında gidip gelmektedir.

Üçüncü bölüm iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Kosova Prizren'den yapılan göçlerin arka planını ortaya koymak amacıyla Kosova'nın tarihi, sosyal ve siyasal süreçleri anlatılmıştır. Bunun nedeni, vaka çalışmasının yapıldığı bireylerin anlatılarının tarihi, siyasi ve ekonomik bağlamından kopuk olmadan daha derinlemesine bir panoramasını vererek mevcut kavramsallaştırmalara dayanak teşkil etmektir. Bağlamsal koşulların bu yolla aktarılmasından sonra göçmenlerle yapılan mülakatlara dayalı olarak elde edilen bulgular ortaya konulmuş, kimlik, göç ve etnik ilişkiler düzleminde Kosova Prizren göçmenlerinin sosyal-sermaye yaklaşımları incelenmiş ve kuramsal açılımlarla bütünleştirme yoluna gidilmiştir. Daha sonra, göçmenlerle yapılan mülakatlara dayalı olarak elde edilen bulgular ortaya konulmuş, kimlik, göç ve etnik ilişkiler düzleminde Kosova Prizren göçmenlerinin sosyal-sermaye yaklaşımları incelenmiş ve kuramsal açılımlarla bütünleştirme yoluna gidilmiştir.

Son bölüm olan sonuç kısmında örnek olaylar ve tarihi süreçler ışığında bulgular kuramsal olarak değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KONUSU, PROBLEMİ VE METODU

1.1 ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

Araştırmanın konusu Balkanlardaki Kosova bölgesinin Prizren şehrinden 1950–1960 yılları arasında Ankara Türkiye’ye göç etmiş olan kişilerin yeni toplumsal yaşam alanına uyum sağlamaları bağlamındaki etnisite, göç ve göçmen-yerli ilişkileri düzlemlerinde oluşturdıkları içsel ve dışsal sosyal sermayelerinin incelenmesidir. Böylelikle araştırmamız gelecekteki daha geniş çalışmalar için, seçilen örneklem grubu üzerinden farklı sosyolojik kuramsal temellerden gelen içsel ve dışsal sosyal sermaye anlayışlarının ne tür mekanizmalar ve dışsal etmenler yoluyla oluşturulduğunu veya bu sermaye tiplerinde nerelerde kırılmalar yaşandığına dair ipuçları elde etmeyi ve bu bağlamda bir modelleme yapmayı hedeflemektedir.

Balkanlardan hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde Anadolu’ya doğru göç edilmiştir. Özellikle Balkanlardan yapılan göçlerin 1877–1878 Osmanlı Rus Savaşı (McCarthy, 1998) ve 1912–1913 Balkan Savaşları süresince çok yoğunlaştığı görülmektedir (Ağanoğlu, 2001). McCarthy’e (1998) göre 1877–1878 Osmanlı – Rus Savaşı neticesinde Balkanlar’dan göç etmek zorunda kalan muhacir sayısı 1.253.500 kişidir. Bunun yanı sıra İpek (1994) benzer şekilde 1.230.000 kişinin muhacir statüsünde Anadolu’ya göç ettiğini belirtmektedir. Bunun dışında Balkanların Osmanlı Devletinin elinden çıkan topraklarından daha sonraki dönemlerde de Anadolu’ya doğru nüfus hareketleri olmuştur. 1912–1913 Balkan Savaşları ve 1.Dünya Savaşı neticesinde 1912–1926 yılları arasında 812.771 kişi Balkanlar’da yaşadıkları topraklardan Anadolu’ya göç etmiştir (McCarthy, 184–192). Kirişçi’ye (2000) göre Yugoslavya’dan Türkiye Cumhuriyeti topraklarına 1923 – 1939 yılları arasında 115.210, 1940 – 1945 yılları arasında 1.671 ve 1946 – 1995 yılları arasında ise 188.040 kişi göç etmiştir.

Bu çalışmada Yugoslavya'nın Kosova Bölgesi'nin Prizren şehrinden 1950 ile 1960 yılları arasında Ankara'ya yapılan göçlerin incelenmesinin nedeni, bu dönemde göç eden kişilerin diğer dönemlerdeki Balkan göçmenlerinden farklı olarak serbest göçmen statüsünde Türkiye'ye gelmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti genel olarak Balkan göçmenlerini muhacir statüsünde yani devlet koruması ve desteğinde kabul ederken 1950–1960 yılları arasında toplu olarak gelenler devlet güvencesinin dışında tutularak Türkiye'ye kabul edilmişlerdir. Böylece gelenler resmi ekonomik ve sosyal destekten muaf kalarak Türkiye'deki yaşama dâhil olmuşlardır.

Devletin ekonomik ve sosyal desteğinden yoksun olarak Türkiye'ye yerleşen Balkan göçmenleri göçün getirdiği yaşam zorluklarını hem kendi göçmen grupları içinde oluşturdukları dayanışma ile hem de yerleştikleri yeni coğrafyada ekonomik ve sosyal hayata daha çabuk katılmak için kurdukları grup dışı ilişkilerle aşmaya çalışmışlardır. Buradan hareketle araştırmanın temel problemi Prizren şehrinden 1950–1960 yılları arasında Ankara'ya göç etmiş olan kişilerin grup içi ilişkilere odaklanma ve dayanışma yoluyla oluşan içsel sosyal sermayeye mi dayalı yoksa grup dışı kişisel nitelikli ilişkilerle kurulan dışsal sosyal sermaye oluşturmaya mı yönelik yaşam pratikleri oluşturduklarının tespittir.

İçsel sosyal sermaye yaklaşımı bir grubun kendi iç dinamikleri ve karşılıklı ilişkilerinden doğan, sosyal normlarının gücüne ve kültürel bir yapı gibi verili olarak oluşmuş güven kavramına bağlıdır. Bu yaklaşımda gruptaki bireylerin birbirlerine karşı olan yükümlülükleri ve grubu bir arada tutan etnik kimlik, dil, din, gelenek, görenekler, göç ve yaşanan zorluklar gibi ortak yaşam görüşleri sosyal sermayenin oluşturulmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede birincil ilişkiler, sivil toplum kuruluşları (dernekler), mekânsal yakınlık, törenler ve seremoniler büyük önem taşır. Kolektif bir etkileşim sonucunda oluşan sosyal sermayenin faydaları da yine kolektif olarak topluluğun bütününe yayılmaktadır.

Dışsal sosyal sermaye yaklaşımı ise topluluğun kolektif olarak yarattığı iletişim ağları ve sosyal ilişki bağlarından ziyade, bireylerin tek tek zaman içinde kişisel nitelikli olarak, bireysel amaçlarla kurdukları sosyal ilişkilerinden doğmaktadır. Bu bağlamda, avantaj sağlayan kaynaklar, süreç temelli güven ve sosyal ilişki ağının dolaylı ve doğrudan olması, zayıf veya güçlü olması, frekansı, süresi, büyüklüğü gibi nitelikleri dışsal sosyal sermayenin temel değişkenleri olarak kabul edilmektedir. Bu tür sosyal sermaye, özel bir mal niteliği taşımaktadır. Getirilerinden topluluktan çok, sosyal ilişkileri kuran ve sürdüren bireyler faydalanmaktadır.

Bu çerçevede tesis edilen sosyal sermaye bir sosyal sistem içindeki bütün aktörlerin sosyal başarısı için fonksiyonel ise de göçmenler açısından daha da önemli bir olgu haline gelmektedir. Ortak bir etnisite ve yaşam deneyimine sahip olan bir grubun göçmen olarak gittiği bölgedeki yaşama uyumu kuşkusuz birbirleri ve gittikleri bölgedeki yerlilerle kurdukları sosyal sermayeye/ilişkilere bağlıdır.

Grubun tümüne ortak bir fayda sağlayan içsel sosyal sermaye beraberinde etnik aidiyete bağlılığı ve grup içi dayanışmayı sağlayarak, göçmenliğin getirdiği zor günlerin birlik ve beraberlik içinde karşılanmasında faydaları bulunmaktadır. Gidilen bölgedeki ekonomik ve sosyal hayata uyumu daha çok artırma potansiyeli olan dışsal nitelikli ve zaman içinde emekle kurulan sosyal ilişkilerle oluşan dışsal sosyal sermaye ise, etnik aidiyette bağlılığı azaltarak, gruptan kopma ve asimile olma ihtimalini arttırmaktadır.

Etnisite, ait oldukları ve içinde özgün kültürel davranışlar sergiledikleri bir toplumda kendilerini diğer kolektif yapılardan farklılaştıran ortak özelliklere sahip olduğunu düşünen ya da başkaları tarafından bu gözle bakılan kişileri tanımlayan bir kavramdır (Marshall, 2003: 215). Bireylerin özel bir grupla özdeşleşmelerini, grup siyasallığını ve bireylerin gruba aidiyetlerini ifade etmektedir. Bu anlamda göç eden grubun içsel veya dışsal sosyal sermaye tiplerinden hangisini daha yoğun olarak kullandığını belirleyen etmenlerden bir

tanesisidir. Özellikle etnik grupla özdeşleşme yüksekse bireyin gruba ait olan içsel sosyal sermayeden yararlandığı ve eğer grupla özdeşleşme düşükse grup dışı ilişkilerinden daha fazla fayda sağladığı öne sürülebilir. Bu konuyu açmak gerekirse Putnam (2000) sosyal sermayenin iki temel biçiminin farklarını ortaya koymaktadır. Putnam'a göre sosyal sermaye çeşitlerinden ilki bağlayıcı (içsel) olan, ikincisi ise köprü oluşturan (dışsal) sosyal sermayedir (Field, 2006: 45). Bağlayıcı sosyal sermaye kimliği desteklemek ve homojenliği sürdürmek yönünde eğilim göstermektedir. Bağlayıcı sosyal sermaye özgün kimlikleri desteklemek ve grup içi sadakati güçlü tutmada "sosyolojik bir yapışkan çeşidi" olarak hizmet etmekte, belirli karşılıklılıkları desteklemek ve dayanışmayı sürdürmek için yararlar sağlamaktadır (Field, 2006: 45). Köprü oluşturan sosyal sermaye ise çeşitli sosyal bölümler içinden insanları bir araya getirmeye yaramaktadır (Field, 2006: 45). Ait olunan etnik unsur dışındaki kişiler arasındaki bağlantıları sağlamakta ve böylece bilgi dağılımında yararlar sağlamaktadır. Bu anlamda temel vurgusu kimliğin sürdürülmesi ve homojenlik değildir. Vurgusu dışsal ve heterojendir.

Göç ise bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketlerini içermektedir (Marshall, 2003: 685). Göç etme sebepleri çok çeşitlidir. Bu sebepler makro, mezo veya mikro seviyede olabilir. Ancak, çalışmamız açısından temel nokta, göç etme sebeplerinin göçmenin yeni yerleşim yerine uyumlanmasındaki motivasyonunu etkilemesidir ki, bu faktör dolaylı olarak yine sosyal sermaye türleri arasındaki tercihin yapılmasındaki unsurlardan birini oluşturmaktadır. Portes ve Sensenbrenner (1993: 1329) bir etnik grupla o bölgedeki hâkim unsuru oluşturan topluluk arasındaki kültür ve dil farklılıkları ne kadar fazla ise gruplar arasındaki çatışma miktarının o kadar yoğun olduğunu belirtmiştir. Bu anlamda kültür, dil ve siyasi zorlayıcı nedenlerden dolayı Prizren'den göç etmiş olan Türklerin uygun sosyal ve ekonomik alt yapı hazır olmadan göç etmeleri ortak süreçleri paylaşımlarına ve intibak sürecinde grup dayanışmasına dayalı olan içsel sosyal sermaye kaynaklarına yönelmelerine neden olacak koşulları yaratmıştır. Bu nedenle çalışmamızda öncelikle makro ve mikro süreçlerin

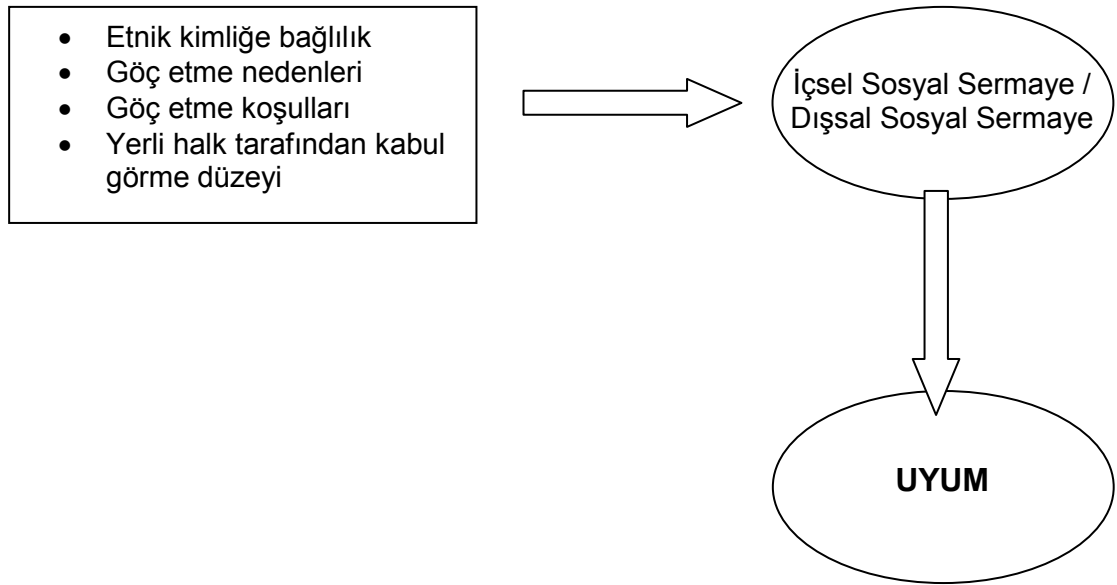
birlikte ele alınması gerekmektedir. Makro düzlemde tarihsel ve siyasal süreçlerin etkileri, mikro düzlemde ise kişisel yaşam koşulları dikkate alınmaktadır.

Bunlara ek olarak, göçün yapılma koşulları da sosyal sermayeyi etkileyen bir başka değişkendir. Göçmenlerin beraberlerinde getirdikleri insani ve ekonomik sermaye gittikleri bölgedeki yaşama uyum sağlamalarını ve başarılı olmalarını etkilemektedir. Bu anlamda göçün yapıldığı koşullar göçmenlerin gidilen bölgedeki sosyal sermaye yaratma ve kullanma koşullarını belirleyen etmenlerden bir başkasıdır. Buna ilaveten göç süreci göçmenlerin terk etmek zorunda kaldıkları ülkede öğrendikleri becerilerin kabul eden ülkedeki emek pazarı koşulları nedeniyle değersizleşmesine neden olmaktadır (Portes ve Sensenbrenner, 1993: 1322). Portes ve Sensenbrenner (1993: 1336) sahip oldukları kaynaklar açısından zayıf olan bir göçmen topluluğunun kimlik yapılanmasını güçlendirecek şekilde işleyen bir dışlamayla karşı karşıya kalmaları durumunda dahi grup içi normatif sosyal süreçleri oluşturamadıklarını belirtmektedirler. Böylece göçmenlerin beraberlerinde getirdikleri becerilere dayanan insani sermayeleri ve girişimcilik koşullarını belirleyen ekonomik sermayeleri büyük önem taşıyor hale gelmektedir.

Göçmen-yerli ilişkileri ise göçmenlerin gidilen bölgede yaşayan yerli halk ile olan ilişkileri neticesinde yaşadıkları kabul veya dışlanma gibi faktörleri içermektedir. Göçmenlerin dışlanma ile karşılanmaları ait oldukları etnik grupla bütünleşmelerini artırırken, kabul görmeleri ekonomik yaşama daha kolay dâhil olmalarına neden olmakta ve böylece kendi etnik gruplarından ziyade göç ettikleri ülkedeki sosyal yaşamla uyumlaşmalarını kolaylaştırmaktadır. Bir grup ne kadar kültürel olarak toplumdan uzaksa, ne kadar ön yargılar fazlaysa ve bu durumdan çıkma olasılığını azaltma şansı düşükse, o zaman üyeler arasında grup içi dayanışma güçlü ve dayanışmaya dayalı sosyal sermaye o kadar yüksektir (Portes ve Sensenbrenner, 1993:1329).

Bu bilgilerin ışığında çalışmanın temel amacı, Türkiye'ye gelen Prizrenli göçmenlerin ülkede uyum sağlamaları açısından kullandıkları sosyal sermaye türleri ile etnik kimliklerine bağlılıkları/etnik grupla özdeşleşme, göç etme nedenleri, göç etme koşulları ve Türkiye'de yerli halk tarafından kabul görme düzeyleri arasındaki ilişkiyi saptayabilmek ve daha sonraki çalışmalara ışık tutacak bir sosyolojik modelleme denemesi yapabilmektir.

Tablo 1: İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Modeli

1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırma, Prizren Türklerinin yaşadıkları göç sonrasında içsel ve dışsal sosyal sermaye kaynaklarından hangisini kullandıklarını ve baskın olan sosyal sermaye tipinin oluşumunun altında yatan nedenleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunun nedeni ise, önceden yaşadığı bölgeden göç etmiş olan bir etnik topluluğun, yeni yerleştiği bölgedeki yaşama uyum göstermesinde oluşturduğu ve ürettiği sosyal sermaye biçiminin önem taşımasıdır. Başka bir deyişle, göçmen grubun kendi etnik kökenlerinden hareketle grubun sağladığı kaynaklara mı dayalı olarak yaşamını sürdürdüğü yoksa, yeni gelinen bölgede grup dışı ilişkilere mi dayalı olarak kendisine fayda sağladığı, göçmenlerin yeni yerleşim bölgesindeki sosyal ve ekonomik yaşama uyumlanmalarının derecesini

belirleyen unsurlar olarak, göç alan devletin göç ve göçmenlerin uyumlanması politikalarının da temel argümanları arasındadır.

1.3 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bugüne kadar yapılan çalışmalar incelendiğinde Kosova'dan Anadolu'ya yapılan göçler makro anlamda özellikle uluslararası siyasetin ve Balkan ülkelerinin etnisite siyasetlerinin bir sonucu olduğu noktasından hareketle çalışıldığı görülmektedir. Niteliksel anlamda ise, göçün bireyler düzleminde nedenleri, sonuçları, güçlükleri, göçü kolaylaştıran sosyal ilişkiler, göç edilen bölgelerde yerli gruplarla olan ilişkiler, bu ilişkilerin sosyal ve ekonomik boyutları, göçmenlerin bu etmenlerle ilişkili olarak kimlik ve aidiyet yapıları incelenmemiştir.

Diğer taraftan etnisite ve milliyetçilik alanında yapılan bazı çalışmalar, Balkan göçmenlerini de kapsayan bir biçimde özellikle Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunun ilk yıllarında Kemalizm'in asimilasyonist politikalar izleyerek "Türklük" üzerinden bir kimlik siyaseti izlediği, kanun ve kararnamelerle Türklüğü sadece etnik olarak Türk olanlar ve Müslümanlık ile özdeşleştirdiğinin altını çizmektedir (Çağaptay, 2002, 2003a, 2003b, 2004). Bu tür çalışmalar, Türkiye dışından göçen her grubun çok ciddi kimlik baskıları ile karşılaştığı ve Kemalizm politikaları sonucu uyum sorunları yaşadığı dair negatif bir anlam siyasetinin yayılmasına da neden olabilmektedirler.

Asimilasyon kavramının ürettiği negatif anlamdan ziyade daha çok kültürleşme ile de ilişkilendirilebilecek şekilde önceki çalışmalarda vurgulanan devletin mutlak rolünün dışında eyleyenin, başka bir deyişle göçmenlerin de rolünün öneminin altını çizen ve Türk kimliğinin bir üst kimlik projesi olarak ulus devletin kurulması sürecinde hem devletin hem de halkın birlikte rollerinin önemini vurgulayan çalışmalar bulunmaktadır (Aydingün ve Aydingün, 2004). Bu bakış açısına sahip çalışmalarda Türk kimliğinin öznel bir varlık olduğu ve bu kavram etrafında grupları birleştiren katkı malzemesinin dil olduğu vurgulanmıştır. Buradan hareketle en genel anlamıyla teorik olarak Türkiye sınırları içindeki

hiçbir halk grubunun Türk kimliğinden dışlanmadığı –Yunan ve Ermenilerin Türk kimliğini kabul etmemeleri yüzünden devlet eliti tarafından dışlanmaları dışında- öne sürülmüştür (Aydingün ve Aydingün, 2004).

Göç konusunda yapılan çalışmalara genel olarak bakıldığında ise Türkiye'ye Balkanlardan olan göçlerde, göçmenlerin yaşam öykülerine dayanılarak, etnik kökenlerinin izinden, Türkiye'deki yaşam pratikleri, sosyal ilişkileri ve Türkiye'deki yaşamlarından Balkanlara bakış açıları gibi konulara derinlemesine yer verilmemiştir. Örneğin, genel olarak göçmenler bir bütün olarak ele alınırken, göçmenler arasındaki sosyal sermaye, yerleşiklik, sosyal ağ düzenekleri, milli tutum ve etnik kültürel farklar ve kuşaklar arası farklar gibi konulara göçmenler perspektifinden nitel araştırmalar kapsamında yeterince değinilmemiştir. Bu çalışmanın bu açıdan da bir eksikliği gidermeye katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4 ARAŞTIRMANIN PROBLEM CÜMLELERİ

Bu çalışma, göçmenlerin anlatıları, geçmişlerinden gelen kendi kültürel aidiyetleri ve kimlik hafızalarına dayanılarak bir örnek olay çalışması şeklinde planlanmıştır. İçsel sosyal sermaye değişkenleri olarak birincil ilişkiler, sivil toplum kuruluşları (dernekler), mekânsal yakınlık, törenler ve seremoniler dışsal sosyal sermaye bağlamında ise avantaj sağlayan kaynaklar, süreç temelli güven ve sosyal ilişki ağının dolaylı ve doğrudan olması, zayıf veya güçlü olması, frekansı, süresi, büyüklüğü gibi nitelikleri dikkate alınmıştır.

Çalışmanın temel problemi; Prizrenli göçmenlerin Türkiye'ye uyum sağlamaları açısından kullandıkları sosyal sermaye türleri ile etnik kimliklerine bağlılıkları/etnik grupla özdeşleşme, göç etme nedenleri, göç etme koşulları ve Türkiye'de yerli halk tarafından kabul görme düzeyleri arasındaki ilişki nedir? Olarak formüle edilmiştir. Bu bağlamda,

- Prizren'den neden göç edilmiştir? (Sosyolojik faktörler). Göç etme koşulları nelerdir?
- Prizrenli göçmen grup etnik aidiyetini nasıl kurmaktadır? Bu inşa sürecinin tarihsel alt yapısı nedir?
- Prizrenli göçmen grup arasındaki birincil ilişkileri belirleyen yardımlaşma, işbirliği ve birlikte iş yapma ne derece yoğundur?
- Prizrenli kimliği sosyal ve ekonomik ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesinde nasıl bir etkiye sahiptir?
- Prizrenli göçmen grubun Ankara'daki yerleşim planı nasıl olmuştur? Mekansal yakınlık var mıdır? Mekansal yakınlık varsa sosyal ilişkileri nasıl etkilemektedir?
- Göçmen grubun kurduğu sosyal örgütlenmeler (dernek gibi) var mıdır? Varsa dernek ne gibi bir öneme sahiptir?
- Evlilik, sünnet, ölüm törenleri nasıl yapılmaktadır?
- Topluluk içinde önemli sosyal ajanlar olan yaşlıların rolü nedir?
- Ankara'daki yerli halk ile olan ilişkiler nasıldır?
- Yerli halkla ekonomik ve sosyal ilişkiler nasıldır? Yerli halk tarafından kabullenilme düzeyleri nedir?
- Yerli halk ile olan sosyal ve ekonomik ilişkilerde güven nasıl sağlanmıştır?
- Kabul varsa yerli halk ile olan ilişkiler Prizrenlilere ne tür faydalar sağlamıştır?
- İlk gelinen zamana kıyasla neler değişmiştir?

sorularının cevabı aranacaktır.

1.5 ARAŞTIRMANIN METODU

Araştırmada veri toplama yaklaşımı olarak örnek olay çalışması kullanılırken, veri toplama yöntemi olarak derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Bu yöntem gereğince 1955–1960 yılları arasında Kosova Prizren'den göç etmiş olan ve şu anda 65–75 yaşlarında 5 kişi ile derinlemesine mülakatlar yapılmıştır.

Görüşülen kişi sayısının planlanılandan az olmasının nedeni “sessiz göç”¹ olarak da adlandırılan 1955–1960 yılları arasındaki dönemde göç etmiş, hayatta kalan kişilerin azlığı ve bu kişilere ulaşmada zorluklarla karşılaşılmasıdır. Görüşmeler için söz konusu kişilerin seçilmesinin nedeni ise, tarihsel süreç içinde Prizrenli göçmen topluluğunun yaşadığı önemli evrelere tanıklık etmiş olmaları ve göçmen topluluk hakkında derin bilgi birikimine sahip olmalarıdır. Diğer yandan bu kişiler Ankara’daki Prizrenli göçmenler tarafından da saygı gören ve bilinen kişilerdir.

Örnek olay çalışması yöntemi tek bir kişi, sosyal ortam, olay veya grup hakkında, araştırmacının etkili bir şekilde öznenin nasıl hareket ettiğini ve işlev gördüğünü anlamasını ve sistematik bilgi toplanmasını içerir. Örnek olay çalışması aslında bir veri toplama tekniğinden çok, pek çok data toplama ölçütünü birleştiren yöntemsel bir yaklaşımdır. Örnek olay çalışması yöntemi, büyük alan çalışmalarından tek bir kişi ile yapılan mülakata kadar uzanan bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bu yaklaşım birey, grup veya tüm bir topluluk üzerine odaklanabilir. Bunu yaparken de veri toplama tekniklerinden, kişisel yaşam tarihi, dokümanlar, sözlü tarihler, derinlemesine mülakatlar ve katılımcı gözlem yöntemlerinden yararlanmaktadır.

Pek çok nitel araştırmacı örnek olay çalışması yaklaşımını araştırmalarında rehber olarak kullanmaktadırlar. Bu yaklaşımın temel avantajı kişi, topluluk veya kurum gibi tek bir olguya odaklanarak, bu olguya özel olan durumları ve bu durumların ortaya çıkmasına altında yatan etkileşimlerin ve faktörlerin ortaya çıkartılmasına olanak vermesidir. Bunlara ek olarak araştırmacı daha önceden üzerinde düşünülmemiş veya gözden kaçırılmış çeşitli nüansları ve olayları da yakalama şansına sahip olabilmektedir. Bu anlamda örnek olay çalışması yöntemi daha çok bütüncül tanımlama ve açıklamalara uygun görülmektedir.

¹ Ağanoğlu (2001), 1950–1967 yılları arasında Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Türkistan ve diğer ülkelerden toplam 176.360 kişi gelmesine karşılık sadece Yugoslavya’dan 175.392 kişi gelmiştir. Buna rağmen Yugoslavya’dan yapılan göçün kamuoyu ve basın tarafından yeterince ilgi görmemesi ve gelenlere devlet tarafından iktisadi bir yardım yapılmadığı için Yugoslavya’dan Sessiz Türk Göçü olarak da adlandırılmıştır.

Yin (1998), başarılı bir örnek olay çalışması için araştırmacılarda olması gereken 5 tane özellikten bahsetmektedir. Bunların ilki, sorgulamacının veri toplamanın öncesinde, esnasında ve sonrasında bazı şeylerin neden ortaya çıktığını veya oluştuğunu anlamaya çalışan sorular sorabilmesidir. Araştırmacılarda bulunması gereken ikinci özellik ise dinleme, gözlem yapma ve genel olarak hissetme olarak da adlandırılabilir çok sayıda bilginin önyargısız şekilde sindirilmesidir. Üçüncüsü uyum sağlayabilme ve esnekliktir. Beklenmeyen gelişmeler ve değişimler nedeniyle daha verimli olacak veri kaynaklarına yönelebilecek kabiliyetidir. Dördüncüsü araştırılan konunun derinlemesine anlaşılıyor olmasıdır. Burada kastedilen verinin sadece kayıt altına alınması değil aynı zamanda toplanmış olan veriyi yorumlayabilmeli veya veriye göre hareket edebilmelidir. Bu noktada araştırmacı farklı verilerden hangilerinin gereksiz olduğunu tespit edebilmeli veya ihtiyacı olan yeni kaynakları belirleyebilmelidir. Beşinci ve son olarak Yin (1998), bir araştırmacının veriyi önyargısız olarak yorumlayabilme yeteneğine sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Önyargısız olmaktan kasıt ise araştırmacının karşıtlıklar içeren bulgulara açık olabilmesiyle ilgilidir. Bu noktada araştırmacı kendisine alternatif açıklamalar getirebilecek ve dolayısıyla daha ileri araştırmalar yapmasını önerecek meslektaşlarına danışmalıdır.

Stake (1994) örnek olay çalışmalarının üç temel tipinin olduğunu belirtmektedir: içsel, araçsal ve kolektif (Berg, 1989). İçsel örnek olay çalışmaları bir araştırmacının belirli bir vakayı derinlemesine incelemek istediğinde kullanılır. Burada odaklanılan vakanın özelliği, kendine özgülüğünden veya probleminin ayrıcalıklı bir önem taşımasından kaynaklanmaktadır. Araştırmacı soyut bir kuramı anlamak veya test etmek amacı gütmemektedir. Daha çok vakanın özelliklerini anlamaya çalışmaktadır. Araçsal örnek olay çalışmaları ise teorik bir açıklamayı belirginleştirmek için yapılmaktadır. Bu tür durumlarda örnek olay çalışması ikincil bir öneme sahiptir. Örnek olay çalışması daha çok gerçek araştırma sorusunu destekleyecek bir rol oynamaktadır. Kolektif örnek olay çalışmalarında ise genişletilmiş olarak pek çok araçsal vakalar bir arada

incelenmektedir. Bu anlamda çalışma, daha geniş kuramsal çıkarımlarda bulunabilmek için yapılmaktadır.

Bu çalışmanın konusu 1950–1960 yılları arasında Prizren’den Ankara’ya göç etmiş olan kişilerin içsel veya dışsal sosyal sermayeyi nasıl kullandıkları ile ilgili olduğundan ve bu teorik çerçeveyi kullandığından bir yönüyle bir topluluk üzerine yapılan araçsal örnek olay çalışması kapsamındadır. Topluluk, geniş bir toplumsal yapı içerisinde sosyal ve coğrafi olarak farklılaşan bir alt unsur olarak tanımlanabilir. Bu tür bir topluluk kültürel bir homojenlik gösterecek kadar küçük, üyeleri arasındaki ilişkiler ve etkileşimlerin anlaşılabilmesi hususunda belirgin ve üyelerinin sosyal bir özdeşleşme kurduğu bir yapı göstermektedir (Berg, 1989).

Topluluklar üzerine yapılan örnek olay çalışmaları, araştırmacının o topluluğun içinde neler olduğunu anlamasını sağlayacak verilerin sistematik olarak toplanması olarak tanımlanmaktadır. Araştırmacı incelediği topluluk içerisindeki olayların niye ve nasıl ortaya çıktığını, hangi topluluk üyelerinin belirli davranışları gösterdiklerini ve eylemlerde bulunduklarını ve hangi sosyal güçlerin bu topluluğun üyelerini bir araya getirdiğini bu yaklaşım ile ortaya çıkartmaktadır. Topluluklar üzerinde yapılan örnek olay çalışmaları odaklandıkları noktalar itibarıyla daha geniş bir yapıya bakabilir. Örneğin, bir topluluk yaşamının pek çok unsuruna eşit ağırlık verebilir. Diğer taraftan bu tür çalışmalar incelediği topluluğun tek bir özelliğine veya o topluluk içinde olan tek bir olguya da odaklanabilir.

Bu araştırmada; topluluğun sosyal sermaye kullanımlarının yukarıda ifade edilen değişkenlerle ilişkisinin tespiti ve bu bağlamda bir modelleme yapılması hedeflendiğinden, bu amaca ulaştırıcı bilgiyi tespit edilen her örnek olay bağlamında elde edebilmek için, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma sürecinde bireysel anlatıcıların kendi ifadelerinden yola çıkılarak öncelikle; göç pratiklerine odaklanılmıştır. Beraberinde grup içi ilişkilerin ve Türkiye’deki gündelik ve ekonomik yaşam pratikleri konularındaki

ifadeleri önem taşıyan unsurlar olarak değerlendirilmeye alınmıştır. Ayrıca, içsel sermaye kapsamında birbirlerine duydukları güven, birbirlerine karşı olan yükümlülükleri, yaşattıkları gelenek ve görenekler, karşılaştıkları paylaşılan zorluklar ile dışsal sermaye kapsamında bireysel amaçlarla kurulan sözleşmeye dayalı araçsal sosyal ilişkilerin saptanmasına özellikle dikkat edilmiştir. Bu bağlamda; görüşmelerde odak noktasının, anlatıcıların hayat hikâyelerinden öte, görüşme öncesinde belirlenen başlıklar üzerine olmasına dikkat edilmiştir. Aynı zamanda canlı tanıklarından tecrübeleri ve hafızaları doğrultusunda belli konularda elde edilen önemli ipuçları da değerlendirmeye alınmıştır (Görüşme soruları için EK 1'e bkz). Herhangi bir atlamaya olanak vermemek için de bu görüşmeler ses kaydı olarak da kayıt altına alınmıştır.

Görüşmelerin yazılı metin haline dönüştürülmesi bitirildikten sonra görüşmeler, "etnisite", "göç" ve "etnik gruplar arası ilişkiler" konuları temel alınarak içsel ve dışsal sosyal sermaye yaklaşımlarına göre çözümlenmiştir. Çözümlemeye içerik çözümlemesi analizi kullanılmıştır (Berg, 1998; Coffey ve Atkinson, 1996). Her konu bazında, görüşmecilerin ifade ettikleri sorunlar dikkate alınarak görüşme metinleri kodlanmıştır. Aşağıda ekler kısmında bir kodlama örneği sunulmaktadır (Bkz, EK 2). Kodlamada öncelikle, metinde araştırmacı için anlam ifade eden sözcükler kodlanmış (*in vivo coding*), daha sonra bu sözcükler ya da ifadeler, konuyla ilgili kavramlarla ilişkilendirilerek kavramsal kodlama gerçekleştirilmiştir (*axial coding*). Ayrıca, kodlamada kavramlar ilgili oldukları araştırma problemiyle ilişkilendirilmiş ve son olarak da araştırma bulgularının ilgili kurama dönük olarak ne tür anlamlar ifade ettikleri, kuramsal önermeler biçiminde kaydedilmiştir. Böylelikle bir yandan, konu ile ilgili Prizren göçmenlerinin etnisite, göç ve etnik ilişkileri, teorik malzeme çerçevesinde kavramsallaştırılarak anlaşılmaya çalışırken, diğer yandan da incelenen bu örnek olaylardan kuramsal açılımlar elde edilerek sosyolojik bir modelleme yapılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Prizren gleri örneğinde g etme nedenlerine ilişkin sosyolojik bir değerlendirme yapıldığından kuramsal yaklaşımlardan sadece sosyolojik kuramlara yer verilmiştir. Teorik ereve bölümünde çeşitli temel kuramlara mümkün olduğunca yer verilmesinin nedeni çalışmanın temel amacının belirli bir teoriyi tüm değişkenleri itibariyle test etmekten ziyade, bir modelleme yapabilmek için farklı teorilerin kavramsallaştırmalarının örnek olaylar özelindeki kesişme noktalarını tespit edebilmektir. Bu bağlamda çalışmamız, farklı teorik açılımları potansiyel açıklayıcı kavramsal araçlar olarak kullanarak Prizrenli göçmenlerin özgün durumsallıklarını ortaya koymak için, içsel ve araçsal örnek olay çalışması yaklaşımlarından beraber yararlanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1 SOSYAL SERMAYE

Sosyal sermaye kuramı Field'a (2006) göre iki kelimeyle özetlenebilir: "İlişkiler önemlidir". İnsanlar kendi başlarına başaramayacakları ya da zorluklarla başarabilecekleri şeyleri gerçekleştirmek için birbirleriyle ilişkiler kurarlar ve bu ilişkilerin zaman içinde gelişmesini sağlarlar. Sosyal sermayenin oluşumu ise insanların birbirleriyle kurdukları iletişim ağlarının bir kaynak oluşturması nedeni ile sermaye benzeri bir niteliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. İnsanlar arasında kurulan bu iletişim ağları kişilerin belirli ortak değerlere sahip olmaları noktasından hareketle birlikte işbirliği yapmaya eğilimleri ile kurulmaktadır. Burada ortak değerlerden kastedilen ise etnisite, hayat görüşü, politik fikirler, memleketlilik gibi "biz" anlayışını yaratan özelliklerdir. Bu anlamda sosyal sermaye kişilere yararlar sağlamaktadır. Genellikle kişiler ne kadar çok insan tanıyor ve onlarla ne kadar ortak bir hayat görüşü paylaşıyorlarsa sosyal sermaye açısından da o kadar zengindirler (Field, 2006: 1).

Sermaye esasen iktisat biliminin bir kavramıdır. Sosyoloji ile iktisat arasında ortaya çıkmış olan belirgin ayrımlar bu iki disiplinin ortak olarak ele aldıkları konuları ortadan kaldırmamıştır; böylece özellikle sosyal bilimciler bu disiplinler arasında oluşan buluşma alanlarındaki sorunlara kafa yormayı sürdürmüşlerdir. (Sargut, 2007). Swedberg ve Granovetter (1992) iktisat sosyolojisinin üç temel önermesi olduğunu ileri sürmektedirler (Sargut, 2007): Birinci önermeye göre ekonomik eylem sosyal eylemin bir biçimidir. İkinci önermeye göre ekonomik eylem sosyal olarak yerleşiklik göstermektedir. Üçüncü olarak ekonomik kurumlar sosyal yapılar olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda iktisat sosyolojisinin sosyal dünyayı anlama noktasında yaptığı katkılar küçümsenemez niteliktedir. Bunlara örnek olarak sosyal sermayenin kişilerin kariyer başarılarını pozitif yönde etkilemesini ve çalışanlara iş bulmada yardımcı olmasını gösteren çalışmalar verilebilir (Sargut, 2007).

Sosyal sermaye kavramının sosyoloji alanında gelişimi neredeyse eşzamanlı olarak Avrupa'da Pierre Bourdieu ve A.B.D'de James Coleman'ın çalışmalarında şekillenmiştir. Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramsallaştırması aslında onun sosyal hiyerarşiyi anlama çabasından kaynaklanmaktadır. Marksist sosyolojiden etkilenmesi dolayısıyla ekonomik sermayeyi diğer sermaye biçimlerinden üstün tutarken diğer sermaye türleriyle eşitsizliği yaratmak ve yeniden üretmek için bir araya gelebileceği yolları incelemiştir (Field, 2006).

Sermaye gündelik yaşamda para ve mal kavramlarını ifade ederken, Marx'ın teorisinde sermaye üretim araçlarının sahipliğini işaret etmektedir. Üretim araçlarına sahip olanlar bu anlamda çalışanların emeklerini sömürmektedirler. Bourdieu ise sermaye kavramını genişletmiştir. Sermayenin sadece ekonomik olarak değil çeşitli görünümünün de olduğunu altını çizmiştir. Malların değişimi pek çok değişimden sadece biridir.

Klasik anlamda Bourdieu sermayeyi ekonomik sermaye olarak tanımlamaktadır. Sermayenin ekonomik biçimi Bourdieu doğaldır (mal ve para sahipliği). Günümüz kapitalist toplumları için de ekonomik sermaye sahipliğinin önemi açıktır. Fakat buna rağmen Bourdieu ekonomik sermayenin işleme ilkelerinin detayları üzerinde pek durmamaktadır. Çünkü o toplumsal ve politik iktidarın daha ince, fakat daha az etkili olmayan mekanizmalar tarafından belirlendiğinden yola çıkar. Ekonomik sermaye tek olarak henüz iktidar kurumunu sağlamamaktadır, ancak diğer iki sermaye biçimiyle tamamlandığında bir kişi gerçekten iktidar uygulayabilir. Bu diğer iki sermaye biçimini Bourdieu kültürel ve toplumsal sermaye olarak tanımlamıştır.

Bu ikisi içinde ise kültürel sermayeyi daha önemli görmektedir. Kültürel sermayeyi Bourdieu kişinin ailesi ve okul eğitimi yoluyla elde ettiği sermaye olarak tanımlamıştır. Kültürel sermaye her şeyden önce eğitim sermayesidir. Eğitim yoluyla elde edilen unvan ne kadar yüksek ise kültürel sermaye de o kadar yüksektir. Kültürel sermaye salt bireysel bir 'beden' değildir. Aile geleneği

tarafından miras alınır ve geliştirilir. Bir ailede kuşaklar boyunca yüksek eğitim ve üniversite varsa burada da eğitim kurumlarıyla ve bunun kültürel donanımıyla doğal bir ilişki başlar. Kültürel sermayeye sahiplik belirli bir habitusla (örneğin bir dil veya kıyafet) bağlantılıdır. Bu işaretlerin yüksek bir tanıtıcı gücü vardır. İçeride doğru güveni sağlamakta, dışarı doğru da sınır çizmektedir. Kültürel sermaye toplumun eğitim sistemi ve ailesel miras yoluyla yeniden üretilmektedir. Ekonomik sermayenin önemi kültürel sermaye ile karşılaştırılınca azalmakla beraber, ekonomik sermaye gerekli olan temeli sağlamaktadır. Örneğin ekonomik sermayesi tükenen bir aile bir zaman sonra daha az kültürel sermaye biriktirir.

Bourdieu (1986) kültürel sermayenin üç şekilde işlediğini belirtmektedir: Bunlar Incorporation (içselleştirme), objektivation (nesnelleştirme) ve institutionalization (kurumsallaştırma) olarak belirtmektedir.

İçselleştirme ile kültürel sermayenin kişi tarafından uyarlanması kastedilmektedir ki bu da zaman ister. Bu içselleştirmeyi bireyin her seferinde gerçekleştirmesi gerekir. Ve bizzat kendisi tarafından yapılması gerekir. Bu bilinçle yapılıyor anlamına gelmemektedir. Müze ve operaya sürüklenen çocuklar kültürel sermayeden pay alırlar. Buralara bir kez gitmekle, eğer kendileri o müziklerle ilgilenmeseler hatta nefret etseler dahi, buralarda nasıl davranacaklarını öğrenirler.

Kültürel sermaye sıklıkla nesnelleştirilir bununla kastedilen örneğin bir tablonun satın alınmasıdır. Nesnelleştirilmiş haliyle kültürel sermayenin ekonomik sermaye ile ilgisi büyüktür. Belirli bir zenginlik olmadan kültürel sermayenin nesnelleştirilmesi mümkün değildir.

Kültürel sermayenin üçüncü görünümü onun kurumsallaştırılmasıdır özellikle de eğitim yoluyla alınan unvanlar ve dereceler. Burada da, daha önce belirttiğimiz sebeplerden dolayı ekonomik sermaye ile ilişki vardır.

Ekonomik ve kültürel sermaye ile birlikte bir üçüncü form da sosyal sermayedir. Bununla kastedilen kişinin ihtiyaç duyduğunda başvurabileceği ilişkilerdir. Ekonomik ve kültürel sermayenin tersine sosyal sermaye maddi olmayan biçimde işler. Bourdieu bunu sembolik sermaye olarak da tanımlamıştır. Bourdieu sembolik sermayeyi ‘var olan ilişkilerin yeniden üretimi’ olarak kavramsallaştırır. Sembolik ya da sosyal sermaye onur ve prestij üzerine bir sermayedir. İnsanların bir gün işe yarar diye kurduğu iletişim ağları denebilir. Örneğin bir klübe üye olmak ve bunun getirdiği tanıdıklar zinciri gibi. Diğer iki sermaye biçiminden farklı olarak özellikle sembolik ya da sosyal sermayenin Türkiye bağlamında çok anlamlı bir yeri olduğu hemen fark edilmektedir. Hemen hemen böylesi ilişkiler olmadan, yerel anlamda iş yürütmek mümkün değilmiş gibi görünmektedir. İlginç olan bir nokta bu sermayenin, kapitalizm öncesinin bir mekanizması olduğu vurgusudur. Çünkü modern toplumlarda eş dost ilişkilerinin yerini kurumların ve kurumsal güvenin alması beklenmektedir.

A.B.D ’de ise James Coleman’ın sosyal sermaye kavramsallaştırmasına katkısı neredeyse Bourdieu’nunkinden daha büyük olmuştur (Field, 2006). Coleman, Amerikan varoşlarındaki eğitim düzeyi üzerine yaptığı araştırmalarda Bourdieu’nunkinin aksine sosyal sermayenin sadece “güçlülerle” sınırlı olmadığını, aynı zamanda fakirlere ve kenarda kalmış topluluklara da ciddi yararlar sağladığını gösterebilmiştir (Field, 2006: 28). Coleman’a göre sosyal sermaye bir kaynağı temsil eder. Bunun nedeni sosyal sermayenin karşılıklılık beklentilerini de içermesidir. İlişkiler yüksek derecede güvenle ve ortak değerlerle yönetilmekte bunun yanı sıra daha geniş iletişim ağlarına sahip olunması için herhangi bir bireyin de ötesinde geçmektedir. Başka bir deyişle Coleman’da sosyal sermaye tek tek bireylerin bir kaynak elde etmek için kurdukları atomize ilişkilerden ziyade topluluğun ortak malıdır.

Coleman devlet okulları ve özel okullardaki akademik başarı oranlarının karşılaştırıldığı çalışmalarında Katolik okullarında ya da diğer dini inançlara dayalı okullarda, sosyal sınıf ya da etnik kimlik gibi diğer faktörler göz önüne alındığında bile öğrencilerin daha iyi performans gösterme eğiliminde

olduklarını tespit etmiştir (Field, 2006: 31). Devlet okulları ile kıyaslandığında bu tür okullarda devamsızlığın ve okulu bırakmanın daha az olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bulgulara göre ailelerin çocuklarının bilişsel gelişimlerine çok az katkıda bulunmalarına rağmen sosyo-ekonomik olarak düşük ve etnik olarak tercih edilmeyen öğrencilerin sosyal normların baskınlığı neticesinde başarı gösterdikleri meydana çıkmıştır. Coleman'a göre okullardaki öğretmenlerin beklentilerini de destekleyen bir biçimde sosyal normlar ebeveynler ve öğrenciler üzerinde önemli etkilere sahiptir. Buradan hareketle Coleman, toplulukların aile içerisindeki sosyal ve ekonomik zararların etkisini dengeleyecek bir sosyal sermaye kaynağı olduğu sonucuna varmıştır (Field, 2006).

Coleman'ın yaklaşımı iktisat ile sosyolojinin başka bir deyişle insani sermaye ile sosyal sermayenin bütünleştirilmesi noktasında önemlidir. Field'a göre (2006: 32) Coleman'ın temel tartışması insani sermayenin gelişimine sosyal sermayenin katkılarını tanımlamakla ilgilidir. İnsani sermaye kişilerin sahip oldukları yetenek ve becerilerin tümü olarak tanımlanabilir. Yaklaşımında insani sermaye ile sosyal sermayenin birbirlerini tamamlayan farklı kavramlar oldukları noktasından hareketle bu kavramların birbirleriyle rekabet etmekten öte birbirlerine bağlı olduklarını belirtmektedir (Field, 2006: 32).

Coleman'a göre sosyal sermaye bir kişinin kendi sosyal bağlantılarıyla elde ettiği yaralı bir kaynak niteliğindedir. Burada asıl vurguladığı nokta sosyal sermayenin bireysel nitelikte elde edilip kullanılan bir özel mal olmaktan ziyade kolektif olarak üretilip, kullanılan bir mal olma özelliğidir. Sosyal sermaye mülkiyeti ve kazancı insani ve fiziksel sermayede olduğu gibi "gerçekleştirmek için çaba gösterenlerin yarattığı ve sadece onların yararlanabileceği değil, yapının bütün parçaları tarafından kullanılacak mükemmel bir kamusal mal" olarak tanımlanmaktadır (Field, 2006: 33).

Bu yaklaşımda insanlar arasındaki ilişkilerin, aktörler arasındaki yükümlülük ve beklentilerin kurulmasına neden olduğu bunun da sosyal çevrede sadakati ve dürüstlüğü kurarak, bilgi kanallarını açarak, başıboş davrananlara yaptırımlar uygulayarak ve belirli davranış şekillerini onaylayarak sermaye kaynaklarını oluşturduğu ortaya konulmaktadır (Coleman, 1988). Sosyal sermayenin yaratılmasını kolaylaştıran en önemli etmenler ise aktörler arasındaki ağ düzeneğindeki kapanma ve ortak dünya görüşüdür. Ağ düzeneğindeki kapanma grup içindeki normların gücünü arttırmakta ve bu zorlayıcı normlar ortak dünya görüşünü paylaşan bireyler veya aktörlerin etkileşiminde daha da kuvvetli yaptırımlar haline gelmektedir.

Coleman’da sosyal sermaye sosyal yapısal kaynakların oluşturduğu bir sermaye değeridir; fakat burada Coleman bireysel ile kolektif arasında bir bağ kurmaktadır. Pratikte sosyal sermaye kaynaklarının kullanımına gereksinim duyulup duyulmayacağı iki temel etkene bağlıdır. Bunlar “sahip olunan yükümlülüklerin gerçek büyüklüğü” ve “sosyal çevrenin güvenilirlik düzeyidir” (Field, 2006: 34–35). Fakat nasıl oluyor da bireyler kendi çıkarlarını düşünmeden ilişkiler yoluyla kolektif nitelikte bir sosyal sermaye kurmaktadır? Başka şekilde söylersek bireyler nasıl olur da Bourdieu’nun kavramsallaştırmasının aksine ilişkilerini kendi çıkarlarından bağımsız olarak düşünüp kurmaktadır? Bunun çözümü Coleman’da aktörlerin sosyal sermaye oluşturmaya tam olarak başlamamalarında yatmaktadır. Daha da açarsak sosyal sermaye aktörlerin kendi çıkarlarını sürdürmelerinin beklenmeyen bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Coleman şöyle yazmaktadır: “Sosyal sermaye aktörlerin hesapçı bir tercih yapıp buna yatırım yapmaları sonucu değil, “faaliyetlerin diğer hedefleriyle uğraşırken beklenmeyen bir sonuç” olarak ortaya çıkmaktadır” (Field, 2006: 35).

Bourdieu ile Coleman’ın sosyal sermaye kavramına olan yaklaşımları karşılaştırıldığında, Bourdieu’nun daha bireysel bir vurguda bulunurken Coleman’ın kollektiviteye yaptığı vurgu ön plana çıkmaktadır. Coleman sosyal

kuramcılarının odaklanmaları gereken temel noktanın “oluşturulmuş sosyal kurumların sorunları” olması gerektiğini vurgularken, Bourdieu ise içgüdüsel sosyal pratiklerin bir şekli olarak sosyolojinin hümanist görüşünü savunmaktadır (Field, 2006: 38). Bourdieu sosyal sermaye tanımında ayrıcalıklı bireylerin mevcut ayrıcalıklarını sürdürmek veya korumak için kurdukları ilişkiler boyutu ile sosyal sermayeyi ele alırken, Coleman ayrıcalıklı ya da ayrıcalıksız tüm aktörler için, bireylere hep birlikte avantaj sağlamak için işbirliği yapmalarına izin veren, kamusal nitelikli bir ortak fayda sağlayan bir yaklaşımı benimsemiştir.

Coleman’a benzer şekilde Robert Putnam da sosyal sermayeye işbirliğine istekli aktörler tarafından kolektif olarak yaratılan ve kolektiviteye faydaları olan bir kaynak olarak yaklaşmaktadır. Putnam’ın sosyal sermaye konusundaki kavramsallaştırması İtalya’nın kuzeyi ve güneyindeki bölgesel yönetimler arasındaki farklılıkları tanımlamaya ve açıklamaya çalıştığı çalışmasıyla beraber ortaya çıkmıştır (Field, 2006). Bu çalışmanın altında yatan ana etken Kuzey İtalya’nın gözle görülür biçimde güneye oranla kalkınmışlık farkını açıklama çabasıdır (Field, 2006). Putnam kuzeydeki bölgenin kalkınmadaki başarısının nedeni olarak bölgesel hükümetin kurumsal performansının temelinde bölgesel hükümet ve sivil toplum arasındaki karşılıklı ilişkinin varlığını göstermektedir. Orta çağ başlarındaki kuzeyin kendini düzenleyen, geniş ölçüde özerk şehir devletlerindeki derneklerin faaliyetlerini incelemiştir. Ancak güneyde ise devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkilerin bozulduğunu gözlemlemiştir. Bu sorunun ardında yatan neden ise kurumsal reform ve yenilenme çabaları sırasında karşılıklı şüphe ve korku kültürünü yaratan Norman otokrasisinin varlığıdır.

Putnam’a göre sosyal sermaye güven, normlar, iletişim ağları gibi toplumun etkinliğini koordine edilmiş eylemler ile kolaylaştıran soysal örgütlenmelerin özelliklerinde yatmaktadır (Field, 2006, 43). Başka bir deyişle sosyal sermayenin kolektif harekete olan katkıları karşılıklılığın sağlam normları beslemesi, bilgi akışının kolaylaştırılması –aktörlerin tanınmışlıkları üzerine olan bilgileri de kapsayarak-, işbirliği çabalarının eski başarılarını somutlaştırmak ve

gelecekteki işbirlikleri için bir şablon sunarak katkıda bulunmaktır (Field, 2006). Putnam daha sonra sosyal sermayeyi üreten ve bundan faydalanan aktör olan toplum kavramının yerine “katılımcılar” kavramını kullanmaya başlamıştır. Bu noktadan sonra güven kavramını sosyal iletişim ağlarında ortaya çıkan normların temel bir unsuru olarak kabul etmiş ve böylece sosyal sermayeyi oluşturan bileşenleri ikiye indirmiştir. Bunlar iletişim ağları ve normlardır. Böylece sosyal sermaye teorisinin ana fikri olarak sosyal iletişim ağlarının bir değeri olduğu ve bu iletişim sayesinde oluşan sosyal bağların da bireylerin ve grupların verimliliğini etkilediğini vurgulamıştır. Bu yaklaşımdan hareketle sosyal sermayenin iki temel biçiminin olduğunu söylemiştir. Bunlar; köprü oluşturan (veya içeren) ve bağlayıcı olan (veya dışsallaştıran). Bağlayıcı sosyal sermaye kimlikleri desteklemek ve homojenliği sürdürme eğilimindeyken, körü oluşturan sosyal sermaye ise çeşitli sosyal bölümler içinden insanları bir araya getirmektedir. Böylece farklı ihtiyaçların bir araya gelmesinde yararlıdır. Grubun özgün kimliğini desteklemek ve grup içi sadakati güçlü tutmada bağlayıcı sosyal sermaye işlerken, harici aktörlerin bağlantılarında ve bilgi dağılımında ise körü oluşturan sosyal sermaye işlemektedir.

2.1.1 İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Yaklaşımları

Sosyal sermaye kavramının son yıllarda popülerleşmesi ile birlikte ortaya çıkan tanım karmaşasını gidermede Adler ve Kwon'un (2002) çalışması önemli katkılar sağlamıştır. Çalışmalarında Adler ve Kwon sosyal sermaye kavramı üzerine yapılan çalışmaların, içsel (bağlayıcı, sosyal merkezli) ve dışsal (birleştirici, ben merkezli) olarak iki gruba ayrılabilirliğini belirtmektedirler. Adler ve Kwon'un 2002 çalışmasından hareketle içsel ve dışsal sosyal sermaye ayrıştırmasını Özen ve Aslan (2006) çalışmaları ile daha sistematik bir hale getirmişlerdir.

Tablo 2: İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Yaklaşımları Arasındaki Farklılıklar, Özen ve Aslan (2006).

Farklılık Boyutları	İçsel	Dışsal
Öncüleri	Putnam (1995), Coleman (1990), ve Fukuyama (1995)	Burt (1995), Bourdieu (1986), Bourdieu ve Wacquant (1992)
Tanımlardaki Vurgu	Bir topluluğun işbirliği içinde ortak amaçlara ulaşabilmesini sağlayan sosyal yapı özellikleri	Bir aktörün sosyal ilişkilerinden doğan ve ona çeşitli avantajlar sağlayan kaynaklar, fırsatlar bütünü
Sosyal sermayenin sahipliği	Topluluğun ortak malı	Aktörün özel malı
Sosyal sermayenin oluştuğu yer	Topluluğun içinde	Sosyal aktörün diğer sosyal aktörlerle arasındaki yapısal boşluklarda
Sosyal ağ anlayışı	Topluluk içinde yer alan diğer aktörlerle biçimsel olmayan ilişkiler	Aktörün, topluluğun içinde ve dışındakilerle farklı nitelik ve konfigürasyonlardaki bağlar
Sosyal sermayenin kaynağı	Topluluktaki sosyal ilişkileri biçimleyen egemen değerler, inançlar, normlar	Sosyal ilişkilerin yapısı (doğrudan, dolaylı, frekans, yoğunluk vb.)
Sosyal sermayenin oluşumu	Verili bir varlık	Sonradan edinilebilir, geliştirilebilir
Güven kavramının statüsü	Güven sosyal sermayenin kendisi ya da bir türü	Güven, sosyal sermayenin oluşmasını sağlayan bir etmen

Bu çalışmalar incelendiğinde içsel ve dışsal sosyal sermaye ayrımının, sosyal sermaye kavramı etrafında çalışan kuramcılarının yaptıkları tanımlamalardan hareketle oluşturulduğu bilinmektedir. Adler ve Kwon (2002) çalışmasında içsel sosyal sermaye yaklaşımının öncüleri olarak Putnam (1995), Coleman (1990)

gösterilirken dışsal sosyal sermaye yaklaşımında Burt (1992) ve Bourdieu ve Wacquant (1992) ele alınmaktadır.

İçsel sosyal sermaye yaklaşımının öncülerinin yaptığı tanımlamalara bakıldığında öne çıkan kavramlar soysal yapı, işbirliği ve ortak faydadır. Örneğin Putnam (1995) sosyal sermayeyi “ortak fayda için eşgüdümlü ve işbirliğini kolaylaştıran sosyal güven, normlar ve ağlar gibi sosyal örgütlenme özellikler” olarak tanımlamaktadır. Genel olarak ele alındığında içsel sosyal sermaye yaklaşımı bir topluluktaki bireylerin, işbirliği içinde ortak amaçlara ulaşabilmesini sağlayan sosyal yapı özellikleridir (Özen ve Aslan, 2006: 133). Dışsal sosyal sermaye yaklaşımı ise sosyal sermayeyi herhangi bir aktörün soysal ilişkilerinden doğan ve ona çeşitli avantajlar sağlayan kaynaklar ve fırsatlar bütünü olarak görmektedir. Örneğin Burt (1992) sosyal sermayeyi “bir kişinin parasal ve beşeri sermayesini kullanma fırsatları sağlayan, arkadaşlarıyla, meslektaşlarıyla ve genel olarak diğerleriyle kurduğu ilişkiler” olarak tanımlamaktadır (Özen ve Aslan, 2006). Dışsal yaklaşımda anahtar kavramlar sosyal ilişkiler, kaynak ve bireysel çıkardır.

İçsel yaklaşım sosyal sermayeyi bir topluluğu oluşturan bireyler arasındaki içsel bağlardan doğan ve o topluluk içindeki bireylerin ortak amaçlara ulaşmak için yararlandığı, Coleman’ın değimiyle kamu malı olarak görmektedir. Dışsal yaklaşım ise bir sosyal aktörün dışsal bağlantılar yoluyla oluşturduğu ve amaçlara ulaşmada kullandığı özel mal türünden bir kaynak olarak tanımlamaktadır. İçsel yaklaşım sosyal sermayenin kaynağı olarak topluluk içindeki sosyal ilişkileri biçimleyen değerler ve inançları ön plana çıkarır, buradan hareketle güven merkezi bir önem taşımaktadır. Böylece içsel yaklaşımda sosyal sermaye, sosyal yapının özünde yer alan ve sosyalleşme süreçleri ile bireylerin içselleştirdiği adeta “kültürel bir özelliktir” (Özen ve Aslan, 2006: 136). Dışsal yaklaşım ise sosyal sermayenin aktörün sahip olduğu sosyal ilişkiler ağının yapısından ve özelliklerinden kaynaklandığını savunmaktadır. Bir aktörün sosyal sermayesi onun sosyal ilişkilerinin doğrudan ya da dolaylı olma

derecesini, zayıf ya da güçlü olmasını, yerleşik ya da mesafeli olmasını, frekansını, süresini ve sosyal ağın büyüklüğüne ve yoğunluğuna bağlıdır (Özen ve Aslan, 2006). Dışsal yaklaşımdaki merkezi önem taşıyan nokta sosyal sermayenin her şeyden önce zaman içinde oluşmuş bir kaynak olmasıdır. Bu yaklaşımda güven sosyal sermayenin oluşmasına katkıda bulunan önemli bir etmendir ancak sosyal sermayenin kendisi değildir. Zaman içinde süreç temelli ilişkisel olarak oluşur.

Sosyal sermaye kavramının altında bulunan içsel ve dışsal yaklaşımlar arasındaki farklar yapı aktör ikileminde farklı taraflarda duran sosyoloji geleneklerine dayanmalarıyla açıklanabilir (Özen ve Aslan, 2006: 137). İçsel yaklaşımda sosyal sermaye ve güven kavramları sosyal yapının verili bir niteliği olarak ele alınmakta ve yapıdaki aktörler pasif bir biçimde davranış ve inançlarıyla bu özsel niteliği yansıtacağı varsayımına dayalı olarak Parsonsçu yapısal belirlenimciliğe dayandığı söylenebilir (Özen ve Aslan, 2006: 137–138). Diğer yandan bu kavramların varlığını toplumsal işlevleriyle (toplumsal düzen, ahenk, kalkınma, işbirliği) açıklamaya eğilimli oldukları için de işlevselci gelenek içinde değerlendirilebilir. Dışsal yaklaşım ise (Bourdieu, 1986) rasyonel aktör varsayımına başvurmadan yapısal belirlenimciliğe karşı koyan bir tavır söz konusudur. Sosyal sermayenin oluşumunda bir yandan aktörlerin içinde bulunduğu yerleşik sosyal ilişkiler yapısının etkisi önemliyken diğer yandan da aktörler yapıdan etkilenen amaçlı eylemleriyle ilişki yapısını ve sosyal sermaye potansiyelini değiştirirler (Özen ve Aslan, 2006: 138). Böylece dışsal yaklaşımda yapı ve aktörün karşılıklı etkileşimi bulunmaktadır.

2.1.2 İçsel Sosyal Sermayenin Boyutları

İçsel sosyal sermaye yaklaşımı içinde bulunan kuramcılarının yaptıkları çalışmalar incelendiğinde içsel sosyal sermaye'nin en genel tanımının *“bir topluluğun işbirliği içinde ortak amaçlara ulaşabilmesini sağlayan sosyal yapı özellikleri”* (Özen ve Aslan, 2006: 134) olduğu belirtilmektedir. Başka bir deyişle içsel yaklaşımda sosyal sermayenin sahipliği topluluğun ortak malı olmasına

dayanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında içsel sosyal sermayenin kaynağı topluluk içindeki sosyal ilişkileri biçimleyen değerler ve inançlardır. Buradan hareketle bu yaklaşımda “güven” kavramı, içsel sosyal sermaye yaklaşımının önemli bir boyutu olarak ön plana çıkmaktadır.

Güven, içinde iki tarafı bulunduran karşılıklı bir ilişki modeli içinde tanımlanmaktadır. Eğer bir A kişisi diğer bir B kişinin kendisini fırsat bulduğunda zayıf yanını kendi çıkarı doğrultusunda istismar etmeyeceğine inanıyorsa bu inanca güven denilmektedir (Gambetta, 1998:219). İçsel sosyal sermaye yaklaşımının kuramcılarında Coleman (1988) ve Putnam (1993) güveni sosyal sermayenin bir türü ve göstergesi olarak ele almaktadırlar (Adler ve Kwon, 2002: 25). Bu tür bir güven anlayışında bir kişi diğerinin, *ahlaki normlara uyacağını düşündüğü* için kendi zafiyetini istismar etmeyeceğine inanır (Özen ve Aslan, 2006: 136). Buradan hareketle güven sosyal sermayenin bir türü veya kendisi olarak kavramsallaştırılabilir. Toplumsal düzenin temelindeki kurumsal temelli güven anlayışında olduğu gibi ait olunan etnik grup veya topluluk içinde verili olarak bulunmaktadır. Bireyler arasında zaman içinde çabaya dayalı olarak gelişmez, zaten belirli bir gruba ait olmak güvenin de hâlihazırda var olduğu anlamına gelmektedir.

İçsel sosyal sermaye yaklaşımının bir diğer önemli boyutu, gruba ait olan ilişki biçimlerini belirleyen biçimsel olmayan ilişkilerin grup üyeleri arasında yaygın olmasıdır. Burada kastedilen ilişki biçimi yoğunlukla akrabalık, eş ve dostluğa dayalı olan birincil ilişkilerdir. Coleman’a (1988) göre bir sosyal grubu oluşturan içsel bağların yoğun olmasının, başka bir deyişle, sosyal ağın içe kapanmasının o grubun sosyal sermayesini arttıracaklarını öne sürmektedir. Coleman bu konuda şu örneği verir, ailenin dışında oluşturulan sosyal sermaye, herhangi bir yetişkinin başkasının çocuğunun faaliyetlerine yönelik ilgisinde, hatta bu konudaki pervasızlığında dahi var olmaktadır (Field, 2006: 34). Başka bir deyişle grup içindeki biçimsel olmayan ilişkilerin fazlalığı grubu bir arada tutan

değer ve inançların beslenmesine neden olarak, topluluğun tümüne ait olan sosyal sermayenin zenginleşmesini sağlamaktadır.

İçsel sosyal sermayenin bir diğer önemli boyutu topluluğun ortak kamusal malı olan sosyal sermayenin üretilmesini ve sürdürülmesini sağlayan sosyal ajanların varlığıdır. Bu sosyal ajanlara örnek olarak topluluk düzeyinde sivil toplum kuruluşları veya ilişkiler düzeyinde topluluğu bir arada tutma konusunda katılım oranı yüksek olan yaşlıların varlığı verilebilir. Putnam’a göre topluluk üyelerinin belirli bir amaç etrafında toplanmasını sağlayan dernek benzeri sivil toplum kuruluşları, toplum üyelerinin kendi özel alanlarına çekilmelerini engelleyerek bir araya gelmelerini sağlamakta ve topluluk ilişkilerinin canlı tutulmasını sağlamaktadır (Field, 2006: 42–50). Benzer şekilde dernekler gibi sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra toplumda oy verme oranları ve gazete okuma oranları gençlere göre daha yüksek olan yaşlıların toplumsal katılımlarının daha yüksek olması dolayısı ile sosyal ilişkilerin sürdürülmesinde önemli ajanlar olarak görev yaptıkları belirtilmektedir.

İçsel sosyal sermaye yaklaşımının bir diğer boyutu yine toplumsal yapı özelliklerinden olan, topluluk üyelerinin birbirlerine mekânsal olarak yakın bulunmalarının önemi olarak ortaya çıkmaktadır. Putnam’a (2000) göre büyük metropollerin sakinleri “dağınık kentsel ceza” olarak adlandırdığı faktörlerden negatif olarak etkilenmektedirler. Bireyler bir araya gelmek için artan miktarda zamana gereksinim duymakta ve sonucunda sahip oldukları bağlar daha parçalı hale gelmektedir (Field, 2006: 50).

Törenler ve seremoniler de topluluğun bir araya gelmesini sağlayan önemli anlardır. Özellikle grup kimliğinin oluşturulmasında ve sürdürülmesinde destekleyici sembolik anlamlar taşımakta, gençlerle yaşlıların bir araya gelmelerini sağlamaktadır.

2.1.3 Dışsal Sosyal Sermayenin Boyutları

Dışsal sosyal sermaye tanımındaki vurgu *“bir aktörün sosyal ilişkilerinden doğan ve ona çeşitli avantajlar sağlayan kaynaklar, fırsatlar bütünü”* (Özen ve Aslan, 2006: 134) tanımlamasında görüldüğü gibi kişisel fayda sağlama anlamını taşımaktadır. Sosyal sermayenin sahipliği topluluğun ortak kamusal malı olmaktan ziyade aktörün özel malıdır.

Dışsal sosyal sermayenin en önemli boyutu olan güven, içsel yaklaşımda olduğunun aksine sosyal sermayenin oluşmasına katkıda bulunan önemli bir etmendir, ancak kesinlikle sosyal sermayenin kendisi değildir. Dışsal yaklaşımda ne sosyal sermaye ne de güven verili değildir, zaman içinde sosyal ilişkiler yoluyla oluşur, azalır veya çoğalır. Dışsal yaklaşımdaki güven kavramı “kişisel ilişkilerle” oluşan, “ilişkisel” veya “süreç temelli” güvendir (Özen ve Aslan, 2006: 137). Bu güven anlayışında kişisel ilişkiler yoluyla elde edilen bilginin daha güvenilir ve ucuz olmasından ötürü, insanlar kişisel ilişkileri zedelememek adına birbirlerine güvenirlir. Ayrıca aktörler zaman içinde birbirlerini test ederek güven oluşturmakta, geçmişte istismar edilmedikleri bilgisinden hareket etmekte ve her iki tarafından da yararına olan bu arkadaşlık ilişkisinin bozulacağı düşüncesiyle birbirlerine güvenmeyi sürdürmektedirler. Sosyal sermayede bu ilişkiler ağındaki değişimlere bağlı olarak artan ya da azalan ve sonuç olarak bilgi ve becerilere kolay ulaşma, daha güçlü olma ve diğerlerinden destek alma gibi yollarla aktörlerin amaçlarına ulaşmada katkı sağlayan bir kaynak olarak ortaya çıkmaktadır (Özen ve Aslan, 2006: 137).

Dışsal sosyal sermayenin bir diğer boyutu ise sosyal sermayenin aktörün bizzat içinde bulunduğu sosyal ilişkiler ağının yapısından ve niteliklerinden kaynaklanmasıdır. Granovetter’e (1985) göre bir aktörün sosyal sermayesini belirleyebilmek için sosyal ilişkilerin doğrudan veya dolaylı olma derecesi, zayıf ya da güçlü olması, yerleşik ya da mesafeli olması, frekansı, süresi ve sosyal ağın büyüklüğü önem taşımaktadır (Özen ve Aslan, 2006: 137). Burada sosyal sermaye zaman içinde oluşmuş bir kaynaktır.

2.1.4 Sosyal Sermaye ve Etnisite

Portes ve Zhou (1993) bir göçmen etnik grubunun içindeki dikey hareketliliğin sağlanabilmesi için gerekli olan unsurları araştırmışlar ve etnik bir gruba aidiyetin, göçmen grup üyelerini toplumdaki dışlamalardan ve dikey hareketlilik unsurlarını potansiyel olarak engelleyebilecek unsurlardan koruduğunu ortaya koymuşlardır. Etnik gruplar üyeleri için maddi ve sosyal kaynakları bir araya getirme şansına sahiptirler. Böylece ekonomik desteğin oluşturulmasıyla birlikte dikey hareketlilikte avantajlar sağlanmaktadır. Çoğunlukla maddi ve sosyal kaynaklar sosyal sermaye şeklinde ortaya çıkmakta ve topluluğun içsel sosyal ilişkilerine yerleşik olarak konumlanmaktadır. Sosyal sermayenin başarılı bir şekilde kullanımı toplumda aşağıya doğru hareketliliği engeller. Sosyal sermaye birinci kuşak göçmen gruplarına olan faydalarının yanı sıra ikinci kuşaklar için de önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Özellikle uyum sorunları yaşayan ve içinde bulundukları toplumdan yeterli ekonomik kaynaklara ulaşamayan kişilerin şanslarını ait oldukları etnik gruba ait olan sosyal ağları ve kaynakları kullanarak değiştirmeye çalıştıkları görülmektedir (Portes ve Zhou, 1993: 82).

Bahsedilen bu görüşler geleneksel asimilasyonist kuramlarla çelişkiler göstermektedir. Asimilasyonist yaklaşımlar kültürel yapının muhafaza edilmesinin topluma başarılı şekilde adapte olmayı engelleyeceğini savunmaktadırlar. Ancak görüldüğü gibi etnisite bir çeşit sosyal sermaye oluşturmakta ve kültürel aidiyet, zorunluluklar, beklentiler, bilgi kanalları ve sosyal normlar tarafından inşa edilmektedir.

Etnisite temelli sosyal ağlar, kişilere iş fırsatları hakkında bilgiye ulaşma imkânı sağlamakta, belirli iş alanlarının belli bir etnik grubun tekelinde kalmasını sağlamakta, emek kaynağı ve finansal destek sağlamakta ve insan sermayesi ile ilgili olan eksikliklerin giderilmesini sağlamaktadır (Light, 1984). Diğer taraftan etnik ağlar işlem maliyetlerini düşürmekte ve etnik gruplar arası rekabeti de azaltmaktadır. Başka bir deyişle normalde içinde bulunulan toplumun koşulları

itibariyle yüksek maliyetle yapılabilecek girişimler etnik bağlantıların kullanılmasıyla daha az maliyetler ile yapılabilmektedir.

Etnik grupların sosyal ağlar ve ilişkiler yoluyla sürdürdükleri işbirliği belli bir etnik grubun baskın olduğu firmalardan oluşan iş alanlarının oluşmasına neden olmaktadır (Portes, 1998). Buradaki önemli olan nokta girişimcilerin özellikle kendi kökenlerinden gelen kişileri işletmelerinde çalıştırmak istemeleridir. Örnek vermek gerekirse New York'taki Çin Mahallesi (Zhou, 1992), Miami'deki Küçük Havana (Portes, 1987), Los Angeles'daki Kore Bölgesi (Light ve Bonacich, 1988) çalışmaları etnik grupların oluşturduğu ağların başarısını göstermekte ve coğrafi olarak da sektörlerin ve mesleklerin etnisiteye dayalı olarak farklılaştığının altını çizmektedir. Bu noktada etnisite çok önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmakta, ekonomik kazanımların nasıl sosyal ilişkiler ve kimlik üzerinden sürdürüldüğünü göstermektedir.

Sosyal sermaye ve etnik kimlik olgusu arasındaki ilişkiye bakıldığında genel hatları itibariyle ekonomik alan ile sosyal alanın kesişim noktası belirginleşmektedir. Özellikle etnisite bir sosyal sermaye kaynağı olarak işlemektedir. Etnisite, iş kurmak isteyen kişiler için başlangıç sermayesi, iş fırsatları hakkında bilgi, yeni pazarlara giriş fırsatı, hazır işgücü ve diğer rakiplerin pazara girişlerinin engellenmesi konularında ciddi avantajlar sağlamaktadır (Portes, 1998). Üyeler birbirlerine iş bulmakta, iş ile ilgili becerileri birbirlerine öğretmekte ve gösterdikleri performanslar hakkında geribildirim alma şansı yaratmaktadır.

2.2 ETNİK KİMLİK İNŞASI TEORİLERİ

2.2.1. Etnik Kimlik, Etnik Köken, Etnik Topluluk, Etno-merkezcilik ve Etnisizm

Bu çalışmada; etnik kimlik, etnik köken, etnik topluluk, etno-merkezcilik ve etnisizmin tanımlanması gerekli kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Etnik kimlik ve etnik köken, bireyin belirli bir kültürel topluluğa ait olması anlamına gelmektedir. Schermerhorn (1970) ve Smith'e (1997) göre etnik topluluk aynı soydan gelen veya geldiklerine inanan, kendilerini ırk, dil veya din gibi ortak kültürel özelliklere dayalı ayrı bir kimlik sahibi olarak gören veya belirli bir toprağa bağlılık duyan ve dayanışma duygusuna sahip kişilerin oluşturduğu bir grup olarak tanımlanmaktadır (Doğruel, 2005). Etnik topluluklar dışa kapalı kültürel birimler olarak görülmemeli, geniş bir sosyal ilişkiler bağlamına yerleşik olarak düşünülmelidir.

Yıldız'a (2001) göre etnisizm ise etnikliğin bir kimlik göstergesi olarak barındırdığı pozitif anlamın aksine, diğer etnik gruplara karşıt olarak geliştirilen, olumsuz bir kavramdır (Doğruel, 2005). Etno-merkezcilik ise bir toplumsal grubun kendisini merkeze almasıdır. Etno-merkezcilikte bir toplumsal grup başka toplumları, kendi kültürel varsayımlarından yola çıkarak incelemekte veya yargılamaktadır (Doğruel, 2005).

Etnik kimliklerin kurgulanması, sürdürülmesi ve dönüştürülmesi genel olarak sosyolojik literatürde (1) ilkçi, (2) durumsalcı, (3) mantıki seçim modeli, (4) hayali cemaat (insan yaratısı veya toplumsal-düşünsel olarak yapılandırılmış etnisite) ve (5) post-yapısalcı yaklaşımlarla ele alınmaktadır.

2.2.2. Etnik Kimlik İnşası Teorileri

2.2.2.1 Etnisiteye İlkçi Yaklaşım

İlkçi yaklaşım ilk olarak 1960'larda C. Geertz, E. Shils ve H. Isaacs'in çalışmalarında kavramsallaştırılmaktadır. Bu anlayışta etnisite sabit, temel bir tutkudur ve doğumun değiştirilemeyen koşullarından kaynaklanır. Etnisite, doğal, sabit, kan bağı ile gelen değiştirilemez koşullara dayandığı, sabit olduğu ve doğuştan verili olduğu için bir devamlılığa sahiptir. Verili olduğu için koşullardan bağımsızdır ve durumsal kalıtıma dayanır. Geertz'e göre bu tutkuyu yaratan bağlar kişinin bireyselliğinin ötesinde gerçekleşir. Denetlenip kontrol altına alınamayan bir yapısı vardır. Bir çeşit mutlak zorunluluk olarak kavramsallaştırılabilir (Somersan, 2004: 26). Başka bir deyişle bireyler veya topluluk üyeleri kendilerini etnikliklerinin veya ulusun dışsallığına (doğallığına), belirleyiciliğine, geçmişten geleceğe uzanıp gittiğine inandırır.

İlkçi yaklaşım içinde iki akım olduğundan bahsetmek mümkündür. İlki dili, dini, ırkı, etnisiteyi ve toprağı tarih boyunca ortak amaca sahip insan gruplarını örgütleyen temel ilke ve bağlar olarak değerlendirmiştir. Bu sosyo-kültürel yaklaşıma göre, bu verilmişlik, temel olarak kan bağına bağlıdır, ancak bunun ötesinde belirli bir dini topluluğa doğma, belirli bir dili konuşma, belirli sosyal pratikleri takip etmek de verili durumlar yaratabilir. Etnisite bir seçim konusu değildir. Geertz'e (1973) göre Fakat bu yaklaşıma göre önemli olan hakiki kan bağının olup olmaması değil, olduğuna dair inançtır (Doğruel, 2005: 47). Geertz ve Shils'e göre ilkçi bağlar doğal değil tinseldir ve sosyal etkileşim sonucunda meydana gelirler. Bu tip bağlar kişiye, topluma ve zamana göre değişebilmektedir. Buradan çıkartılabilecek sonuç, etnisitenin sosyal hayatın verdiklerinde değil daha çok grup üyelerinin etnisiteye verdikleri anlamda yatmaktadır (Doğruel, 2005: 47).

İlkçi yaklaşımın içindeki ikinci akım ise öncekinin sosyo-biyolojik versiyonu olarak ele alınabilir. Burada önemli olan bağ, kan bağıdır. Etnisite kan bağının

uzantısı olarak ele alınmakta ve hayatta kalma mücadelesinde kolektif amaçları gerçekleştirmede normal bir araç olarak kavramsallaştırılmaktadır (Smith, 2002: 34). Sosyo-biyoloji yaklaşımını temel olarak ortaya koyan H.Isaacs, bu görüşünü “Idol of the Tribe” isimli kitabında anlatmaktadır. Isaacs etnisiteyi temel bir grup kimliği olarak ele almaktadır. Etnik kimlik doğumla birlikte gelen ve bireylerin diğerleri ile paylaştığı bir dizi doğuştan gelen özelliği ve hüviyetleri kapsamaktadır (Isaacs’tan aktaran Doğruel, 2005: 48). Isaacs’e göre temel grup kimliği bireylerin hayatını ve deneyimlerini etkileyen iki temel kavram ile, aidiyet ve özsaygının niteliği ile ilgilidir. Isaacs’e göre temel grup kimliğini etkileyen unsurlar ; (1) isim, (2) beden, (3) dil, (4) tarih, (5) din, (6) milliyettir (Doğruel, 2005: 48–49). Sosyo-biyolojist yaklaşımı paylaşan bir diğer ilkçi olan Berghe’ye göre insan davranışı kalıtsal, ekolojik ve kültürel etmenlerin etkileşimini içeren ve şartlara uyum gösteren bir evrim sürecinin ürünüdür (Doğruel, 2005: 49). Berghe sosyo-biyolojinin indirgemeci, evrimci ve maddeci olduğunu fakat içgüdü ve ırkçılık içeren Sosyal Darvencilığe bir dönüş olmadığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda sosyo-biyoloji, çevresel etmenleri ve insanın doğasını göz ardı etmemektedir. Berghe’ye göre etnik gruplar içindeki ilişkiler akrabalık üzerinden belirlenirken, etnik gruplar arasındaki ilişkiler ise karşılıklılık ve çoğunlukla da baskı yoluyla tanımlanmaktadır (Berghe’den aktaran Doğruel, 2005: 49).

2.2.2.2 Durumsal / Araçsal Yaklaşım

Durumsal yaklaşım ilkçi yaklaşıma zıt olarak, etnik kimliğin doğuştan verili olmadığını, kişilerin/etnik grupların/ ulusların bulundukları çevre ve koşullar tarafından belirlenen bir olgu olduğunu savunmaktadır. Araçsal yaklaşım olarak da adlandırılmasının nedeni etnik, ırk ve ulus kimliklerinin araçsal kimlikler olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda etnik kimliklerin oluşumunda koşullar önemli bir yer teşkil etmektedir. Cornell ve Hartmann’a göre (1994) kişilerin ve grupların, etnik kimliklerini kendileri için bir şekilde avantajlı olduğu zaman öne sürdüklerini ve vurguladıklarını savunduğu için bu kimlikler araçsaldır (Doğruel, 2005).

Durumsalçı yaklaşım koşullar gerektirdiğinde amaca ulaşmak için araç olarak kullanılan grup aidiyeti, etnik ve ırksal kimlik olarak tanımlanmaktadır. Cornell ve Hartmann'a göre (1994) bireyler ve gruplar etnik ve ırksal kimliklerin önemini duruma göre arttırıp ya da azaltan somut sosyal ve tarihi durumların içerisinde varlıklarını sürdürmektedirler (Doğruel, 2005). Smith (2002: 31), etnik sembol ve sınırların belli bir amaç için ortak bir kimlik altında farklı grupların çıkarlarını daha kolay yönlendirme ve daha fazla bağlılık yaratabilecek zenginlik, güç ve prestij için verdikleri mücadelede kitle desteği sağlamak amacıyla etnik ve milliyetçi duruşların uygun koşullar yarattığı fikrinin altını çizmektedir. Bu anlamda durumsalçı yaklaşımda "fayda" yönelimli çıkarın etkin oluşu, bu görüşü araçsalcılık ile özdeşleştirmeye yöneltmiştir. Bu görüşe göre, ilkçi yaklaşımdan farklı olarak, etnik ve ırksal kimlikler, etnik ve ırksal grupların içinde bulunduğu koşulların ve bağlamın koşulları tarafından belirlenmektedir. Durumsalçı yaklaşımda etnisite ve ırk araçsal kimlikler olarak görülmektedir. Yine de, bu yaklaşıma göre, bu kimlikler çıkarlarla değil, grupları belirli konumlara oturtan ve onları belirli çıkarları izlemeye teşvik eden durumlarla başlamaktadır (Doğruel, 2005).

Durumsalçı yaklaşımın daha derin olarak anlaşılabilmesi amacıyla kimlik kuramlarının kaynağı olan 1920 ve 1960 yılları arasında baskın olan asimilasyon yaklaşımlarına bakıldığında, bu yaklaşımın temel varsayımının akılcılık ve bilimin düzenli gelişimi nedeniyle etnik ve ırka dayalı kimliklerin kaybolacağı yönündedir. Örneğin Ezra Park'a göre göç eden bir grubun ekonomik ve siyasi olarak kazançlar elde etmesi ölçüsünde asimile olması kaçınılmazdır (Berry, 1965). Park'a göre her birey belirli oranda bireyselliğini korumasına rağmen çevresindeki genel kabul gören hayat kuralları ile uyum sağlamak zorundadır. Ayrıca birey sadece yaşadığı toplumla uzlaşmak zorunluluğu dışında birey olarak varmak istediği hedeflere ulaşmak için de çevresindeki yaşam koşulları ile uyumlu olmalıdır.

1940–1960 yılları arasındaki dönemde modernleşme kuramlarının baskınlığının da etkisiyle özellikle ABD’deki sosyal bilimciler arasındaki genel kabul, etnik kimliklerin yavaş yavaş kaybolacağı yönündeydi (Doğruel, 2005: 52–53). Kentleşme çeşitli gruplara mensup insanların memleketleri ile bağlarını kopararak birbirleriyle karışmalarına neden olacaktır. Yaygın eğitim sisteminin bu dönemde toplumun ortak bilincini geliştirecek olan ortak bir dili ve kültürü oluşturacağı varsayılıyordu. Modernleşme kuramcıları modernleşmenin geleneksel dayanışmaları eriteceğini hatta yok edeceğini, etnik çatışmaları azaltacağını düşünmekteydiler.

Durumsalçı yaklaşımı benimseyen bilim insanları ise modernleşme kuramcılarının ve dolayısı ile asimilasyoncuların öne sürdükleri beklentileri paylaşmamaktadırlar (Doğruel, 2005: 51). Durumsalçı yaklaşımı savunanlar etnik sonuçları belirleyen etnik olmayan etmenleri de göz önünde bulundururlar ve böylece köken ve ırka dayalı ilişkilerdeki değişimlerin her durumda asimilasyonla sonuçlanmayacağını öne sürerler.

Durumsalçı yaklaşımın “etnik sonuçları olan etnik olmayan etmenler” konusundaki vurgusu temelde etnik gruplar içinde bulunan ve ayrıcalıklı durumlarını sürdürmek isteyen elitlerin etnik kimlikleri idare etmeleri veya yönetmeleri noktasındadır. Başka bir şekilde ifade edersek etnik kimlikler çıkar sahipleri için kültürel bir kaynaktır. Bu konu üzerine çalışan Cohen (1969) ve Brass (1991) elitlerin siyasi çıkarları doğrultusunda bu kaynaklar üzerindeki mücadelesine ve bu mücadelede etnik sembol ve inançların nasıl kullanıldığını göstermektedirler (Doğruel, 2005). .

Böyle bir durumda etnik kimlikleri bir kaynak olarak görerek bu kaynaklar üzerinde mücadelede dilsel pratikleri, dinsel uygulamaları, giyim tarzlarını veya özel tarihsel sembolleri birer araç olarak kullanılabilmektedirler. Brass’s (1991) göre belirli sosyal gruplar, liderler veya elitler bu sembol ve ayrımları siyasi,

ekonomik, kültürel rekabet, çıkar ve mücadele için kullanabilirler (Doğruel, 2005).

Durumsalçı yaklaşım içerisinde bahsedilen araçsalçı mantığın getirdiği anlayışta, grupları ortak bir hedef yönünde mobilize eden savunucuların öne sürdükleri kültürel hedeflere ulaşmak için ekonomik ve siyasal çıkarlar kültürel “etki” ile bir araya getirildiği ifade edilmektedir. Bu anlamda etnik ve ulusal topluluklar güç kazanma çabalarında veya kolektif politikaları destekleyen kitle eylemini yönlendirmek ve harekete geçirmek için ses getiren dayanaklar sağlamak konusunda sosyal sınıflara göre genellikle daha üstündür (Smith, 2002: 31). Nitekim Somersan (2004) çalışmasında bahsettiği üzere etnik grupların menfaatleri örgütlenme ve eylem yapmayı gerektirebilmektedir. Somersan (2004), Glazer ve Moynihan’ın (1953) New York’taki etnik grupları inceledikleri çalışmalarında, etnik kimliklerin zamana, zemine ve koşullara göre değiştiğini belirtmektedir. Buna göre her kimlik bir kaynak veya engel teşkil edebilir; her kimliğin potansiyel fayda veya zararları olabilir. Buradan hareketle denilebilir ki bireyler işlerine geldiğinde etnik kimliklerini ön plana çıkarır, diğerlerinin etnik kimliklerini aynı şekilde işlerine geldiği yönde kendilerinininkinden ayırır, sınırlara tabi tutar veya dikkate almaz. Somersan (2004) aynı çalışmasında Cohen’in (1969) Nijerya’da tüccar Hausalar’ı incelediği çalışmasının sonucunda rekabet halindeki menfaat grupları için etnisitenin bir tür politik kaynak olarak ele alındığını belirtmektedir. Aynı zamanda etnik gruplar ve bağlar belli kişisel ve kolektif amaçları gerçekleştirmek için yararlı ve etkilidir.

2.2.2.3 Mantıki Seçim Modeli

Mantıki seçim modeli yaklaşımı, etnik süreçlerde bireysel tercihleri en önemli analiz birimi olarak kabul etmektedir. Bireyler etnik örgütlenmeler menfaatlerine hizmet ettiği sürece bireysel özgürlüklerini feda etmeyi tercih etmektedirler. Somersan (2004) M.Hetcher ve M.Banton’ın çalışmalarında ilkçi yaklaşımdan ayrıldıklarını, bu anlamda etnisiteye normatif ve yapısalcı yaklaşımların

açıklamalarının bireysel tercihleri göz ardı ettiği gerekçesiyle karşı çıktıklarını belirtmektedir. Mantıki seçim modelinde kamusal amaçların bireysel olarak gerçekleştirilmesine yönelik olarak bir grup dayanışması anlayışı bulunmaktadır. Hetcher'a göre bireyler zenginlik, prestij ve iktidar uğruna bazı özgürlüklerinden vazgeçip bunları etnik örgütlenmelere devretmektedirler (Somersan, 2004). Buradan hareketle mantıki seçim modelinde etnik örgütlenmeler, bireylere gelen bilgiyi denetleyip yönetmede kilit bir rol oynamaktadır. Sonuç olarak bireyler menfaat sağlayacak oldukları sürece bireysel özgürlüklerini etnik temelli örgütlenmelere devretmeye gönüllü olmaktadır.

2.2.2.4 Hayali Cemaat Yaklaşımı

Hayali cemaat yaklaşımı ise zaman içinde gelişmiş ve yapılanmış insan yarattığı etnisite anlamını taşımaktadır. Bu yaklaşımın öncüsü B.Anderson, Hayali Cemaatler (1993) adlı çalışmasında eski dinlerin mücadele ettikleri ve açıklamaya çalıştıkları ölüm kavramının üstesinden gelme ihtiyacından ve matbaa-kapitalizmi teknolojisinin getirmiş olduğu basılı eşzamanlılık anlayışının ve böylece ortaya çıkan yeni iletişim araçlarının bireyler düzleminde ortak ulusal bir duyu yaratmasını açıklamıştır. Modern dönemde dinin gerileyişi ve matbaa teknolojisi ile beraber basılı yayın araçlarının yayılımının yükselişi ile toplulukların hem kendilerini tanımladıklarını hem de var olan diğer toplulukları hayal edip kavramsallaştırdıklarını belirtmektedir. Böylece birbirini tanımayan bireyler basılı sözcükler aracılığı ile hayal edilen bir topluluğa ait olmak yolu ile aynı homojen boş zaman ve belirlenebilir mekânda yaşamış gibi yapabilirler (Smith, 2002: 32). Bu anlamda Anderson (1993) etnisite kavramından daha geniş bir kavram olan ulus üzerine yoğunlaşmaktadır. Böylece ulus hayal edilmiş bir siyasi topluluktur, hem de sınırlı ve egemen olarak hayal edilmiştir (Somersan, 2004: 30). Böylece ulusa referans ile kurulan kolektif aidiyet tarihsel, siyasal ve kültürel olarak yapılandırılmaktadır.

2.2.2.5 Post-Yapısalcı Yaklaşım

Etnisiteye post-yapısalcı yaklaşımlar ise etno-sembolcü olarak da adlandırılmaktadır. Post-yapısalcı yaklaşım dil dışındaki tüm unsurları yok sayarak etnikliğin kimlik, toplumsal cinsiyet, ırk gibi kavramlar ile değil, gelenek, görenek ve alışkanlıklarla dilde gerçekleştiğini savunmaktadır. Smith ve Armstrong çalışmalarında mitler ve sembollerin insanların birleşmesinde ve toplulukların birliğini korumasında anahtar kavramlar olduğunu belirtmektedirler (Doğruel, 2005: 59). Bu anlamda etno-sembolcülere göre etnisitenin koşulu kolektif farklılık, kolektif misyon duygusudur. Buradan hareketle etnik hafıza, değerler, semboller, mitler gibi kavramlara daha çok önem verilmektedir. Etnik kimliklerin oluşum süreçlerine bakıldığında bu kimliklerin oluşumuna temel olan mit ve semboller orijinal anlamlarından kopararak dönüştürülmekte ve farklı amaçlar için kullanılabilir. Buradan hareketle etniklik dönemsel olarak, bir süre için, kesinmişçesine kabul edilmektedir (Somersan, 2004: 30). Smith'e (2002) göre grupların etnik grup olarak kabul edilmeleri için altı temel özelliğe sahip olmaları gerekmektedir:

- 1) Grubun kendine verdiği bir isim olmalı
- 2) Grup ortak ataları olduğuna inanmalı
- 3) Grubun paylaştığı tarihsel bir belleği olmalı, örneğin masallar, efsaneler, kuşaktan kuşağa geçen sözlü hikâyeler gibi
- 4) Grubun paylaştığı bir kültür olmalıdır, örneğin ortak bir dil, din, yasa, örf ve adetler, kurumlar, giyim kuşam, müzik, yemek vs gibi
- 5) Grup belli bir toprak parçasına bağlılık hissetmelidir (orada yaşıyor olsun veya olmasın)
- 6) Bireyler kendilerini o grubun bir parçası olarak görmelidir.

2.3 GÖÇ TEORİLERİ: GÖÇ ETME NEDENLERİ

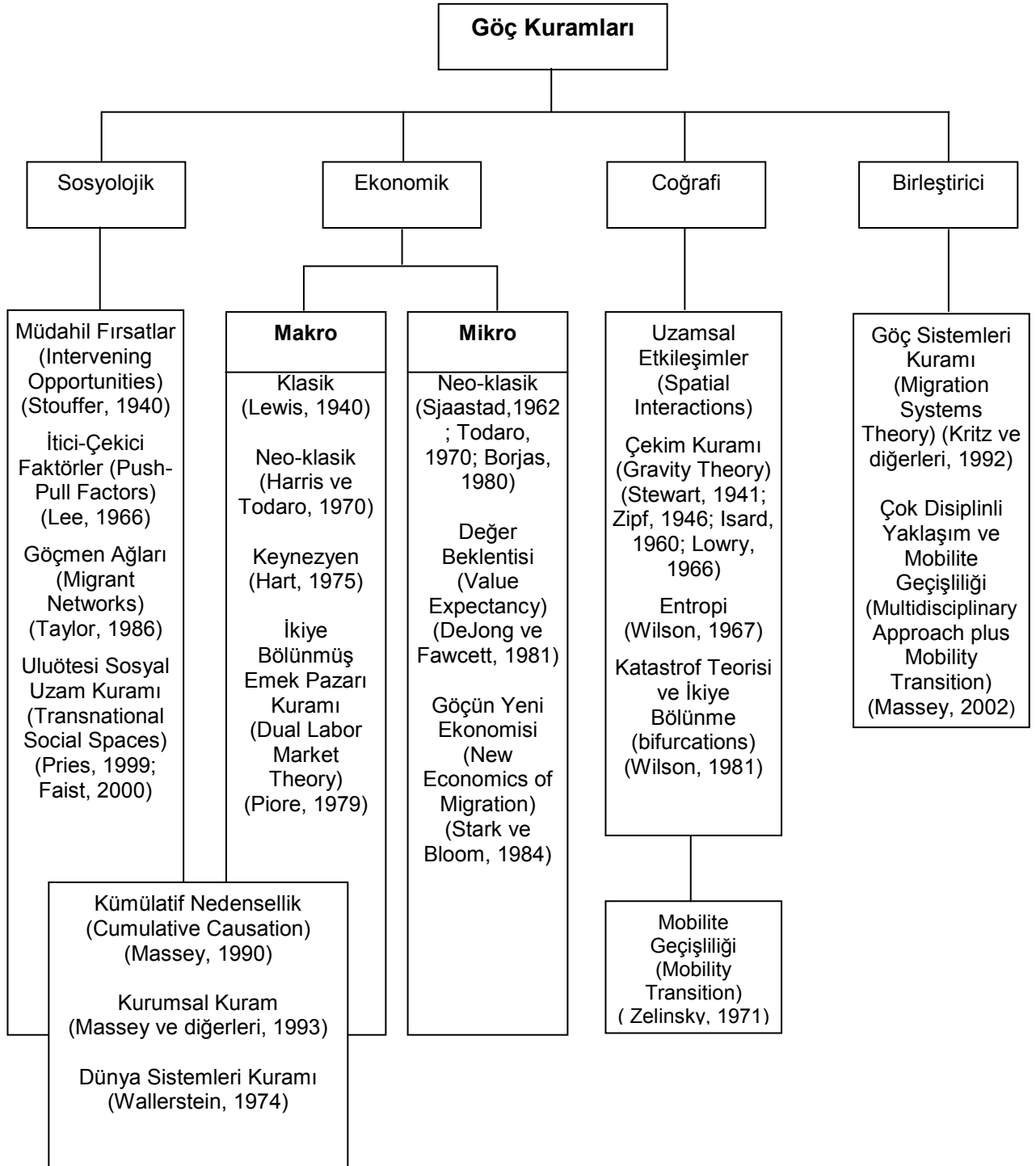
Nüfusun yer değiştirmesi anlamına gelen göç kavramı G.Ravenstein'in "Göç Yasaları" adlı tebliğlerini sunması ile ilk olarak 19.yy'da bilimsel araştırmalara konu olmuştur. Ravenstein'a göre göç hareketleri büyük çoğunlukla kısa mesafelerde gerçekleşmekte, uzun mesafeli hareketler ise sadece ticaret ve sanayinin gelişmiş olduğu merkezlere yönelmektedir ve göç hareketlerinin başlıca nedeni ise kişilerin maddi durumlarını iyileştirme istekleridir (Abadan-Unat, 2002: 4–5). İç ve dış göç hareketlerini 19.yy'da tek ve kapsamlı bir kuramla açıklamaya çalışan toplumbilimciler 20.yy'a gelindiğinde farklı kavram ve varsayımlar kullanarak çeşitlendirilmiş kuramsal modeller oluşturmaya başlamışlardır. Bu kuramlar göç kavramını açıklarken birey, hane halkı, ulusal ve uluslararası pazarlar gibi pek çok etkeni dikkate almışlardır.

Göç kavramı kalkınma, şehirleşme veya insanların çatışma veya doğal felaketlerden kaçmasına neden olan zorunlu hareketler ile ilişkilendirilebilir. Uluslararası göç kuramını belirleyen üç temel kategoriden söz edilebilir. Bunlar; (1) makro, (2) mezo ve (3) mikro teorilerdir. Makro kuramlar yapısal, nesnel koşulların göçe neden olan itici ve çekici faktörlerini vurgulamaktadır. Ekonomik göç yaklaşımında çekici faktörler temel olarak gidilmesi düşünülen bölgeye oranla yaşanan yerdeki işsizlik, düşük ücretler veya kişi başı gelirin düşüklüğüdür. Çekici faktörlerin içinde aynı zamanda kabul eden ülkelerdeki göç yasaları ve emek pazarı koşulları da eklenebilir. Gönülsüz yer değiştirme devlet baskısı, suç veya iç savaş gibi faktörler ile açıklanabilir.

Mezo teoriler göç akımlarını devletlerarası bağların karmaşık sisteminin içinde yerleştirmektedir. Bu anlamda mezo teorilerde iki anahtar kavram karşımıza çıkmaktadır. Bunlar sistemler ve sosyal ağ düzenekleridir (network). Göçün bir çeşit göç sistemi içerisinde meydana geldiği varsayılmaktadır. Bu durumda sistem ekonomik, siyasal ve kültürel bağlar ve göç akımları ile birbirine bağlanmış ülke grupları olarak tanımlanabilir. Son olarak mikro kuramlar bireysel göç kararını vermeyi etkileyen faktörler üzerine odaklanmaktadır. Analiz

birimi bireysel düzlemde olan bu kuram, potansiyel göçmenlerin göçün bireysel fayda ve zararını nasıl kavramsallaştırdığını anlamaya çalışmaktadır. Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere göç kuramları dört ana başlık altında incelenebilir.

Tablo 3: Göç Kuramları, Bijak (2006)

Bu kuramlar sosyolojik, ekonomik, coğrafi ve bütünleştirici kuramlardır. Sosyolojik kuramlar itici ve çekici faktörler, sosyal ağ düzenekleri, sosyal sermaye yaklaşımı gibi yaklaşımlara değinirken, iktisadi kuramlar makro ve mikro olarak ikiye ayrılmaktadır. Buradaki temel ayırım noktası emek ve emek piyasaları açısından bakmak ile bireysel düzlemde bakmak noktasındaki farklılaşmaya dayanmaktadır. Sosyolojik ve ekonomik kuramların kesişme noktasında kümülâtif nedensellik, kurumsal kuram ve dünya sistemleri kuramı gibi hem sosyolojik hem ekonomik göç faktörleri ele alan kuramlar bulunmaktadır. Coğrafi kuramlar ise bu çalışmanın içerisinde değinilmese de göçü açıklarken özellikle mesafe kavramına ve nüfus yoğunluğuna dayanmaktadır. Birleştirici perspektifler ise göç sistemleri kuramı altında incelenmekte olup kendinden önceki bakış açılarında bir senteze ulaşma çabasıdır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Prizren göçleri örneğinde göç etme nedenlerine ilişkin sosyolojik bir değerlendirme yapılacağından Bijak'da (2006) değinilen kuramsal yaklaşımlardan sadece sosyolojik göç kuramlarına yer verilecektir.

2.3.1 Göç Konusunda Sosyolojik Teoriler

Sosyolojik göç kuramları Stoufer'in (1940, 1960) müdahil fırsatlar (intervening opportunities) kavramına kadar gitmektedir (Bijak, 2006). Bu yaklaşımda göç hareketleri gidilmek istenen bölgedeki fırsatlar ile (örn. işler) doğru orantılı ve hâlihazırda yerleşik olarak bulunulan bölgedeki fırsatlar ile ters orantılıdır. Bu yaklaşımın ana meselesi coğrafi vurgunun baskın olduğu bir anlayış değil, mesafe ve fırsatlar arasındaki karşılıklı etkileşimdir.

“Fırsatlar” anlayışı Lee'nin (1966) itici ve çekici faktörler (push and pull factors) yaklaşımını sentezleyerek kavramsallaştırmasına yol açmıştır. Bu kuram gidilecek bölgedeki çekici faktörlerin ve yerleşik bulunulan bölgedeki itici faktörlerin göç hareketlerini belirlediğini öne sürmektedir. Uluslararası göç konusunda ise bu faktörler daha da geliştirilerek sert ve hafif (hard-soft) faktörler olarak ele alınmıştır. Bunların ilki dramatik sonuçları olan örneğin krizler,

savaşlar, çevresel felaketler gibi faktörler ile ilişkilendirilmektedir. Hafif faktörler olarak tanımlanan etmenler ise daha az kritik problemler olarak tanımlanabilecek fakirlik, sosyal dışlama ve işsizlik gibi unsurlardır.

2.3.1.1 Sosyal Ağ Düzenekleri

Taylor (1986) bireyler arası göçmen sosyal ağ düzeneklerini (migrant networks) önemli bir çekici faktör olarak ele almıştır. Bu anlamda kabul eden ülkedeki akrabalar, arkadaşlar veya benzer orijinli insanlar hepsi birlikte bu ağ düzeneğinin çeşitli kademelerini oluşturmaktadırlar (Bijak, 2006). Bu tür ağlar içerisinde insanlar birbirlerine aile veya yakınlık bağları ile destek olmakta, böylece günlük hayatın içerisinde pek çok durumla başa çıkma şansı yaratmaktadırlar. Buradan hareketle ağ düzeneğinin insanlar üzerindeki hem mali hem de psikolojik maliyetleri azalttığı söylenmektedir. Aynı zamanda göçün getirdiği riskler de azaltılabilmektedir. Nüfus hareketleri aslında yüksek derecede bir yapısal atalet ile de tanımlanmaktadır. Çünkü bir kez başladıktan sonra kabul eden ülkedeki otoritelerin bu tür hareketleri kontrol altına almaları giderek zorlaşmakta, diğer taraftan da göçe neden olan temel nedenlerden bağımsız bir hale gelerek işlevini sürdürmektedir.

2.3.1.2 Ulus Ötesi Sosyal Uzam Yaklaşımı

Son dönemde sosyal ağ düzeneği yaklaşımı daha da genişletilerek ulus ötesi sosyal uzam (transnational social spaces) yaklaşımı boyutunda incelenmektedir (Pries, 1999). Bu yaklaşım uluslararası göç çalışmalarında mezo düzeyde konumlandırılmaktadır. Bu kuram göçle ilişkili sınırlar arası birey ve grupları bağlayan çeşitli bağların varlığını kabul etmektedir. Ulus ötesi sosyal uzam sosyal ve sembolik bağların kombinasyonundan, içeriklerinden, örgütler ve ağ düzeneği içindeki konumlarından ve birçok ülkede bulunan örgüt ağlarından oluşmaktadır. Bu yaklaşımda uzam kavramı dinamik süreçlere vurguda bulunmakta ve bağ kavramının statik anlayışını dışlamaktadır.

Sosyal ağ düzeneği kuramından farklı olarak bu yaklaşım sosyal sermaye (social capital) kavramına belki de birbirinin içine bu çok geçmiş iki kavramı ulus ötesi sosyal uzam yaklaşımını kuramsal olarak indirgeyerek dayandırmaktadır. Sosyal sermaye insanlara ve gruplara amaçlarını gerçekleştirmek için kaynaklara ulaşmalarında bağ sağlamak açısından destek olmaktadır. Bu durumda bireyler ve gruplar çeşitli ağ düzenekleri ve örgütler içerisinde sosyal ve sembolik bağ şablonları dâhilinde işbirliğinde bulunurlar. Böylece grup ve sembolik cemaatler birbirine daha da fazla kenetlenir. Sosyal sermayenin unsurları olan karşılıklılık, dayanışma ve ortak zorunluluklar yerel kazanımlar olarak öne çıkar (Faist, 2000). Ancak ulus ötesi sınırlar arası bu tür transferler çok da kolay gerçekleşmeyebilir ki bu durum sosyal ağ düzeneği yaklaşımı içerisinde ele alınmamaktadır. Ancak bir kez göç başladıktan sonra sosyal sermaye hem konuk eden topluma uyum sağlamayı hem de geldiği yerle olan bağların sürdürülmesine olanak sağlar. Ulus ötesi sosyal uzam kuramı yaklaşım olarak daha genel bir perspektif izlediğinden göç zinciri (chain migration) ve göç sürecinin devamlılığını açıklamakta oldukça yararlı bir yaklaşımdır.

2.3.1.3 Kurumsal Kuram

Kurumların göç sürecini kolaylaştırmadaki önemli rolü kurumsal kuramda ele alınmaktadır (Massey ve diğerleri, 1993). Göç konusundaki kurumsal kuram hem usule uygun (aktif işe alım, danışmanlık) ve aynı zamanda da usulsüz (insan ticareti ve kaçakçılığı) nüfus hareketlerini ele almaktadır. Bu yaklaşım sosyal ağ düzeneği kuramını tamamlayıcı olarak göçü kolaylaştıran çeşitli kurumları örneğin kar amaçlı kuruluşlar ve kurumlardan (legal ya da illegal) insani örgütlere, STK'lara kadar pek çok kurumu incelemektedir. Ayrıca bu kuramda göç akımlarının kurumsallaşması süreci belli bir aşamaya kadar süreklilik gösteren, ilk baskın göç nedenlerinden bağımsızlaşmış ve gitgide artan şekilde kontrol edilmesi güç olarak ele alınmaktadır. Göç üzerine olan kurumsal kurama göre (Abadan-Unat, 2002: 21) (1) uluslar ötesi göçmenlerin sayısı arttıkça, uluslararası göç akımı giderek daha çok kurumsallaşmaktadır, (2) kurumsallaşma süreci, hükümetleri göç akımını denetlemekte daha fazla engellemekte, emniyet kuvvetleri tarafından yapılan kontroller karaborsa

fiyatlarını arttırmakta, daha sıkı göç politikaları ise insan haklarını savunan kurumların direnişi ile karşılaşmaktadır.

2.3.1.4 Kümülatif Nedensellik

Bu yaklaşımın kuramsal yapısı göçün gidilen ülkede çeşitli geribildirim mekanizmaları yolu ile kurumsal ve sosyo-ekonomik değişimlere yol açtığı önermesine dayanan evrimsel bir süreç olduğu anlayışına dayanmaktadır (Bijak, 2006). Başka bir deyişle göç hareketi, onu izleyen göç etme kararının verileceği toplumsal çerçeveyi değiştirmektedir (Abadan-Unat, 2002: 21). Bu akımda çalışan toplumbilimciler göçü kümülatif (biriktirici) şekilde etkileyen sekiz sosyo-ekonomik etken tanımlamışlardır. Bunlar: (1) Göç ilişkiler ağının yaygınlık ölçüsü, (2) gelir bölüşümü, (3) toprak bölüşümü, (4) tarımın örgütlenme biçimi, (5) kültür ve insan sermayesinin bölgesel dağılımı, (6) çalışmanın toplumsal anlamı, (7) üretim yapısıdır (Abadan-Unat, 2002: 21). Örneğin yüksek sayıda göçmenin bir iş kolunda istihdam edilmesi, o iş kolunun “göçmen işi” olarak nitelendirilmesine ve bölgenin yerli nüfusu tarafından benimsenmemesine yol açmaktadır.

Kümülatif nedensellik kuramının temel varsayımları şunlardır (Abadan-Unat, 2002: 22):

- 1) Uluslar arası göç, göçmen gönderen ve kabul eden ülkelerde toplumsal, ekonomik ve kültürel değişikliklere yol açmaktadır. Bu durum neticesinde hükümetler göç hareketlerini kontrol altına almakta zorlanmaktadırlar.
- 2) Kabul eden ülkelerde işsizlik dönemlerinde hükümetler önceleri göçmenler tarafından yapılan işlere yerlileri istihdam etmekte zorlanmaktadırlar. Yerli işçilerde bir değer farklılaşması ortaya çıkmaktadır. Daha önceden göçmenler tarafından yapılan işler rağbet görmemektedir. Bunun sonucu olarak yeni göçmen alımına gidilmektedir.

- 3) Göçmen yoğunluğundan dolayı herhangi bir işin göçmenlerin yaptığı iş olarak etiketlenmesi o işin prestijini düşürmekte ve buna bağlı olarak bu işler yerliler tarafından reddedilmektedir.

2.4 GÖÇMEN – YERLİ İLİŞKİLERİ: YERLİ HALK TARAFINDAN KABUL EDİLME

Kendi toplumundan ve yaşadığı topraklardan çeşitli sosyolojik veya ekonomik nedenler yoluyla ayrılarak göç eden gruplar, göç edilen ülkede farklı sosyal örgütlenmelerin, bu bölgelerde yaşayan yerli halkın, yeni hükümet uygulamalarının, farklı akrabalık ilişkilerinin, sosyal tabakalaşma sistemlerinin ve dini anlayışların içine girerler. Diğer taraftan göçmen gruplar geride bıraktıkları coğrafyadaki yaşam pratiklerini ve kültürel özelliklerini bir bütün halinde yeni yaşam pratiklerinin içerisine getiremeyebilirler. Var oluşlarını sürdürebilmek için yeni gelinen coğrafyanın kültürel, ekonomik, sosyal ve siyasal yapısına belirli şekillerde uyum sağlamaya çalışırlar. Bu durum en basit haliyle farklı grupların birbirleri ile temas etmesi yoluyla meydana gelmektedir. Etno-sosyal grupların göç yoluyla farklı bir sosyo-kültürel yapı içerisine girmesi durumunda karşılaştıkları olası durumlar, etnik ilişkiler üzerine olan literatür göz önüne alındığında çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır.

2.4.1 Pragmatik Yaklaşım

Özellikle Amerikan toplumu göz önüne alındığında etnik ilişkiler konusuna pragmatik bir bakış açısı ile yaklaşan ana dalga bir perspektiften bahsetmek mümkündür. Özellikle Berry (1965) çalışması incelendiğinde Amerikan toplumundaki karar vericilerin özellikle etnik ve ırk farklılıklarından dolayı çıkabilecek çatışmaları azaltıp, mevcut toplumsal barış anlayışını sürdürmek yönündeki çabaları bu akım içerisinde yer almaktadır. Bu noktadan bakan yazarlar ve karar vericiler etnik ilişkiler konusundaki meseleyi adalet ve haksızlık perspektifinden görmemekte veya ortada farklı grupların kültürlerini ve bireyselliklerini koruyup koruyamadıklarıyla ilgilenmemektedir. Bu bakış açısı daha çok dönemin evrensel ırk ilişkileri ilkeleri noktasından hareket etmekte ve

dünyanın aslında nasıl birlikte yaşanılarak daha iyi bir yer haline getirilebileceği meselesinden uzak durmaktadırlar. Bu fikrin yazarları daha çok barış ortamını sürdürmeye çalışan koloni yöneticileri, güvenlik konusundaki uzmanlar ve karışık mahallelerin okul yöneticileri ve devlet adamlarından oluşmaktadır. Temel vurguları sosyal yaşamı düzenleyen kuralların sürdürülebilmesini sağlamaktır. Etnik ilişkiler konusundaki pratik bakış açıları daha incelikli ve derinlemesine analiz yapmalarını engellemektedir.

2.4.2 Çoğulcu Yaklaşım

Çoğulcu görüşü savunan toplumbilimciler kültürel farklılığı bir ülkenin gücü ve kültürel gelişimi için oldukça arzu edilen bir durum olduğunu belirtmektedirler. Bu anlamda çoğulculuk topluma renk ve ilginçlik katmaktadır. Çoğulcu bakış açısına göre bir grubun geleneklerini ve değerlerini kaybetmesi, danslarından ve sanatından beslenmesinin kesilmesi engellenmelidir. Buradaki çıkış noktası ergime potası yaklaşımının ve Anglo uyum teorisinin yapılan çalışmalar sonucunda doğrulanmadığıdır. Örneğin ABD’de uzun dönemde etnik grupların tek bir üst kimlik altında farklılıklarından arınıp, benzeşecekleri hipotezi özellikle metropol alanlarda etnik gruplarda kuşaklar arası yapısal farklılıklar görülmesine rağmen etnisitenin muhafaza edildiğinin görülmesi ile yanlışlanmıştır (Berry, 1965: 14–15). Buradan hareketle çoğulculuk yaklaşımı kendi kuramsal temellerini oluşturmuştur.

2.4.3 Asimilasyon Yaklaşımı

Bu görüş en genel anlamıyla ırksal ve kültürel farklılıkları arzu edilmez görmekte ve homojenliği heterojenliğe tercih etmektedir. Birbirine benzemeyen insanların ve grupların birlikte yaşamaları sonucunda sınırların aşılması nedeniyle mutlak olarak çatışmanın kaçınılmazlığına vurguda bulunmaktadır. Bu yüzden etnik ve ırksal gruplar sorununun çözümü farklılıkların giderilmesini hedefleyen karıştırıcı, harmanlaştırıcı ve birleştirici politikaların uygulanmasıdır. Ergime potası (melting pot) ve Amerikanlaştırma (Americanization) bu politikalara örnek olarak verilebilir. Realistik bir bakış açısına sahip olan asimilasyoncu yaklaşım,

etnik grupların farklılıklarına dayalı birlikte yaşam pratiklerini duygusal ve romantik olarak tanımlamaktadır.

Asimilasyon kuramlarından olan Anglo uyum teorisi sosyal Darwinizm noktasından hareketle Kuzey ve Batı Avrupa kökenli ırkı diğer ırklardan üstün ve gelişmiş olarak görmüştür. Sosyal Darwinistler ırklar arasındaki farklılıkları toplumbilimsel değil biyolojik etmenlere dayandığını savunmaktadır. Buradan hareketle batılılar doğu halklarını ahlaksız, tembel ve sahtekâr olarak değerlendirebilmekteydi. Bu kuramın savunucuları özellikle İngiliz dili ve kültürünü, özellikle Amerikan toplumunda baskın kültürel belirleyici form olmasını savunmuşlardır. Bu anlamda Anglo-Sakson kültürü Amerikanlaştırma politikasının anahtar kavramı olarak belirginleşmiştir.

Eritme potası kuramı ise Anglo uyum kuramından daha yumuşak bir şekilde farklı kökenlere sahip etnik grupların tek bir pota içerisinde harmanlanıp asimile olmalarını öngörmektedir. Eritme potası kuramının Anglo uyum kuramından farkı belirli bir hedeflenen, örneğin Anglo-Sakson prototipi gibi bir sonuç kimlik değil, farklı bir yeni kimlik hedefliyor olmasıdır. ABD örneğinde bu Amerikan kimliği yaratma şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

2.4.4 Etnik İlişki Döngüleri

Göç nedeni ile temas sağlayan göçmen ve yerli gruplar aynı zamanda farklı kültürel yapıların ve anlayışların da etkileşimine neden olmaktadır. Farklı etnik ve coğrafi grupların birbirleriyle etkileşimi, birbirinden farklılıklar gösteren kültürel temas biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Etnik ilişkiler konusunda çalışan sosyologlar bu konunun daha iyi kavramsallaştırılabilmesi amacıyla evrensel nitelik taşıyan etnik ilişkiler şablonları oluşturmuşlardır. Farklı grupların etkileşimi nedeniyle ortaya çıkan her etnik temas biçiminin kendine özgü özellikleri olan biricik (unique) bir yasası

veya yapısı olduğunu reddetmişler, birbirini tekrar eden olgular bulunduğunu ve bunların doğal bir niteliğe sahip kronolojik benzerlikler taşıdığını iddia etmişlerdir. Yapısal işlevselciliğin temel özelliklerini taşıyan bu çalışmalar sosyal bilim konusundaki nesnel bakış açısını temsil etmektedir. Ontolojik olarak realist, epistemolojik olarak pozitivist, insan doğasına bakış açısından belirlenimci, ve kullanılan araştırma yöntemleri konusunda ise hem ideografik hem de nomotetik bir yaklaşıma sahip olan bu yaklaşım biçimi kendisini en iyi şekilde işlevselci paradigma içerisinde tanımlamaktadır (Burrell ve Morgan, 1979). Bu sosyologlar etnik temaslarda birbirini izleyen olaylar, süreçler, bir dizi aşamalar ve belirli düzenlilikler ve benzerlikler olduğunu vurgulamışlardır (Berry, 1965: 129). Bu genellemelerini “ırk ve etnik ilişkiler devreleri” formunda ortaya koymuşlardır. Bu devreler sadece hipotetik özellikler taşıyan kavramsallaştırmalar olarak değil belirli sistematik gözlem ve somut durumların analizine dayanan yapılardır.

Etnik gruplar üzerine yapılan çalışmalarda en çok ses getiren sosyologlardan bir tanesi olan Robert E. Park’a göre ırksal ve etnik grupların ilişkilerinde kendisini her yerde tekrar eden bir döngü bulunmaktadır (Berry, 1965). Park’ın geliştirdiği etnik ve ırksal ilişkiler döngüsü dört aşamalıdır. Buna göre farklı gruplar arasındaki ilişkilerdeki aşamalar:

- 1) Kontak: Genellikle barışçıl ve araştırmacı ilişkiler,
- 2) Rekabet: Az bulunan işler ve kaynaklar için rekabet,
- 3) Uyum: Genelde tek yönlü uzlaşma yanlısı bir hareket sonucu gerilimde gevşeme
- 4) Asimilasyon: İki grubun birleşerek tek olmasına kadar ilerleyici boyutta karışma ve karşılıklı evlenmelerdir

Park’ın kavramsallaştırdığı döngüden daha farklı bir döngüyü Bogardus oluşturmuştur. ABD’nin Kaliforniya bölgesinde beyaz Amerikalılar ile Çinli, Japon, Filipinli ve Meksikalı göçmenler arasındaki ilişkileri inceleyen Bogardus, bu temas biçimlerinin her birinde birbirini tekrar eden yapılar ve davranışsal

tekrarların olduğu şablonlar bulunduğunu savunmuştur (Bogardus, 1930; Berry, 1965: 130). Bogardus'un döngüsündeki aşamalar sırasıyla, merak, ekonomik karşılama-katılım, endüstriyel ve sosyal karşıtlık/düşmanlık, yasal karşıtlık-düşmanlık, ılımlı eğilimler, sakinlik ve ikinci kuşağın yaşadığı güçlüklerdir.

Etnik ve ırksal ilişkiler üzerine evrensel nitelik taşıyan bir döngü oluşturma noktasında daha ihtiyatlı davranan Brown, tüm örnek olayların tek bir şablon içeren döngü içinde incelenmesinin zor olduğunu ancak yinede etnik ilişkilerin belirli aşamalarda benzerlikler gösterebileceğini belirtmektedir (Berry, 1965: 131). Etnik ilişkiler noktasında Brown'un öne sürdüğü aşamaları ilk temas, çatışmanın ortaya çıkması, geçici uyum, statü için mücadele, seferberlik ve çözümdür.

Kuramsal olarak Brown'a göre etnik/ırksal çatışmanın üç olası sonucu bulunmaktadır. Etnik grupların "mutlak izolasyonu" mükemmel bir çözümdür; ancak hiçbir pratik yanı yoktur. Bu durum baskın grubun çıkarlarını tehdit ederken, zayıf grupta kızgınlığa yol açar. "Boyun eğme" başka bir olasılıktır. Bu çözüm demokratik ideallerin iyice yaygınlaştığı günümüzde boyun eğenlerin kendi yerlerini bilerek o sınırları aşmadan durmalarını zorlaştırır. Üçüncü olası sonuç ise "asimilasyondur". Brown'a göre asimilasyon kaçınılmazdır, ancak kısa dönemde de olası değildir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

3.1.KOSOVA TÜRKLERİ VE GÖÇ

3.1.1 Tarihsel Arka Plan

Balkanlara Osmanlı öncesi dönemde Karadeniz'in kuzeyinden geçerek pek çok Türk boyu milattan önce 3.yüzyıla kadar giden tarihsel süreç boyunca göç etmiştir. Bu boylar arasında Avarlar, Kumanlar, Peçenekler ve Bulgarlar bulunmaktadır. Ancak bu boyların neredeyse hemen hepsi Slav ulusları arasında kaybolmuş, eski dinlerini ve kimliklerini kaybetmişlerdir (Bahadır, 2002).

Anadolu Selçuklu Devleti döneminde birçok Anadolu Türkmen grupları Balkanları geçerek çeşitli yerleşim birimleri oluşturmuşlardır. Ancak bu yerleşim faaliyetlerinin hiçbirisi demografik ve dinsel kompozisyonu değiştirecek kalıcı bir etki yapmamıştır. Balkanlara geçen Türkmen gruplarının çoğunluğu bölgedeki Bizans kuvvetleri tarafından yok edilmişlerdir. 1350'li yıllara kadar Balkan Yarımadası, Ege ve Marmara Bölgesinde kurulan Türk Beyliklerinin akınlarına maruz kalmış olmasına rağmen Balkanların etnik ve dinsel haritasında önemli bir değişim doğurmamıştır (İnalçık, 1998). Bu dönemden itibaren Türkler Balkan coğrafyasını tanımlamak için Rumeli (Diyar-ı Rum) kelimesini kullanmışlardır. Rumeli deyimi Türklerde "Roma Ülkesi" anlamına gelmektedir (Bahadır, 2002).

Türklerin Balkanlar Bölgesine fetih amacı ile çıkışları 1354 yılında Osmanlı Devleti sultanı Orhan Bey zamanında oğlu Süleyman Paşa'nın Gelibolu'yu fethi ile hız kazanmıştır (Emiroğlu, 2006). Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa'nın Gelibolu'daki Cimbi (Çimpe) Kalesini ele geçirerek bir köprübaşı kurmasıyla ve Karesi Beyliğinin de ele geçirilmesi ile birlikte Osmanlı Devleti toprakları Balkanlar'a yönelik akınların bir merkezi konumuna gelmiştir (Emiroğlu, 2006). Balkanlar'a yönelik akınların Osmanlı Devleti üzerinden sürdürülüyor olması

“küffara karşı kutsal savaş” olgusu ile de birleştirilince Marmara ve Ege Bölgesinde diğer Türk Beylikleri üzerinde Osmanlıların hâkimiyet kurmalarına neden olmuştur. Balkanlara geçen Osmanlılar hem Bizans tekfurlarıyla hem de diğer Türk Beylikleri ile işbirliği yapmış böylece bu unsurları kendi siyasal hâkimiyeti altına almaya çalışmıştır (İnalcık, 1998: 10–11).

Rumeli fatihi Süleyman Paşa’nın 1359 yılında aniden ölümü Balkanlardaki Osmanlı genişlemesini bir müddet yavaşlatmıştır. Orhan Bey bunun üzerine Rumeli’de ordusunun başına diğer oğlu Murat Bey’i geçirerek bu mücadeledeki kararlılığını göstermiştir. Orhan Gazi’nin ölümünden sonra Şehzade Murat tahta geçmiştir. Balkanlarda fetih hareketleri bu dönemde iyice hız kazanırken diğer yandan özellikle sahil bölgelerine Türklerin iskân edilmesi politikası izlenmiştir. Sultan Murat Batı Trakya ve Güney Bulgaristan’ın fethini tamamlamış ve böylece Bizans’ın Bulgarlar ve Sırp lar ile olan bağlantısını kesmiştir.

Balkanlarda Sırp milli kimliğinin oluşmasına temel olacak olay 1389 yılında Sırp Kralı Lazar liderliğinde toplanan Balkan ittifakının ordusunun Kosova Ovasında yapılan savaşta yenilgiye uğramasıdır (İnalcık, 1998). Bu savaşta Sultan Murat ölmüş, Tuna Nehrinin güneyindeki Balkan Bölgesinde Osmanlılara direnecek bir güç kalmamış, Kuzey Sırbistan yolu da açılmıştır (Emiroğlu, 2006). Kosova zaferi ile en geniş sınırlarına Kral Stefan Duşan zamanında ulaşan ve Balkanlarda kendi siyasal hükümrânlığını kurmaya çalışan Sırbistan açısından geri dönülmez bir kayıp yaşanmıştır. Kosova Savaşında elde edilen galibiyet çok büyük olmasına karşın, verilen kayıplar açısından Osmanlılar da zarar görmüşlerdir. Reinert’e (1997) göre Kosova Savaşı Osmanlıların yeniden toparlanıp ilerlemeye devam etmeleri önünde sonuçları açısından bir engel yaratmış olan mükemmel bir zafer değildir. Bununla beraber bu savaşın Sırp milli kimliğinin oluşumu açısından ve Sırp milliyetçiliğine temel oluşturan bir basamak taşı niteliğinde olduğu tarihçiler tarafından vurgulanmaktadır. Örneğin Eric J.Hobsbawm (1995: 97) Sırp milli kimliğinin oluşumu konusunda düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir:

“19.yy öncesi Sırların ön milli duygularını yadsımanın hiçbir temeli yoktur ve bunun nedeni, Sırların komşu topraklardaki Katolikler ile Müslümanlar arasında Ortodoks olmaları (bu nitelik onları Bulgarlardan ayırmazdı) değil, Türklerin bozguna uğrattığı eski krallığın anılarının şarkılarda ve kahramanlık hikâyelerinde, belki daha doğrusu, Sırp krallarının çoğunu takdis etmiş olan Sırp kilisesinin günlük ayin kitaplarında korunmasıydı.”

28 Haziran 1389 yılında alınan bu yenilgi Sırların toplumsal belleğinde hatırı sayılır bir yer edinmiştir. Sırlar bu tarihi “Vidovdan” adı altında kutsal günlerinden biri olarak kutlamaktadırlar. Nitekim Kosova Savaşının yapıldığı yerdeki bir anıt üzerinde şu sözler yazmaktadır: *“Sırp olan veya Sırp kökenli olup da Kosova’ya savaşımaya gelmeyen, hiçbir zaman torunu olmasın”* (Türkoğlu, 2001). Kosova’nın Sırlar açısından bir diğer önemi ise Sırp kimliğini biçimlendiren en büyük kilise ve manastırların Kosova’da inşa edilmiş olmasıdır. Sırp Ortodoks Kilisesinin Patrikhanesi 1219 yılında Kosova’nın İpekli kenti yakınlarında kurulmuştur. Bu yüzden Sırlar kendilerini Kosova’nın tarihi mirasçıları ve bu toprakların hak sahipleri olarak görürler (Emiroğlu, 2006).

Kosova Savaşından sonra bölgeye Türk yöneticiler tayin edilmiştir ve Türk ahali buraya Osmanlı Devleti tarafından yerleştirilmiştir. Makedonya’ya toplu halde ilk Anadolu göçmenlerinin gelişi 1394 yılından sonra gerçekleşmiştir (Turan, 1989). Anadolu’nun muhtelif yerlerinden Manisa, Menemen, Konya, Amasya, Diyarbakır bölgelerinden Makedonya bölgesine yoğun şekilde Türk nüfus yerleştirilmiştir. Balkanlar bölgesi temel olarak Rumeli Beylerbeyliği yönetsel idaresinde toplanmıştır. Rumeli Beylerbeyliği, Balkanların büyük bir bölümünü kapsayan biçimde, içine birkaç devleti de alacak şekilde oluşturulmuş geniş bir yönetsel birimdir. Tanzimat’tan sonraki dönemde ise Makedonya Bölgesi Vilayet-ı Sellase (Üç Vilayet) denilen Selanik, Kosova ve Manastır’dan oluşan idari bir yapı olarak tanzim edilmiştir (Bahadır, 2002). Balkan Savaşları sonrasında ise Makedonya parçalanarak galip devletler arasında pay edilmiştir.

Kosova toprakları Arnavutlar için de önem taşımaktadır. Hint Avrupa kökenli olan İllirlerden gelen Arnavutlar MÖ 5.yy'da bölgeye gelmişlerdir. Atalarının bölgeye ilk yerleşenler olması gerekçesiyle Sırlar ve Türkler arasında Kosova'yı kendi tarihi hakları olarak görürler. Bunun dışında modern Arnavut milliyetçiliğinin temelleri 1878 yılında Kosova'nın Prizren şehrinde atılmıştır.

17.yy sonlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin giriştiği başarısız savaşlar sonucunda ekonomik çöküntü yaşanmıştır. Tüketilen devlet hazinesinin tekrar doldurulması amacıyla tımar alanları özel kişilere satılmaya başlanmış, böylece güçlü toprak sahipleri ortaya çıkmıştır. Bu durum bölgede Osmanlı merkezi yönetiminden bağımsız olan paşalıkların oluşmasına neden olmuştur. Osmanlılar hâkimiyetlerini tekrar kurabilmek için çeşitli reformlar gerçekleştirmişler ve Arnavutların özerkliğini feshetmişlerdir. Böylece Osmanlı yönetimi bölgede merkezileştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu yönde uyguladığı politikalar Arnavutlar arasında direniş hareketlerini başlatmıştır. Diğer taraftan bölgedeki Hristiyan toplum İmparatorluktan kopma eğilimine girmiştir. Kopmayı engelleyebilmek için Osmanlı Devleti azınlıklara geniş haklar tanımak zorunda kalmıştır. Bu haklar içerisinde kendi dilinde eğitim alma ve kanun karşısında din farklılığı gözetmeden herkese eşit hak tanınması bulunmaktadır. Tanınan haklar Balkan milletlerinin milliyetçi örgütlenmelerini daha da hızlandırmıştır. Hristiyan halkların kendi dillerinde eğitim görme hakkı Arnavutlara tanınmamıştır. Böylece Osmanlı birbirinden ayrı olan Arnavut kabilelerinin bir araya gelmelerini engellemiştir. Ancak 1877–1878 Osmanlı - Rus Savaşından sonra düzenlenen Berlin Kongresinde Arnavutlar seslerini duyurmak için fırsat bulmuşlardır. Berlin Kongresinden üç gün önce 10 Haziran 1878'de modern Arnavut milliyetçiliğinin temelini atan kongreyi, Kosova'nın Prizren şehrinde toplamışlardır. 300 delegenin toplanmasıyla oluşturulan bu harekete Prizren Birliği denilmektedir. Kabul edilen programda Arnavutlara özerklik verilmesi, kendi vergilerini toplamaları, Arnavut dilinde eğitim ve din serbestliği talebi yapılmıştır. Genel anlamıyla “Büyük Arnavutluk” fikrinin temelleri Prizren Birliğinin kurulmasıyla atılmıştır (Türkoğlu, 2001).

Balkanlardaki ulusların milliyetçilik hareketlerinin ulaştığı son nokta Bulgar, Sırp, Yunan ve Karadağlılardan oluşan ittifakın 1912 yazında Osmanlılara savaş açmasıyla beraber gelinen noktadır. Balkan Savaşı olarak da adlandırılan bu savaşta Bulgarlar Edirne'yi, Sırlar bütün Kuzey Arnavutluğu ele geçirmişlerdir. Böylece Kosova da Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmıştır. Balkan Savaşı sonrasında 30 Mayıs 1913 tarihinde yapılan Londra Anlaşması ile Kosova vilayeti Sırlara bırakılmıştır. Kosova vilayetinin Sırbistan'a bırakıldığı dönemde bölgedeki nüfus dağılımı şöyledir: Üsküp sancağının güney doğusunda Müslüman Türkler ve Bulgarlar, Yeni Pazar tarafında Arnavut ve Boşnaklar, Taşlıca sancağında büyük çoğunlukla Boşnaklar, Prizren, İpek ve Priştine sancakları ile Üsküp sancağının kuzey ve batı taraflarında Arnavutlar bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Kosova vilayetinde resmi bir nüfus sayımı yapılmamakla birlikte, bir milyon kadar nüfus bulunduğu ve bunun dörtte üçünün Müslüman olduğu ifade edilmektedir (Emiroğlu, 2006). Balkan Savaşları süresince Balkanlardaki Türk ve Müslüman nüfus üzerinde ciddi, katliam, göçe zorlama ve zorla asimile etme faaliyetleri sürdürülmüştür. Bunun sonucu olarak Rumeli'den Anadolu'ya muhtelif zamanlarda yoğun göçler yaşanmıştır (Ağanoğlu, 2001).

3.1.2 Kosova

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlarda ilerlemesi nedeniyle Sırp nüfus Kosova'yı terk ederken, özellikle son dönemde Arnavutlara tanınan ayrıcalıklar sebebiyle Kosova'daki Arnavut sayısı giderek artmıştır. 1912'de Balkan savaşı sonrasında Osmanlı Devleti Kosova'yı kaybedince Sırlar Kosova'yı tekrar ele geçirmişler ve Arnavutlara karşı bir etnik temizliğe başlamışlardır. Birinci Dünya Savaşında Avusturya – Macaristan İmparatorluğu Kosova'yı ele geçirmiştir. Savaş sonrasında 1918 yılında bölge tekrar Sırların eline geçmiştir. Bu dönemde Yugoslavya Devleti kurulmuştur. Aslında ülke 1929 yılında Yugoslavya resmi adını almıştır. 1 Aralık 1918'de ilan edilen Yugoslav Devletinin resmi adı "Sırp – Hırvat – Sloven Krallığı"dır. Sırbistan büyüklüğü ve güçlü ordusuyla bu ülkenin hâkimi durumundadır. 1926 yılında yeni Arnavutluk sınırları çizildiğinde Yugoslavya sınırları içinde 500.000 Arnavut kalmıştır

(Türkoğlu, 2001). Arnavutlara göre 1918 – 1941 yılları arasında yaklaşık olarak 300.000 Arnavut Kosova'dan zorunlu göçe tabi tutulmuş ve bölgeye 60.000 kadar Sırp yerleştirilmiştir (Türkoğlu, 2001).

İkinci Dünya Savaşı boyunca Kosova, Makedonya ve Arnavutluk İtalyanların, Almanların ve Bulgarların yönetimi altına girmiştir. Arnavutlara bu dönemde büyük ayrıcalıklar tanınmıştır. Savaş sonrası dönemde Yugoslav Komünist Partisi liderliğinde Tito ülkedeki altı bölgeyi bir araya getirerek Yugoslavya Devletini tekrar kurmuştur. Yugoslavya Devleti Bosna-Hersek, Hırvatistan, Slovenya, Karadağ, Sırbistan, Kosova ve Makedonya Bölgelerinden oluşmaktadır.

1960'lı yıllarda Arnavutlar Kosova'nın statüsü konusunda gösteriler yapmışlar ve Tito'dan daha fazla yetki almışlardır. Diğer yandan bu dönemde Kosova'da yaşayan Sırlara karşı ciddi bir Arnavut baskısı görülmektedir. 1974'te Kosova'ya özerklik verilmiş ve Arnavutların statüsü yükselmiştir. Arnavutların mücadelesi artık bağımsızlık yönünde seyretmeye başlamıştır. 1970'li yıllarda Arnavutlar Yugoslavya Federasyonu içinde okutulan tarih kitaplarını reddedip, Arnavutluktan ithal ettikleri kitapları okutmaya başlamışlar ve Arnavutluktan gelen hocalar üniversitelerde ders vermeye başlamıştır. Bu durum Arnavut milliyetçiliğinin iyice beslenmesine neden olmuştur. 1980'li yıllar Arnavut milliyetçileri ve Sırp destekli Yugoslav ordusunun çatışmalarına sahne olmuştur. 1989 yılında Kosova'nın özerkliği kaldırılmış ve Sırp polisinin baskısı çok ciddi şekilde artmıştır. Eylül 1991'de yapılan halk oylaması ile Arnavutlar Kosova'nın cumhuriyet olarak ilan edilmesi talebinde bulunmuşlardır. 1992 yılına gelindiğinde Kosovalı Arnavutlar bağımsızlık ilan etmişler ve hükümet kurmuşlardır. 1996 yılı ile beraber Kosova Kurtuluş Ordusu olan UÇK Sırp güçlerine saldırılarda bulunmuş ve yaptığı kışkırtıcı eylemler ile Sırların Arnavut köylerine saldırmasına neden olmuştur (Türkoğlu, 2001). Bu dönem tam bir iç savaşın yaşanmasını getirmiştir. Pek çok Arnavut ve Sırp bölgeyi terk

etmiştir. 1999 tarihinde NATO'nun 78 gün süren müdahalesi ile Sırp Kosova'dan çekilmişler ve Kosova'nın yönetimi Birleşmiş Milletlere bırakılmıştır.

3.1.3 Prizren

Prizren 14.yy'da Balkanların önemli ticari merkezlerinden biri olmuştur. Bu dönemde kendi parasını basmıştır. Osmanlı egemenliği altına girmesiyle beraber sancak beyliği haline getirilmiştir. Rumeli'deki en büyük vilayet merkezi olması nedeniyle Avusturya, Rusya, İngiltere ve İtalya konsolosluklar açmışlardır. Şehir içinde 31 mahalle ve 4 ayrı büyük çarşıdan başka meslekleşmeye göre küçük çarşılar da bulunmaktadır².

Osmanlı Devletinin gelişme ve ilerleme dönemi hükümdarlarından Fatih Sultan Mehmet kumandası altında bulunan Osmanlı ordusu, önce İşkodra'yı sonrasında da Prizren'i 21 Haziran 1455 yılında fethetmiştir. Fakat o yıldan önce de Gazi Evrenos Bey komutasındaki akıncıların seferleri sonucunda uzun zaman aralıklarla olsa bile, birkaç defa el değiştirmiş bulunan Prizren'in Türk karakteri daha o zamanda biçimlenmeye başlanmıştır³. Akıncı kuvvetlerin kenti ele geçirmeleri sırasında, İslâm dinini kabul edenlerin yanı sıra, akıncılarla birlikte Prizren'e yerleşen Osmanlıların da bu biçimlemede önemli rolleri olmuştur⁴.

Osmanlıların eline geçtikten hemen sonra Prizren, Sancak yöresinin Yönetim Merkezi olmuştur. Osmanlı idaresi döneminde Prizren'in idari biçimi çeşitli kereler değişmiştir. Prizren'in konumu hakkında yazılan ilk evrak 5 Haziran 1570 tarihli Prizren Kanunnamesidir⁵. Bu kanunnameye göre Prizren Sancağında yer alan 5 nahiyeden bahsedilmektedir: Prizren, Hoça, Serserne, Trgovişte ve Bihor. 15.yy'ın ikinci yarısından kalan belgeler, Prizren'de yavaş

² http://www.prizrenliler.org/index.php?option=com_content&task=view&id=16&Itemid=29

³ http://www.prizrenliler.org/index.php?option=com_content&task=view&id=16&Itemid=29

⁴ http://www.prizrenliler.org/index.php?option=com_content&task=view&id=16&Itemid=29

⁵ http://www.prizrenliler.org/index.php?option=com_content&task=view&id=16&Itemid=29

yavaş İslam dininin yaygınlaşmasının yanı sıra ticaret, zanaatçılık ve kültür eğitim yaşamın daha da ilerlediğini göstermektedir⁶.

17. yy'ın başlangıcında Prizren, Balkan yarımadasının en büyük kasabalarından birini oluşturmaktadır. 1623–1624 yılları arasında Prizren'de 12.000 Müslüman, 200 Katolik ve 600 kadar Sırp yaşamaktadır⁷. 1689–1690 yıllarında başlayan Osmanlı-Avusturya savaşları döneminde meydana gelen trajik olaylara kadar, Prizren'in büyük ve gelişmiş bir ticaret kasabası da olduğu bilinmektedir. Uzun dönem hüküm süren sakin durum ve her yönlü kalkınma, nüfus sayısının artmasına da neden olmuştur.

17. ve 18. yy'da İslam dinin hızlı bir şekilde yaygınlaşması, sadece Prizren ve çevresinde değil daha geniş bir alanı da kapsamaya başlamıştır. Prizren'de beraber yaşamakta olan Arnavut, Türk, Sırp ve diğerleri, olumlu koşulların sağlandığı dönemlerde, toplu halde büyük girişimlerde bulunarak Prizren'in o dönemde önemli iktisadi ve kültürel faaliyetlerinde bulunmasına neden olmuştur. O dönemlerde Prizren'de her zaman karşılıklı tolerans, işbirliği ve dostluk ruhuna önem verilmiş ve bu nitelik Prizren kentinde de geleneksel kültür özelliğini almıştır.

18. yy'ın ikinci yarısında ve özellikle 19. yy'da, gerçekleşen hızlı kalkınması itibarıyla Prizren en yüksek gelişme seviyesine ulaşmıştır. Üsküp Vilayeti'nin kurulmasıyla 1843 yılında Prizren Sancağı, Üsküp'e bağlanmıştır. Prizren, 1868 yılında Prizren Vilayeti'nin merkezi olmuştur. Böylece Elbasan, Mate, Debre, Luma ve Gusinye yöreleri, İpek yöresi, Metohiya, Kosova, Üsküp, Kalkandelen, Gostivar ve doğu Makedonya'nın büyük bir bölümü, kuzeyde ise İvranye, Leskovça, Niş, Prokuplye ve Kurşumliya'ya kadar uzanan büyük yöreler bölgeye bağlanmıştır⁸. Bununla Prizren Vilayeti 4 sancağı: Prizren, Üsküp, Niş

⁶ http://www.prizrenliler.org/index.php?option=com_content&task=view&id=16&Itemid=29

⁷ http://www.prizrenliler.org/index.php?option=com_content&task=view&id=16&Itemid=29

⁸ http://www.prizrenliler.org/index.php?option=com_content&task=view&id=16&Itemid=29

ve Debre'yi kapsamış ve Rumeli'nin en büyük vilayeti olmuştur. O dönemde meydana gelen isyanların son bulması, Arnavut halkının silahsızlanması, vergilerin sıralı toplanması ve Arnavutların sıralı askerlik görevlerinin yapmaları Prizren Vilayeti'nin kurulması için en önemli nedenlerdir⁹. Bunun yanı sıra isyanların büyük bir bölümünün Prizren'de meydana gelmesinden dolayı vilayet merkezi olarak da Prizren'in seçilmesi uygun görülmüştür.

Balkan savaşları döneminde Sırp Ordusu Ekim 1912 yılında Prizren'i ele geçirmiştir. Prizren Sırbistan Krallığı'na katılırken, politik ve toplumsal-ekonomik ilişkilerinde büyük değişimler yaşanmıştır. Ekonomik memnuniyetsizlikler nedeniyle 19.yy'ın sonlarında nüfusun yavaş yavaş azalmış ve Prizren Müslümanlarının büyük bir kısmının Türkiye'ye göç etmiştir. Göçler 1912 ve daha sonraki yıllarda daha da yoğunluk kazanmış ve genellikle Müslüman zenginler arasında Türkiye'ye göç daha yaygındır. 1910 yılında nüfus 21.244 iken, 1913 yılında bu sayı 18.174'e inmiştir¹⁰.

3.1.4 Kosova'dan Göç Etme Nedenleri

Balkanlar, aralarında Türklerin de bulunduğu pek çok etnik unsuru barındırmaktadır. Bu durum, etnik farklılıkların yanında dini farklılıklar temelinde de bölgede ayrıştırmalara neden olmuş; tarihsel geçmiş, milliyetçilik ve başka pek çok nedenden dolayı çatışmalara yol açmıştır. Balkanlar Osmanlı İmparatorluğunun on dördüncü yüzyılın ikinci yarısından itibaren yerleştiği bir bölge olmuş ancak bölgenin kesin hâkimiyeti 1448 ikinci Kosova savaşı ile sağlanmıştır (Karatay, 1998: 40). Sırp topraklarının tamamen Osmanlı egemenliğine bağlanması 1459 yılında gerçekleşmiş, aynı zamanda ege adaları da ele geçirilmiştir (İnalçık, 1993). Arnavutlar, Sırp ve Türkler, Kosova bölgesinin önde gelen etnik gruplarıdır. Osmanlı'nın 1887–1888 ve Balkan savaşlarında bölgeyi kaybetmesi, etnik baskı, zulümler ve savaşlar nedeni ile bölgeden milyonlarca Türk ve Müslüman halk kendilerine sığınabilecek yerler

⁹ http://www.prizrenliler.org/index.php?option=com_content&task=view&id=16&Itemid=29

¹⁰ http://www.prizrenliler.org/index.php?option=com_content&task=view&id=16&Itemid=29

aramış, çoğunlukla da Anadolu'ya göç etmiştir. Kosova bölgesi de Balkan savaşları neticesinde 1912 yılında Osmanlının hâkimiyetinden çıkmıştır. Bundan böyle orta balkanlarda 1887–1888 savaşında olduğu gibi muhacirleri koruyabilecek Türk yönetiminde bir bölge elde kalmamıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun 14. yy'da Kosova bölgesine girmesiyle birlikte Sırp nüfus bölgeyi terk etmiş, Arnavut nüfus ise artmıştır. 1912'de Osmanlı devleti Kosova'dan çekilince, Sırlar Kosova'yı ele geçirerek, Arnavutlara karşı etnik temizliğe başlamışlardır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Sırlar bölgeden tekrar çekilmişler, ancak 1918 yılında bölge Yugoslavya olarak adlandırılınca tekrar gelmişlerdir (Türkoğlu, 2001: 110). Bu dönemde yine bölgedeki Sırp nüfusunu arttırmaya çalışmışlardır. Bunun nedeni 1926'da yeni Arnavut devletinin kurulmasıyla beraber Yugoslavya sınırları içerisinde 500.000 Arnavut'un kalmasıdır (Türkoğlu, 2001: 110).

II. Dünya Savaşı boyunca Kosova, Makedonya ve Arnavutluk, İtalyanların, Almanların ve Bulgarların işgali altında kalmıştır. Verilen tavizler ile Arnavutlar bir anlamda hayalini kurdukları büyük Arnavutluğa kavuşmuşlar, hatta SS Skenderbeg (İskenderbeg) tümeni ile Sırlara karşı etnik temizliğe bile girişmişlerdir. Bu dönemde Arnavutluk Arnavutları bölgeye yerleştirilmiş ve pek çok Sırp bölgeden ayrılmıştır. Savaşın ileri aşamalarında Arnavut lider Enver Hoca, Tito ile beraber Almanlara karşı savaşmıştır. Bu dönemde Tito Enver Hoca'ya Kosova'nın Arnavutluğa ait olduğunu ve isterlerse Arnavutluk ile birleşebileceklerine dair söz vermesine rağmen, daha sonra buna Sırların bu durumu kabul etmeyecekleri ve zamanın doğru olmadığı gerekçesi ile karşı çıkmıştır (Judah, 1997: 132).

Oluşan bu durum Kosovalı Arnavutlarda rahatsızlık yaratmıştır. Kosova'da nüfusun büyük bölümünü teşkil etmelerine rağmen yönetimden yeterince pay alamamışlar ve böylece de bazı aydınlar bağımsızlık için ortaya çıkmaya başlamışlardır. Bu süreç bölgede Arnavutlar üzerindeki baskının artmasına neden olmuştur. Sırbistan bölgedeki Arnavut birliğini kırmak için 1951 yılına

kadar tanımadığı Türkleri milli azınlık olarak tanımış ve Kosova Türklerini Arnavutlara karşı desteklemeye başlamıştır (Kut, 2005). Böylece Kosova Türkleri ve Arnavutlar arasındaki tarihi ve geleneksel bağlara ilk darbe vurulmuştur.

Kosova'da küçük bir Türk nüfusu bulunmaktadır. 1948 sayımında 97.594, 1953 sayımında 259.535, 1961'de 182.964, 1971'de 127.920, 1981'de 101.901 olarak belirlenmiştir (Bora, 1995:145). 1951'deki ani artış Türklere kültürlerini ve kimliklerini ifade haklarının verilmesinin getirdiği serbestlik havasının yanı sıra; pek çok Arnavut'un Türkiye'ye göçebilmek için kendisini "Türk" yazdırmasıyla açıklanmaktadır. Göç konusunda Sırlar Arnavutları "Türk" olarak yazdırıp Türkiye'ye gönderme planlarını çokça uygulamaya çalışmışlardır. Örneğin 1938 yılında Yunan göçü nedeni ile boşalan Anadolu'nun nüfusunu yeniden artırmaya hevesli Türkiye ve Belgrat arasında; 200.000 etnik Arnavut, Türk ve Müslüman'ın iskânına karar veren bir anlaşma imzalanmıştır (Johnstone, 2004:275). İkinci Dünya Savaşının araya girmesiyle bu plan gerçekleşmiştir. 1950'li yıllarda Tito'nun içişlerinden sorunlu yardımcısı ve aynı zamanda gizli polis şefi olan Rankovic'in bölgedeki Müslümanlara baskısı da yüksek seviyelere ulaşmıştır. Rankovic'in bölgedeki şiddeti 1968'e kadar sürmüştür. 1956 yılında Türkiye ve Yugoslavya arasında imzalanan sözleşme sonucunda, Arnavutların da dâhil olduğu 400.000 üzerine Müslüman Türkiye'ye göç etmiştir (Türkoğlu, 2001: 112). Daha sonraki dönemde Rankovic'in tasfiyesi ile beraber Arnavut şovenizmi yükselişe geçmiş, Arnavutların Türkleri asimile etmek için pek çok çaba sarf ettikleri dile getirilmiştir (Bora, 1995:146).

1950–1958 yılları arasında gelen 104.372 göçmen Türkiye'nin Ege, Marmara ve Trakya bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Bunlardan 56.624'ü İstanbul'a yerleşmiştir. Bu tarihlerin ilk bölümünde daha çok tüccar ve sanatkâr sınıfı gelmiş ve vasıflı olduklarından İstanbul, Bursa, İzmir gibi büyük şehirlerde iş bulmaları kolay olmuştur. Daha sonraya kalanlar ise fakir köylüler ve ziraatçılar olduğundan dolayı iktisadi hayata uyumları pek başarılı olmamıştır (Ağanoğlu, 2001: 325).

Rankovic'in baskısı nedeni ile 1952-1967 arasında serbest göçmen olarak Türkiye'ye gelen kişi sayısı 175.397'dir. Bu göçmenlerin 107.262'si 1954-1958 yılları arasındaki beş sene içerisinde gelmişlerdir. Bu dönemde gelenlere Türk Devleti yardımı çalışmış; ancak yine de pek çok muhacir kötü şartlarda yaşamlarına devam etmek zorunda kalmışlardır. Aynı zamanda Yugoslavya göçü basın da ve kamuoyunda da yeterince ilgi görmediğinden "Sessiz Türk Göçü" olarak da adlandırılmıştır (Ağanoğlu, 2001). Daha sonra 1999 yılında Yugoslavya Ordusu'nun Kosova'ya girmesi üzerine üçüncü bir göç dalgası yaşanmış, çok sayıda Arnavut ve Türk göçmen Türkiye'ye gelmiştir. Ancak bunların çoğunluğu Türkiye'deki hayat şartlarının ağırlığı nedeni ile geri dönmüşlerdir.

Bu anlamda Türkiye'ye gelen pek çok göçmen buradaki yaşama eklenmeye çalışmış, kendi becerileri, yetenekleri ile iktisadi ve sosyal yaşama dahil olmuşlardır.

3.2 MÜLAKATLARA DAYALI İÇERİK ÇÖZÜMLEMESİNDEN ELDE EDİLEN BULGULAR

Prizren göçmenleri ile yapılan mülakatlar analize tabi tutulduğunda içsel sosyal sermaye ve dışsal sosyal sermaye yaklaşımlarının ikisinin de birlikte bireylerin Türkiye'deki yaşamlarında var olduğu görülmüştür. Ancak yapılan inceleme sonucunda göçün meydana geldiği ilk dönemlerde, özellikle Yugoslavya'dan göçü yaşamış, Prizren'deki yaşamı bilen ve görece yaşlı kişilerin önderliğinde içsel sosyal sermayenin üretilmesi ve kullanılmasının dışsal sosyal sermaye'ye göre daha baskın olduğu görülmüştür. Daha sonra 1960'lı yıllarla birlikte Ankara'da Prizren göçmenlerinin yerleştikleri bölgenin yıkılması, yaşlıların eskisi kadar aktif olamamaları, çalışma yaşamının getirdiği gündelik koşuşturma ve 12 Eylül 1980 askeri darbesi nedeniyle Ankara'daki derneğin kapatılması içsel sosyal sermayede bir düşüş yaşanmasına ve dışsal ilişkilere dayalı olarak üretilen dışsal sosyal sermayenin kullanımının yükselmesine neden olmuştur. Aynı dönemde dernekleşme ve topluluk bağlarını hala sıkı tutma gibi çabalar

olmasına rağmen özellikle genç kuşağın topluluktan kopukluğu içsel sosyal sermayenin sürdürülebilmesi önünde engel teşkil etmektedir.

Kimlik konusunda ise, içsel sosyal sermayenin yüksek olduğu yıllarda homojen bir kimlik tanımlamasının yapıldığı görülürken, dışsal sosyal sermayenin baskın olduğu 1960'lı yıllardan sonraki dönemde kimlik araçsal bir işleve dönüşmüş, kişisel faydanın daha ön planda tutulduğu bir anlayışla zaman zaman ön plana çıkmaktadır. Bu durum dışsal sosyal sermayenin baskın olduğu zaman durumsalcı bir etnik kimlik tanımlaması ile karşılaştığımız hissini uyandırmaktadır.

3.2.1 Örnek Olay 1: A.A.

A.A. (65) 1960 yılında Prizren'den Türkiye'ye göç etmiştir. Türkiye'ye anne, baba, beş erkek ve bir kız kardeş olarak ailecek göç etmişlerdir. Babası Prizren'de deri işinde tabak olarak çalışmıştır. Annesi ev hanımıdır. Babası Amerika'ya işçi olarak gitmiş, 5 sene Ohio'da Ford fabrikasında ve madenlerde çalışmış ve geçirdiği iş kazasından sonra Prizren'e geri dönmüştür. Bir ağabeyi göç etmeden önce Prizren'de terzilik, diğeri ise marangozluk yapmıştır. A.A, Prizren'de ortaokula kadar okumuştur. Okul çıkışlarında ağabeyinin terzi dükkânında çalışmıştır.

Prizren'den göç etme nedenleri olarak en başta Yugoslavya Cumhuriyet'inde 2.Dünya Savaşı sonrasında yönetimin Komünist Partisinin eline geçmesiyle beraber başlayan baskıları söylemektedir. O dönem Yugoslavya hükümeti halktan Komünist Partisinin faaliyetlerine dâhil olmalarını istemekte ve öşür vergisine benzer şekilde maddi imkânları doğrultusunda partiye para ve yiyecek yardımı yapmaları için halkı zorlamaktadır. Ayrıca dini baskılar da görülmektedir. Örneğin;

Soru: Arnavutlar da o zaman yavaş yavaş toplanmaya başlıyorlardı. 1950' de Sırlar mı baskı yapıyor yoksa Arnavutlar mı?

A.A: Yok devlet. Polis baskı yapıyor. Orada Türk de var, Sırp da var... Her mahallede front dedikleri bir yer var. Cephe dairesi. Her akşam maddi imkânları zengin olanlar toparlanacaklar. O akşam toplanılacak, gelirler konuşurlar. Rahmetli annem, babam... Babam sakindi gitmezdi annem giderdi. Bizim maddi imkânlarımız çoktu. Diyorlardı siz et vereceksiniz, öşür. 100 kilo et vereceksiniz. Bilmem ne buğday. Neden, maddi imkânlarımız iyi.

A.A: Komünist partisine üye olmak zorundaydın, üye olmayanları işten atarlardı. Sırp'ı da atarlardı. Camiye gideni işten atarlardı, kiliseye gideni de ya da yüksek göreve getirmezlerdi. Komünist zaten dini tanımıyor. Adamın 16 teneke altını vardı zengin Prizrenli, altınları aldılar yetkililere verdiler, savaştan zengin oldun diye. Komünist partisine üye diye belediye başkanı oldu biri, partiye yardım etti, okuma yazması yok.

Siyasal baskıların yanı sıra diğer taraftan ekonomik koşulların zorlaşması da göç etmeleri için bir neden oluşturmaktadır. Hükümetin vergileri yükseltmesi A.A'nın ailesinin göç kararında önemli bir aşamayı oluşturmaktadır.

Soru: Peki göç işine nasıl karar verildi?

A.A: 1–2 sene önce büyük ağabeyim Prizren'de dükkân açtı, terzi. Şadırvan da var, şadırvana kooperatifçilik diyelim, devletin ama. 20–30 kişi çalışıyor. Tabi o zaman daha yeni atölyeler açılıyor, fabrikalar açılıyor ya ağabeyim de orada şef olarak çalıştı. Ondan sonra ağabeyim dükkân açtı Prizren'de. Dükkân açınca vergi, çok vergi, kalkamıyoruz verginin altından. Ağabeyim o zaman karar verdi. Akrabalar vardı burada.

Bir diğer neden ise 2. Dünya savaşı sırasında Yugoslavya Alman işgali altındayken Almanlara yardım etmek zorunda kalanların, daha sonra Komünist Parti tarafından baskılara maruz bırakılmaları ve can güvenliklerinin tehlikeye düşmesi olarak belirtilmektedir.

A.A: İstanbul'da bizim bir Hacı Eniştemiz vardı. O kerestede çalışıyordu. İtalya'ya kereste vermiş zamanında. Bu 2.dünya savaşı sırasında Almanların müttefiki olan İtalyanlara kereste satıyor. Harpten sonra komünistler gelince diyor ki sen harpte zengin oldun. Politikalar öyleydi. Komünist rejim öyle bakardı. Mesela Prizren'de kimin zengin olduğunu herkes bilir ama sen savaşta zengin oldun diyor.

A.A: ... Almanlar 2. Dünya Savaşında işgal edince ağabeyimi terzi olarak çağırmışlar. Alman askerlerine üniforma dıkecek. Almanlar mağlup oluyor, kim çalışmış, gel sen sen... Ağabeyimi de gelmişler geceleyin istemişler, partizan askerlere elbise yapılacak diye. Annem hemen bahçede ya Osman'a hemen anlatıyor, Selim'i çağırıyorlar böyle böyle diye. Bu Osman koruyor. Bu Osman ondan sonra Ankara sefiri oluyor.

A.A Ailesi Prizren'deki yaşamları süresince yaptıkları birikimlerinin çoğunu göç ederken 1960 yılında Yugoslavya'da çıkan kanun nedeniyle 1960 öncesi gelenlerin aksine satmak yerine bırakmak zorunda kalmışlardır. Göç ederken Prizren'de tren olmadığı için önce bugünkü Makedonya'nın başkenti Üsküp'e gidiliyor. Üsküp'te yetkililer tarafından detaylı şekilde yanlarında götürdükleri mallar ve isim listeleri kontrol ediliyor, eşyalar trene yükleniyor ve mühürleniyor. Çoğunlukla rüşvet verilmek suretiyle bazı mallar kurtarılabiliyor. Bu süreçte A.A ile birlikte annesi, babası, iki erkek ve bir kız kardeşi, daha önce ölen ağabeyinin eşi ve üç çocuğu Türkiye'ye göç etmişlerdir.

A.A ve ailesi Prizren'den hep beraber göç etmeden önce, önden terzi olan büyük ağabeyi ve eşi Türkiye'ye gelmiştir. Onlara, Prizren'de savaş zamanında ticaret yaparak zengin olan ve baskılar sonucu İstanbul'a gelen Kadir Efendi çok yardımda bulunmuştur. Ancak özellikle Ankara'daki akrabalarının ısrarları sonucu İstanbul'a yerleşmek yerine, Ankara'yı tercih etmişlerdir. Daha sonra ise ailecek Prizren'den geliş süreçlerinde ve Türkiye'deki ilk zamanlarında, daha önceki dönemlerde Türkiye'ye göç etmiş olan ve Ankara'da yaşayan akrabaları Ersoy ailesine yardımda bulunmuşlardır. Özellikle A.A'nın annesinin ailesinden olan ve Ankara'da yaşayan varlıklı bir kişi olan Hamdi Bey aileye göç ve göç sonrası adaptasyon sürecinde çok yardımcı olmuştur.

A.A ve ailesi haklarında yapılan tahkikatlardan geçtikten sonra Türkiye Cumhuriyeti nüfusuna geçmiştir. Bundan sonra A.A. askere gitmiş ve pek çok Prizren göçmeninde görüldüğü üzere yine Prizren İpekli bir hanımla evlenmiştir. Geldikleri zaman yine pek çok Prizren göçmeni ailede görüldüğü gibi Samanpazarı – Hamamönü'ne (bugünkü Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin yerleşkesi) yerleşmişlerdir. Burada ağabeyi ve babası ile bir

ayakkabı imalathanesi açmışlardır. Bu dükkânı 1995 yılında ağabeyinin ölümünden bir yıl sonrasına kadar açık tutan A.A., bu dükkânı kapatmış, terlik satmak için daha küçük bir dükkân açmıştır. Daha sonra ise Kızılay'daki Penguen Pastanesi'nin işletmeciliğini yapmaya başlamıştır. Penguen Pastanesinin Prizrenli olan sahibi öldükten sonra, şu anda 83 yaşında olan eşi A.A'dan pastanenin işlerini yürütmesi için yardım istemiştir.

A.A, Prizrenli kimliğini tanımlarken göç sürecinin ve koşullarının getirmiş olduğu serbest göçmenlik nedeniyle Prizrenlilerin Türkiye'deki hayatlarını çok çalışma, dürüstlük ve sözünde durma gibi meziyetlere dayandırmaktadır. Sosyal ve ekonomik ilişkilerini tanımlarken pek çok yerde Prizrenlilerin ve daha genel olarak "Rumelili" olmanın yarattığı pozitif etkiden faydalandığından bahsetmektedir. Örneğin;

A.A: ... Bize bir tebligat gönderdi böyle böyle, gittim dedim çok pahalı, biraz düşür. Neyse oğlan aldı babasına gitti, odalar ayrı ya. Sen dedi nerelisin, dedim Rumeli. Hıı dedi çalışkan, dürüst, namuslu insanlar...

A.A: ... Yani itimadı vardı albayın. Çok disiplinliydi. Derdi ki her yaptığını iyi yapıyorsun, evrakları düzenli yapıyorsun, sen dedi nerelisin. Ben çakı gibi yüzbaşıyım, tam yani asker. Dedim böyle böyle. Haa dedi Rumelililer çalışkandır.

Göçmen Prizrenlilerin Ankara'daki yerleşik halkla ilişkileri sorunsuz ve kabul sınırları içerisinde gelişmiştir. A.A'ya göre yerli halktan özellikle "cahil" olanlar Rumelili olmayı Rum olmakla özdeşleştirmektedir.

Soru: Rumelili olmak burada size nasıl avantaj, nasıl dezavantaj sağladı? İş ilişkilerinizi kurmanızda...

A.A: Yok, problem olmadı.

Soru: Peki şey oldu mu bunlar Rumelilidir iş yapmayalım veya bunlar çalışkandır iş yapalım... Bu tepkiler nasıldı?

A.A: İyi, olumluydu. Bizim mahallede bir öğretmen vardı Hacettepe'de, hanımıyla beraber. Beş vakit namaza giderdi. Bir gün geldi, Bayramdı ziyarete. Nerelisin, biz amcayı (A.A'nın babası için) çok sevdik falan. Ama bazı cahil insanlar Rumeli dedin mi a Rum musun falan bu var. Türkçe biliyor musun diye soruyorlar. Tamam, orada

Türkçemiz değişik ama Türkçe. Prizren zaten Türk'tür. Bir de Prizren en iyi Türkçe konuşan. Türk askeri de orada.

3.2.1.1 A.A'da Sosyal Sermaye

Ankara'ya gelen Prizrenlilerin büyük çoğunluğunun Hamamönü bölgesine yerleşmesi ile birlikte mekânsal olarak yakınlığı bulunan bir grup oluşturmuşlardır. Bu dönem içsel sosyal sermayenin daha baskın olduğu bir dönemdir. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi yerleşkesinin kuruluşu olan 1960'lı yılların sonuna kadar bu bölgede yaşayan A.A bu dönemin bir yardımlaşma ve birlik ruhu içinde geçtiğini belirtmektedir. Bu dönemde bayramlarda, özel günlerde bir araya gelinmekte ve Prizren'den yeni gelen göçmenlere yardımlarda bulunmaktadır. Örneğin;

A.A: Tabi. Annemin ailesinden bir Hamdi ağabey vardı, o çok küçük gelmiş. O biraz faaldi Ankara'da. O Samanpazarı'nda mesela büyük yerlere pirinç lazım hastanelere, askeriye, şuraya buraya... Büyük toptancıydı. Maddi açıdan iyiydi, bize de yardımcı oldu. Hamdi ağabey dediğim rahmetli bir alırdı, 100 kişiye 125 kişiye bize dağıtırdı. Hasret kalmış, Prizren'de aileye. Severdi böyle, geçmişine tarihine düşkündü. Mesela şey varmıştı Ali Şen'in yeğeni, vefat etti ya...

A.A: Gelen nasıl geliyor, Hamamönü'nde, zaten o zamanlar meşhur, hemen oradan ev tutuluyor. Mesela Ahmet Mehmet gelmiş, gel vardı. Dediğim gibi bayramlarda Prizrenliyi tanısan da tanımasan da burada bir kaynaşma oluyordu. Mesela Hamamönü'nde, birçok Prizrenli Hamamönü'nde yani o civarda.

A.A birlikte olmanın getirdiği faydaların yanı sıra grup dinamiklerinden dışlananların ortak dayanışmadan yararlanamadıklarını ve böylece dışlanmaları neticesinde Türkiye'de başaramayıp Yugoslavya'ya geri dönmek zorunda kalanlar olduğundan bahsetmektedir. Bu kişiler özellikle geldikleri ilk zamanlarda daha dışsal ilişkiler kuramadıkları dönemde ortak fayda yaratan içsel sosyal sermayeden yararlanamamışlardır. Örneğin;

Soru: Böyle olanları buraya geldiklerinde dışlamışlar, doğru mu?

A.A: Tabi. Annem bizim hemşerilerden bir kız bakalım dedi. İstanbul'a gittik, bu Kadir Efendi anneme tavsiye etmişler. Gittik, babası Prizren'de Müslümanlara çok eziyet çektirmiş. Hakikaten onlar sonra barınamadılar. Döndüler. Bir aile daha ağabeyimin çok samimi arkadaşı. Fişekçiler. O zaman Prizren'de yok, adam toplama araba yaptı. Vefat eden ağabeyim de içinin deriden kaplamasını yaptı. Onlar 2 kardeş. Ankara'ya geldiler, Yenimahalle'de ev tuttular. Bir kardeşi de orada belediye başkanı, yetkiliydi. Annem gitmiş ağabeyime iş için, yok demiş gitsin Pirzoviç var Prizren'in dışında, ağabeyimi kovmuş. Ondan sonra bu iki kardeş Türkiye'ye geldi. İkisi de şoför oldular. Dolmuş aldılar Yenimahalle – Ulus çalıştılar. Aradan zaman geçti anneleri, kız kardeşleri, çocukları geri gittiler.

Diğer yandan Prizrenli olmak A.A'nın hayatında özellikle iş bağlantıları kurulurken bir güven unsuru teşkil etmesi açısından önemlidir. Bu noktada daha önceden Türkiye'ye gelmiş olan zengin Prizrenli göçmenler iş fırsatları hakkında bilgi sağlamakta ve iş bağlantıları kurulması konusunda yardımcı olmaktadır. Örneğin;

A.A: ... Mesela Çankaya'da Ali Mertkurt, o zengindi. Bala'daki evlerle çalışırdı. Para dağıtırdı, daha sonra peynir toplardı. Hamamönü'ndeyken ayakkabı yapıyorduk. Adamın biri geldi, dedi ayakkabı, yabancılara vermiyoruz belirli müşterilerimiz var dedik. Ali Mertkurt dükkâna geldi ağabeyime dedi bu adama kefilim mal vereceksin dedi. Yani böyle bir geçmişimiz var.

Nitekim A.A'nın şu anda çalışmakta olduğu Penguen Pastanesi'nde çalışıyor olması da sahibinin Prizrenli olması ve yıllar içinde sürdürdükleri sıcak ilişkilerine dayanmaktadır.

Bu dönemde özellikle aile büyükleri Prizrenlilerin bir araya gelmeleri ve ilişkilerini sürdürmeleri konusunda hassas davranmakta ve gençlerin hem sosyal hem de ekonomik ilişkilerinin gelişmesi hususunda teşvik etmektedir.

A.A: Tabi. Ha şöyle ben bu pastaneye gelirdim bayramlarda, yılbaşında. Ama o zaman Soysal Çarşısının oradaydı, Ziya Gökalp'te. Mesela benim arkadaşım yok, tamam işçimiz var ama... Ağabeyim devamlı bayramlarda, yılbaşında gönderirdi. Neden, sahibi Prizrenli, çalışanlar Prizrenli. Yani ilişki olsun. Bayramda, yılbaşında ben gelirdim yardım etmeye. Neden, ağabeyim çevreyle şey yapayım diye...

Ankara'ya göç eden Prizrenliler arasında içsel sosyal sermayenin güçlü hale gelmesinde etkili olan bir diğer unsur da 1960'lı yılların sonuna doğru Ankara Prizrenliler Derneğinin kurulmasıdır. A.A'nın ifadesine göre Ankara'daki Prizrenlilerin ileri gelenleri bir araya gelerek para toplamış ve Kurtuluş'ta küçük bir dükkânı kiralayarak derneği kurmuşlardır.

Ankara'daki Prizrenlilerin yaşamlarında içsel sosyal sermayenin düşüşe geçmesi ve Prizrenli olmayanlarla bağlantılara dayalı olan dışsal sosyal sermayenin yükselişe geçmesi öncelikle mekânsal olarak Prizrenlilerin yakın olmasını sağlayan Samanpazarı – Hamamönü'nün Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi yerleşkesinin kurulması amacı ile istimlâk edilmesi, 1980 darbesiyle beraber Derneğin kapatılması ve böylelikle de grup bağlarının zayıflamasına dayanmaktadır. Örneğin;

A.A: ... Ha şimdi sorarsan, şimdi dağınık, ilişkiler yok şu anda. Ama neden, bir dernek olsa hepimiz toplanacağız. İstanbul'da mesela ilk önce Balat'a geliyormuş. Zaten orada Balat'ta Rumlar kalıyormuş ya onlar gidince, boşluk olunca. Prizrenlilerin zengini fakiri hepsi Balatta. İstanbul'da da dağınık şimdi ama onların Aksaray'da bir derneği var. Onları orada topluyor. Ki bizim 1 sene önce vefat etti, bir akraba gitti, dernekte orada toplandı, oradan camiye gitti. Ama Ankara'da dağınık. Ha bir de şu var mesela şu pastanede Hayrettin ağabey vardı en büyükleri, o Prizrenlileri tutardı ve gelen Prizrenli de gelirdi yani. Şimdi sorarsan pek Prizrenli gelmez buraya.

Bununla beraber dışsal sosyal sermaye A.A'nın hayatında uzun yıllar boyunca güvene dayalı iş ilişkileri kurması nedeniyle ekonomik temelli olarak baskın hale gelmiştir. Uzun yıllar birlikte çalıştığı iki ayakkabı mağazasının sahipleri ile yıllar içinde güvene dayalı ilişkiler kurmuş ve bu bağlantılarından ekonomik temelli faydalar da sağlamıştır.

A.A: ... Bir tane de Akman Pastanesinin altında vardı, iyi iş yapardı, çocuk ayakkabı sandalet, pazarda da satardı. Bunlar Almancıların marklarını alırlardı, bana dedi paran varsa Mark alalım. Allah razı olsun iyi adamdır. Prizrenli değil ama, Kırşehirli. Hala gider Allah Razi olsun derim.

3.2.2 Örnek Olay 2: B.B.

B.B. (68) 1958 yılında Prizren'den Ankara'ya ailesiyle beraber göç etmiştir. Türkiye'ye 16 yaşındayken anne, baba ve üç kardeş olarak gelmişlerdir. Ablası Prizren'de evlenip orada kalmış, bir ağabeyi ise Bosna'ya göç etmiştir. Prizren'deki siyasal ve sosyal baskıların komünistlerin iş başına gelmeleriyle beraber arttığını ve bunun temel göç nedenlerinden bir tanesi olduğunu altını çizmektedir. Özellikle varlıklı kişilerden talep edilen yüklü miktarlardaki para ve mal Türkleri göçe zorlamıştır.

Soru: Prizrenden neden göç edildi?

B.B: Valla bizi orada herkes bilir, bize Musa Hocalar derler, çok zengindik. Zamanında silah istediler, Tito'nun zamanında, dövdüler, çoğu hastanelik oldu, çoğu epey bir eziyet çekmişler. Ben o zaman çocuktum çok iyi biliyorum, 16 yaşında gençtim. Altın istediler, para istediler, silah istediler biz de bundan dolayı geldik buraya. Kaçmaya, babam artık ben burada durmayacağım dedi. Ben Türkiye'ye gideceğim. Zaten burada dayılar vardı, amcalar Bursa'dalardı, öbür amcalar İstanbul'dalardı...

B.B'nin büyük amcaları ve dayıları 1930'lu yıllarda Türkiye'ye gelmiş, Bursa ve İzmir'e yerleşmişlerdir. Diğer bir dayısı ise 1925 yılında gelmiş ve Ankara Samanpazarı'nda dükkân açarak yerleşmiştir. B.B, Prizren'de ortaokulu bitirmiş ve Türkiye'ye geldikten sonra da bir daha eğitimine devam edememiştir. Dedesi ve babası Prizren'de ayakkabıcı olarak çalışmışlardır. Daha da geçmişe bakıldığında atalarının tarımla uğraştığını ifade etmektedir. Kendisi de Prizren'de işe babasının yanında “çivi doğrultarak” başlamıştır.

Ankara'daki daha önceden gelmiş olan akrabalarından Hamdi Bey, Prizren'den Türkiye'ye göç etmeleri için gerekli olan garanti belgesini imzalayıp işlemlerini gerçekleştirmiştir. Gelirken babası Prizren'deki mallarını satmış ve kendi ifadesiyle B.B. Türkiye'deki yaşam hakkında yeterli derecede bilgiye sahip olmadıklarından dolayı yanlarında 3 tane buzdolabı, cam ve fasulye gibi malları getirmişlerdir. Türkiye'de gerekli malların bulunduğunu gördükten sonra ise beraberlerinde getirdikleri malları satarak Hacettepe'de ev satın almışlardır.

Ankara'ya gelir gelmez Hamamönü'ndeki Bursa Pazarında Prizrenlilerin yanında işe başlayan B.B, daha sonra Bulgar göçmeni olan Remzi Kaya'nın Anafartalar Caddesindeki dükkânında çalışmaya başlamıştır. 1963 yılına kadar burada çalıştıktan sonra askere gitmiştir. Asker dönüşü Ordu Pazarında işe başlamış, 31 yıl çalıştıktan sonra buradan emekli olmuştur. B.B bu dönemde evlenmiş, bir kız ve bir erkek çocuk sahibi olmuştur. Eşi de dedeleri Bulgaristan göçmeni, Bursalı bir bayandır. B.B'nin oğlu baba mesleğini devam ettirmiş ve Çorumlu olan Seçil Kundura'nın fabrikasında çalışmış, ayakkabıcı olmuştur.

B.B emekli olduktan sonra oğlunun bulduğu iki ortakla beraber Men Kundura'yı kurmuştur. B.B Ordu Pazarında çalıştığı dönemde de ayakkabıcılık mesleğini sürdürmesinden dolayı emeklilik sonrasında bu zanaatı devam ettirmiştir. Ortakları ile anlaşamayarak ayrılmış, asker arkadaşı olan bir kişinin dükkânını kiralayarak kendisine ait ilk atölyesini açmıştır. Daha sonra bu dükkânı satın almış ve üst tarafını mağaza olarak kiralamıştır. Bu dönemde eski sahibi Prizrenli ve ortağı da Boşnak olan bir akrabalarının Kızılay'daki dükkânını Erdoğan Dügmeden satın alıp Ali Bali Kundura'yı açmıştır. Şu anda her iki dükkânı da işletmektedir.

Prizrenli kimliği B.B'nin hayatında çok önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal ilişkilerini Prizrenliler ile sıcak tutmaya çalışırken anlatıları incelendiğinde Rumelili kimliğini de kullandığı görülmektedir. Nitekim iş hayatına atıldığından itibaren çeşitli evrelerde Balkanlar'ın değişik coğrafyalarından gelmiş göçmenlerle ilişkiler kurmuş, beraber çalışmıştır. Örneğin;

B.B: Zaten buraya gelen soruyor nerelisin, benim şivemden belli zaten. Rumeliliyim, neresinden Prizrenli. Ooo benim de babam Üsküplü, öbürüne bakıyorsun Priştineli, öbürü İpekli, diğeri Cakobalı yani çevrem ondan da çok genişledi.

3.2.2.1 B.B'de Sosyal Sermaye

B.B'nin hayat hikâyesi incelendiğinde içsel sosyal sermayenin çok baskın olarak kullanıldığı görülmektedir. Özellikle Türkiye'ye geldiği ilk günlerden itibaren

anlattıklarından Prizrenlilerin bir arada bulunmalarından kaynaklanan bir dayanışma ruhunun ve yardımlaşmanın olduğu belirgindir. Özellikle Hamamönü bölgesinde mekânsal olarak yakınlığı bulunan aileler birbirleriyle yakın ilişkiler sürdürmektedir. B.B 1958 yılında Hamamönünde 72 tane Prizren göçmeni aile yaşadığını belirtmiştir. O dönemi anlatırken “... O kadar birliktik ki. Bir akşam bizde, bir akşam onlarda, bir akşam onlarda...” demektedir.

B.B o zamanlar sosyal yardımlaşmadan yararlanırken aynı zamanda da ihtiyacı olanlara yardım etmekte olduklarını belirtmiştir.

B.B: ... Ben mesela 1963–64 senelerinde rahmetli benim bir arkadaşım Hüseyin vardı Prizrenli benim o zaman motorum vardı, motora binerdim senden 5 lira alırdım ondan 5 lira, ondan 10 lira hamam önünde kim fakir var, Sıdika hanım kim var şu bu, her ramazan onlara biz yardımda bulunurduk. Götürürdük para, kömür alırdık bilmem ne.

İş hayatında da B.B içsel sosyal sermayenin sağladığı avantajlardan yararlanmış, özellikle ilk geldikleri dönemde iş bulmasında Prizrenlilerin yardımını görmüştür. İlk işini bulmasında amcası Mahmut aracılık yapmıştır. Yine sonra Rumeli göçmeni olması nedeniyle askere gidinceye kadar çalıştığı işini bulmuştur. Müşteriler ile olan ilişkisinde de geldiği coğrafyanın faydalarını görmüştür. Örneğin;

B.B: Zaten buraya gelen soruyor nerelisin, benim şivemden belli zaten. Rumeliliyim, neresinden Prizrenli. Ooo benim de babam Üsküplü, öbürüne bakıyorsun Priştineli, öbürü İpekli, diğeri Jakobalı yani çevrem ondan da çok genişledi. Kızılay’daki mağazamızın önü kapandı, giriş yandan şimdi her müşteri girişi göremiyor ama yine de mağazam ayakta kaldı. Müşterilerle belirli ilişkilerim var.

B.B oğlunu da kendisi gibi yetiştirdiğini belirtmekte, sadece kendi göçmen grubuna değil aynı zamanda diğer kişilere karşı da aynı şekilde ilgili olduklarından bahsetmektedir. Bu durumu büyüklerinden aldıkları kültürel bir unsur olarak değerlendirmektedir. Örneğin;

B.B: ... Nerede varsa bir fakir, nerde varsa biz gariban elimizden geldiğince, oğlum benden daha yardımcıdır. Cebeci var ya şu mıntıkaya sor Ercüment dedin mi herkese yardım eder. Bütün Prizrenlileri de sorar, şurada görsün yolda sırtında götürür eve. Biz bu yardımlaşmayı dededen, babadan gördük. Benim annem 85de öldü rahmetli, 86 yaşındaydı daha ben ayaklarımı uzattığımı bilmem. Biz böyle yetiştik, böyle gördük.

İçsel sosyal sermayenin baskın olduğu ilk dönemde kurulan Ankara Prizrenliler Derneğinin öneminden B.B de bahsetmektedir. O dönem derneğin kurulmasıyla beraber Prizrenliler birbirleriyle daha çok görüşmeye başlamışlar, beraber pek faaliyetlerde bulunmuşlardır. B.B derneğin kuruluşunu ve dernek sürecinde olanları şöyle anlatmaktadır:

Soru: Derneği kurma faaliyetine nasıl başladınız?

B.B: Bizden önce yaşlılar vardı.

Soru: Onlar vakıf mıydılar o tür durumlara?

B.B: Vakıftılar tabi. İsimleri şimdi aklıma gelmiyor, bizden önce çok iyi faaliyette 2–3 yaşlı, ayakkabıcıydı. Destur derler destur, ya destur pir bize. O başladı bu işe. Onun etrafındakiler de. O zaman Kurtuluşun orada bir yer tuttuk, bir kömürcünün yanında. Orada yavaş yavaş adları, soyadları aldık. Çok güzel bir tertip oluyordu. Yaşlılar geliyordu, gençler geliyordu. O kadar tatlıydı ki. Küçük bir yer tuttuk ya, o kadar küçük bir yer tuttuk ki bizim şu dükkân kadar büyüklüğünde ama dışarıda bahçesi gibi bir yer vardı. Şetrolar vardı bizim, onun evinin hemen altında otururlar, şu Bekir Şetro futbolcu neydi, Süleyman ağabey var Cebecide oturur, Süleyman Şetro, onların evin altında otururduk, muhabbet, o kadar faaliyetti, o kadar güzeldi ki.

İçsel sosyal sermayenin düşüşe geçip dışsal sosyal sermayenin yükselişe geçişin başlangıcı pek çok mülakatta da belirtildiği üzere Hamamönü bölgesinin yıkılmasıyla beraber birbirine yakın oturan Prizrenlilerin şehir içinde çeşitli yerlerde dağınık şekilde yerleşmeleriyle başlamıştır.

B.B: ...Ondan sonra Hacettepe yıkıldıktan sonra dağıldık çil yavruları gibi. Kimimiz Kurtuluştaki... Şimdi Kurtuluştaki 5–6 ev var. 8–10 tane ev var, akrabalar falan. Yani hemşerilerimiz. Sonra çoğu gitti Batıkente, belki 10–15 kişi. Çoğu gitti bilmem nereye. Yani dağıldık.

Bu süreç içerisinde B.B Prizrenliler dışında da bir çevre yapmak ve yaptığı bu çevreyi koruyabilmek için ilişkilerinde çalışkanlığı ile güven vermeye özen göstermiştir. Özellikle Prizrenliler dışında kişiler ile zaman içinde oluşturulmuş güvene dayalı ilişkiler kurmaya çalışmış ve bu dışsal sosyal sermayeden de kendi ifadesine göre fayda sağlamıştır. Bu anlamda B.B örneğinde içsel ve dışsal sosyal sermaye unsurlarından yaratmak ve bunlardan beslenmek baş başa giden süreçler olarak karşımıza çıkıyor görünmektedir. Örneğin;

Soru: Hayatta faydayı Prizrenlilerden mi yoksa buradakilerden mi sağladınız?

B.B: Valla burada da çok sağladım ben. Prizrenlilerle zaten geldikten sonra herkes kendi işine daldı. Ama benim çevrem Ordu Pazarından tuttu. Ordu Pazarında müşterilerim çok severdi beni. Genel müdürüm Nihat Özdemir'di. Benim Kurtuluşa Umut Sokakta dükkânım vardı babamdan kalma. Çıkardım ona ısmarlama ayakkabı yapardım. Müdürüme yapardım. Rahmetli Gündüz Bora idi. Yani benim mesleğim gereği hem orada çalışırdım hem geceleri ezanlara kadar ben dükkânımda çalışırdım. Ezanlar okunurdu ben evime gelirdim. Benim hanım da yardım ederdi bazı bana. Gelirdi başımda beklerdi, bilmezdi ama bir boya sürerdi. Yani öyle yavaş yavaş ben o dükkânı açtıktan sonra, hele şurayı açtıktan sonra Ali Bali olarak mağazayı da aldıktan sonra Kızılaydakini, burada da atölyeyi kurduktan sonra benim çevrem de geniş, albaylar yarbaylar subaylar vesair bana gelenim çok.

Dışsal sosyal sermayenin baskınlığının artmasındaki bir diğer neden ise B.B'nin ifadelerinden Prizrenliler Derneğinin kapanması olarak anlaşılmaktadır. Bu süreç içerisinde Prizrenlilerin bir arada kalmasını sağlayan yaşlıların da çekilmeleriyle beraber bir araya gelmek zorlaşmıştır.

B.B: ... Sonradan yavaş yavaş o yaşlılar gidince, öbürleri gidince gençler ele alamadılar, yürütemediler, ben dahi istedik yürütmeyi ve yürüttük de bir ara ondan sonra bu darbe olunca kanun çıkınca bütün o şeyler yalnız bizim değil hepsi kapandı. Ondan sonra da faaliyete geçemedik, uzun lafın kısası bu.

B.B Prizrenlilerin kentte dağınık hale gelmelerinin, hayatın zorlaşmasının ve yaşlıların çekilmesiyle beraber gençlerin de bir araya gelmediklerini üzülenek belirtmektedir. Bayramlar gibi özel günlerde dahi eski adetlerin artık yerine

getirilmediğini söylemekte, gençleri de bir araya gelme konusunda motive edemedikleri konusunda hayıflanmaktadır.

B.B: Hayat zorlaştı, biz uzaklaştık. Kimisi oturuyor bilmem nerede kimisi başka yerde. Yani gidilse de zor gidiliyor, zor geliniyor. Gelmiyorlar. Dün mevzusu oldu gitmem bir daha, ailem de gitmez ben onlardan 10 yaş büyüğüm, 10 defa gittim her bayramda gittim. Bayramda ailemle 78 tane kapı yapardım. Şimdi 10 taneye düştüm. Ben 10 defa gidiyorum onlar bir defa gelmiyorlar. Ailem de diyor ya istemiyorlar ya var bir şey. Ondan kopukluk oluyor. Çocuklar büyüdü. Benim oğlum yetişti. Pehlivanların 5 tane oğlu var. Gelin şunları birlik yapalım. Bayram'ın misal oğlu iki tane, biri hadi dışarıda, biri burada ayakkabıcı fırının orada. Prizrenlidir, kendi dükkânıdır, evi de onun ilerisinde. Gelin bu çocukları birleştirelim. Mahalleden Ersan Akkuş var, emekli, yerleri var, kızı Çankaya'da, 2 tane oğlu var gelin bunlar kopmasınlar. Hiç olmazsa görüşsünler. Baktım, isimlerini, adreslerini aldım ama maalesef yürümedi.

Diğer yandan topluluk içindeki güven unsurunda da bazı aşınmalar olduğu B.B'nin söylediklerinden anlaşılmaktadır. İstanbul'daki Prizrenliler ile karşılaştırıldığında sosyal bir örgütlenmenin şu anda olmayışı grup içerisinde bir oydaşma sağlanmasını engelliyor görünmektedir. Bu durum öncelikle kendisini Ankara'da yeni bir dernek kurma girişimleri sürecinde ortaya çıkan fikir ayrılıklarıyla göstermiştir.

B.B: ...Geçenlerde yine tekrar geldik açmaya geldiler bana teklifte bulundular, hemen yardımcı olalım para da topladık, gayet güzel para topladık, bir yer almak için. Bir iki arkadaşlar bir şeyler söylediler benim burada ayakkabıcı var Bayram, kolejin orada onunla herkesin paralarını dağıttık.

Soru: Niye yürümedi?

B.B: İşte orada birisi o parayı şuna harcıyorlar, buna harcıyorlar... Biz burada derneği kurmaya çalışıyoruz İstanbul olmasın, İstanbul olmadan olur mu, İstanbul başkentimiz olur burası da yedek. Yok efendim öyle mi, başka dedikodular çıktı bıraktım. Yani bizim burada dernek kurulması çok kolay. Liste yaptı benim kızım, gece tertitledim. Herkes dedi 50 kişi gelmez, 100 kişi gelmez. Ben 320 kişi topladım. Şençamın Gazi Mahallesinde 2 katlı yeri almadı. Sığmadı. Ne konuşmalar. Gidin sorun. Birçoğu da gelmedi, sonradan pişman oldular. Ankara'da İstanbul'da olduğu kadar dayanışma yok.

3.2.3 Örnek Olay 3: C.C

C.C (71), 1958 yılında Türkiye'ye ailesini Prizren'de bırakarak tek başına göç etmiştir. Babası rençperlik yaparak hayatını kazanmaktadır. Annesi ev kadınıdır. Beş erkek, iki kız kardeşi vardır. Daha önceden Ankara'ya göç etmiş olan amcasının verdiği garanti ile Türkiye'ye gelmiştir. Prizrendeyken ortaokulu bitirmiş, daha sonra sanat okuluna (Türkiye'de lise dengi) gitmiştir. Öğrenciyken ayakkabıcılık yapmış ve daha sonra da bir fabrikada çalışmıştır. Ağabeylerinden bir tanesi Prizren'de Türkçe öğretmeni olarak görev yapmıştır. Askerlik çağı geldiği zaman Yugoslavya'da askerlik yapmamak için Türkiye'ye göç etmeye karar vermiştir. Kendi ifadesiyle:

C.C: O kararı verdik tek başına geldik. Hep beraber gelecektik ama bizim mali durumumuz müsait olmadığı için. Babam rahmetli rençper idi, bir ben sanatkârdım, bir de ağabeyim vardı, Ankara'ya gelmek zordu... Nüfus da çok, kalabalığız. Türk askeri olacağız diye 4 arkadaşımız karar verdik, arkadaşlar arasında. İkimiz, ailemizi de bırakarak buraya geldik. 2 kişi.

Trenle önce Üsküp'e, sonra Selanik'e ve oradan da İstanbul'a geldikten sonra, ağabeyinin kayınbiraderinin yanında iki gece kalıp Ankara'da amcasının yanına gelmiştir. Türkiye'ye göç ederken beraberinde çok fazla para getiremediğinden, Ankara'ya gelir gelmez çalışmak zorunda kalmıştır. Geldikten hemen sonra Prizrenlilere ait olan bir dükkânda kalfalık yapmaya başlamış ve altı ay çalışmıştır, daha sonra Samanpazarı'nda kendi dükkânını açmıştır. Altı ay sonra da hakkında yapılan tahkikatlar tamamlanıp Türkiye Cumhuriyeti nüfusuna geçmiş, iki sene sonra da askere gitmiştir. Askerden döndükten sonra Bahçelievler semtinde bir ayakkabı dükkânı açmış, 1966 yılında dükkânını İncesu'ya taşımıştır. Halen bu dükkânda işine devam etmektedir.

C.C yine pek çok Prizrenli gibi Bursa'dan Kosova – Gilan göçmeni olan bir bayan ile evlenmiştir. Bu evlilik C.C'nin Bursa'daki hemşerileri ve akrabaları vasıtasıyla olmuştur. Kendi ifadesiyle "Bizim Gilan ile ilişkimiz yoktur, onlar biraz daha Arnavut, biz Türküz, ama onlar da Müslüman tabi şeylerden değil" diyerek Prizrenlilerin genelde Türk olan İpek'ten evlenmelerinin dışına çıktığı

görülmektedir. C.C'nin iki oğlu vardır. Çocuklarından biri Almanya'da yaşamakta, diğeri ise kendisiyle beraber çalışmaktadır.

C.C'nin yaşamındaki önemli aşamalardan bir tanesi Samanpazarında ilk dükkânını açtığı zaman bölgede yaşayan yerli halkın kendisine sıcak davranıp içlerine almalarıdır.

C.C: ... Arkadaşlar öyle bir şey yaptı ki beni, sahiplendiler. Hele dükkân açtıktan sonra.

Soru: Memleketli mi?

C.C: Hayır yerlisi. Kimisi profesör oldu, kimi mühendis oldu, doktor vardı...

Soru: Nereden edindiniz bu arkadaşları?

C.C Dükkânda edindim. O mahallenin çocukları, her akşam benim dükkândaydılar. Bilet alırlardı pazarları sinemaya gidiyoruz derlerdi. Beni de alırlardı. Ben baktım derdim filmlere. İkaz ederlerdi, baktım değil seyrettim denir diye. Allah razı olsun diyorum. Hala daha unutmaz gelirler. Mahmut Tezcan var siyasalda hoca, o benim arkadaşım, her akşam dükkânda buluşurduk.

3.2.3.1 C.C'de Sosyal Sermaye

Diğer Prizrenli görüşmecilerden de görüldüğü gibi C.C de göç ettiği ilk dönemde Prizrenliler arasındaki dayanışmadan faydalanmış ve ilk olarak bir Prizrenli yanında işe girmiştir. Hamamönünde yoğunlaşan yerleşim C.C'nin de ifadelerinde yer almaktadır. Prizrenliler arasında iş konusunda yeni gelenlere yardımcı olmak sıkça görülürken diğer taraftan da işe alan için de güvenilir bir kaynak anlamı taşıyor görünmektedir. Burada güvenin kurulması verili olarak Prizrenli olmak ile eşdeğerdir.

Soru: Prizrenliler arasında o yeni gelene bir sahip çıkma olur muydu, yani iş bulalım ya da senin yanında başlasın falan?

C.C: Başlasın, o da ihtiyacı oluyordu, bir güven sağlıyordu, bir sığınma şeyi oluyordu, kendimizi daha rahat hissediyorduk. O da daha fazla güven duyuyordu ki bizde, talep etti bizden.

Hamamönü bölgesindeyken sosyal ilişkilerin çok yoğun olduğu ve bayram gibi özel günlerde bir araya gelindiği C.C tarafından da ifade edilmektedir. Hafta

sonları pikniğe gidilmesi ve akşamları yapılan ziyaretler o dönemde çok sık görülmektedir.

C.C:... Memleketten bir misafir geldi mi akşam herkes oturmaya giderdi, hoş geldin. Akşam oturulurdu hep beraber. Bazen yemekler olurdu. Her pazar piknikteydik. Beraberlik vardı. Çubuk barajına. İşte giderdik sağa sola grup halinde. Tek başına gitmezdik.

C.C sıkça bahsedildiği gibi Hamamönünün yıkılmasıyla beraber Prizrenlilerin şehir içinde dağıldığını ve görüşme sıklığının azaldığını belirtmektedir. Prizrenliler Derneğinin kurulmasıyla beraber sosyal ilişkilerin arttığını, dayanışma ruhunun geliştiğini ve daha örgütlü bir şekilde hareket edildiğini belirtmektedir. Bu dönemde para toplanmakta, muhtaç olanlara yardım edilmekte, özel günlerde bir araya gelinmektedir.

C.C: Büyükler de vardı, biz de vardık. İstanbul merkez burada muhtaç olanlara yardım ediyordu, biz de ediyorduk, hala da ediyoruz. Biz burada bir mülkümüz olsun istedik, para da topladık, ben de faalim. Çok yer gezdik, mekân baktık. Hani İstanbul'dan gelenler falan misafirimiz olsun. Ama İstanbul'dan bir şey görmedik. Para da topladık, siz de adını koyun dedik ki biz de buradan şey yapalım. Ama yardımcı olmadılar o zaman yönetimdekiler, bütçesinin elverişli olup olmadığını bilmiyorum. Biz burada kirada faaliyeteydik, ruhsatlı açtık zaten.

Soru: Ne tür faaliyetler. Düğün, dernek...

C.C: Yerimiz küçük bir yerdi zaten, 15–20 m2'lik bir yer. Bayramda bayramlaşma olurdu. Ramazan'da birileri iftar verirdi. Düğün, ölüm olurdu orada haberdar edilirdi eşe dosta. Muhtaç olanlar aranır bulunurdu. Bu gibi şeyler olmayınca bir nevi bir kopukluk oldu.

Hamamönündeki yerleşimin yıkılması ve derneğin kapatılması sonrasında örgütlü bir şekilde bir araya gelme olanakları azalmış, yaşlıların da geri çekilmesiyle ortak birlik ruhunda bir azalma olduğu görülmüştür.

C.C: Derneği kapattık, bu gibi şeylerden feragat edince dağıldık.

Nitekim bundan sonra gençlerin de yeterince Prizrenliliği sahiplenmemeleri, yaşlıların da gençleri bu konuda teşvik etmemeleri topluluğun bir araya gelmesinin ve içsel sosyal sermayenin azalmasının nedenlerini oluşturmaktadır.

C.C: Ama kabahat bizde. Biz aşılamadık bunları. Dediğim gibi kültürel bir şeyler yapmış olsaydık, ayda bir folklor falan bir şeyler, o zaman teklif ettik. Kadınlar da yemek, dikiş, nakış konusunda birbirlerine şey olsunlar, kaynaşsınlar. Kermes yapılır falan. Ama bu olmadı. Bir de haber geliyor İstanbul'dan bilmem nereye pikniğe, gezmeye gidiliyor diye.

C.C'nin yaşam öyküsü incelendiğinde içsel sosyal sermaye ve dışsal nitelikli ilişkilere dayanan sosyal sermaye biçimlerinin benzer şekilde aynı anda hayatında bulunduğu görülmektedir. Başka bir deyişle dönemsel olarak ilk geliş döneminde içsel sosyal sermaye ve sonrasında dışsal sosyal sermayenin baskın olduğu görülse de Ankara'da yaşayan yerli toplumun gelenleri kendi içlerine kolayca alabilmesi nedeniyle Prizren göçmeni olan C.C'nin dışsal nitelikli sosyal sermaye geliştirdiği de görülmektedir.

Soru: Prizrenliler dışındaki insanlarla iş veya sosyal ilişkiler nasıldı?

C.C: İlk gelişimizde bizlere kucak açtılar, her türlü yardımı yaptılar. Ekmek verdiler, iş verdiler, güç verdiler, ev verdiler, kiralık ev verdiler...

Soru: E kiralık ama?

C.C: Kiralık ama ben bekâr geldim, bekâra da biraz zor ev verirler.

Soru: Yani önyargıyla yaklaşmadılar...

C.C: Yok, yok... Hatta bizlere karşı biraz daha fazla güven hissediyorlardı. Kötü bir şeyimiz yoktu, saygımız yerindeydi, hürmetimiz vardı...

Başka bir ifadesinde de belirttiği üzere yerli halk tarafından kabul görmüştür.

C.C: ...Hacettepe dendi mi biraz şey olur ama Hacettepe bizlere çok sahip çıktı. Her türlü yardımı yaptı Hacettepe halkı.

C.C'nin yerli halk ile yoğun sosyal ilişkiler içerisine girmesinin bir nedeni olarak ailesini bırakarak tek başına göç etmiş olması ve Ankara'da diğer Prizrenlilere nispeten yalnız olması gösterilebilir.

C.C:...Cuma günü geldim ben Ankara'ya pazartesi günü işbaşı yaptım. Eve gideceğim diye ev tuttum, lokantayı bilmiyorum, yemeği bilmiyorum, nereye gideceğimi bilmiyorum bekâr olarak yani amcamdan ayrıldıktan sonra. Bir köfteciye gittim. Burada değil de biz memlekette çöfte deriz. Bana 1 porsiyon çöfte verir misin dedim. Anladı hissetti o. Yutamadım köfteleri kaldı buramda, o yalnızlık, kopup gelme demek ki. Ama sonra arkadaşlar öyle bir şey yaptı ki beni, sahiplendiler. Hele dükkân açtıktan sonra.

Diğer yandan C.C yerli halk ile kurduğu dışsal sosyal sermaye yaratan ilişkilerini üzerinde emek harcayarak zaman içerisinde oluşan bir güven temelinde kurmuş ve bunu sürdürmek için de çaba sarf etmiştir.

Soru: Kimse öyle ters bir şeyden bahsetmesi. Kötü bir davranıştan falan

C.C: Ben bekâr geldim, 8 sene Hacettepe'de bekâr yaşadım. Baktığın zaman Hacettepe biraz şeydir. Fakat ben öyle bir şey hissetmedim. Hacettepe'den arkadaşlarım çoktur.

Soru: Prizrenliler dışında iş ilişkileriniz nasıldı?

C.C: Prizrenliler dışında gittiğimde her yerde güven sağlamıştım.

Soru: Onu nasıl sağladınız? Anlatır mısınız?

C.C: Kendi kendine sağlıyorsun. Ben hem esnaftım hem ayakkabıcı. Deri malzeme almaya gittiğinde, hani bir alıyorsun karşıdaki adama bir güven sağlıyorsun para sormazdı ki, al götür derdi. O parayı götürürdüm zaten.

Soru: Sözleşme değil yani

C.C: Hayır hayır o zaman senet sepet yok. İtimat. Hala da devam eder.

Soru: O nasıl kazanıldı?

C.C: En başından geliyor, dürüstlük, sözünde sebatlık.

3.2.4 Örnek Olay 4: D.D

D.D. (75), Prizren'den 1956 yılında annesi, babası, iki kız ve iki erkek kardeşiyle beraber göç etmiştir. Babası zahire tüccarıdır ve varlıklı bir aileden gelmektedir. Prizren'de üç katlı bir evde yaşamıştır. Lise 2'ye kadar okuyup eğitimini bırakmıştır. Askerliğini Yugoslavya'da tamamlamıştır. Okurken çalışmamıştır.

Soru: Çocukken para kazanmak için çalıştınız mı?

D.D: Yok biz hiç çalışmadık. Babam çalışırdı biz yerdik. Arazimiz vardı, tarlalar, çiftlikler falan oradan gelirdi.

Göç etme nedeni olarak Sırp'ların Müslümanlara yaptıkları baskıları göstermektedir. Özellikle de babasının can güvenliğinin olmaması ve babasının dayısının öldürülmesi nedeniyle Türkiye'ye göç etmeye karar vermişlerdir.

Soru: Göç etmeye nasıl karar verildi?

D.D: Buraya yol açıldı. Yani eskiden komünizm zamanında ismini anamazdın, burada bir akraban olsa. Herhangi bir işte çalışsan seni hemen damgalardılar. Sonra değişti biraz ama başladılar eziyet yapmaya Müslümanlara. Almanlar zamanında babam muhtardı orada, birçok Sırp'ı Almanya'ya gönderdi çalışma kamplarına. E tabi husumet doğdu. Gâvurlar gelince komünizm babamı takip ettiler. Babam kaçtı, köye çiftliğe gitti yakalayamadılar. Yakalasalardı öldürürlerdi. Yakalayamadılar. Ondan sonra 56'da yine bir baskın oldu. Silah istediler Müslümanlardan, Arnavutlardan, Türklerden. Ondan sonra babam Yugoslav tebaasından çıkmıştı, pasaport geldi buradan. Teminat, burada dayım vardı temin etti. İşte pasaport çıkınca bizim, Yugoslav tebaasından çıktık, buraya geldik.

Göç ederken mallarının bazılarını satabilmiş, bazılarını ise bırakmak zorunda kalmışlardır. Önce İstanbul'a babasının halasının oğlunun yanına gelmişler, 15–20 gün kaldıktan sonra ise aynı zamanda kendileri için garantiyi veren kişi olan Ankara'daki dayısının yanına gelmişlerdir.

Ankara'ya geldikten sonra Prizrenlilerin Hamamönündeki yerleşimlerinin aksine dayısının Yenimahalle'deki evini kiralayarak göçmen gruptan ayrı bir yerleşim yeri seçmişlerdir. Ekonomik olarak iyi koşulda oldukları için Ziya Gökalp Caddesinde bir lokanta açmışlar, 1976 yılında babasının ölümü ile birlikte D.D işleri biraz daha devam ettirdikten sonra lokantayı kapatmak zorunda kalmıştır. Kendi ifadesine göre babasından sonra işleri idare etmek eskisi kadar kolay olmamıştır. Daha sonra İncesu'da iki dükkân alarak tuhafiyecilik ve hırdavatçılık işine girmiştir. Bu dönemde de by-pass ameliyatı olmuştur.

3.2.4.1 D.D'de Sosyal Sermaye

D.D'nin anlattıkları incelendiğinde kendisinin Prizren göçmenleri ile yakın ilişkiler geliştirmedeği görülmektedir. Prizrenliler ile olan ilişkilerini sınıfsal temeller ile değerlendirmektedir. Örneğin:

Soru: Sizi mesela biliyor diğer Prizrenliler. Siz onlarla pek görüşmüyor musunuz?

D.D: Tabi bizim aile orada tanınmıştı ama burada öyle en basit insanla görüşmezdik. Memleketteki insanlarla, mesela burada bizim ayarda olanlarla görüşürdük ama herkesle görüşmezdik.

Prizrenliler ile olan ilişkilerinde kayıtsız davranmasının birkaç nedeni görülmektedir. Bunlardan ilki varlıklı bir aileden gelmesi nedeniyle Prizrenliler ile olan ilişkilerine araçsal olarak yaklaşması ve Prizrenlilerin kendisine verebilecek pek bir şeyleri olmadığını düşünmesidir.

Soru: Diyorlar ki bir dönem Prizrenliler birbirleriyle çok sıkıymış. Yani oradan gelenleri işe yerleştirmeye çalışırlarmış...

D.D: Valla biz istemedik, kendi işimizde çalıştık o yüzden onları hiç bilmem. Başka bir şey bilmedik, gece gündüz çalıştık.

D.D'nin göçmen olmayan bir hanımla evlenmesi eşlerin Prizrenliler ile ayrı ayrı kurabilecekleri ilişkilerin düzeyini azaltmış, buna kendisinin ilişkiler kurmaktaki olumsuz tavrı da eklenince içsel sosyal sermaye kullanımı düşük kalmıştır. Bunlara ek olarak Prizrenliler ile olan sosyal ilişkileri ölene kadar babası yürütmüş, dernek faaliyetlerine de sadece babası iştirak etmiştir.

Soru: Ankara'da Prizrenliler birbirleriyle görüşür müydü?

D.D: Görüşürdü babam zamanında ama şimdi artık yok. Şimdi artık tanımıyorum pek çoğunu.

Soru: Nasıl olurdu, babanız mı şey yapardı...

D.D: E tabi babamın memleketteki arkadaşları, biz tabi çocuktuk. Tanırlardı bizi, bizim aile Prizren'de tanınmıştı. Eski gelenlerle babam karıştı, giderdi gelirdi falan. Sonra cemiyet vardı. Burada az Prizrenli olduğu için cemiyet kapandı, dernek. İstanbul'a taşındı. İstanbul'da dernek var ama burada yok.

D.D ile yapılan mülakat incelendiğinde özellikle ekonomik olarak varlıklı olması nedeniyle Prizrenli göçmen grup ile ilişki kurma ihtiyacı duymadığı ve böylelikle Prizrenlilere sadece sınıfsal ve araçsal olarak yaklaştığı görülmüştür. Grubun içsel sosyal sermayesine katkı ve faydası olmamıştır. Dışsal bağlara daha fazla önem vermiştir.

3.2.5 Örnek Olay 5: E.E.

E.E. (73), 1956 yılında annesi, babası ve 6 kardeşiyle birlikte 21 yaşındayken göç etmiştir. Babası Prizren’de zahire tüccarıymış. E.E ortaokuldan sonra Prizren’de sanat okuluna gitmiştir. 17 yaşında ayakkabıcılık yapmaya başlamıştır. 19 yaşında askere gitmiş, 21 yaşında askerden dönmüştür. Kendi ifadesine göre daha yüksek okumak için Sırpça veya Arnavutça öğrenmesi gerekmiştir. O zaman 21 yaşındayken ailecek nüfus sayımında kendilerini zaten Türk olarak yazdırmış olmalarından dolayı ve genel olarak değişen siyasi koşulların da etkisiyle Türkiye’ye göç etmeye karar vermişlerdir. Bu dönemde Prizren’de Arnavutların Prizrendeki Türklerin nüfusa kendilerini Arnavut olarak yazdırmaları konusunda belli taleplerinin de olması göç etme kararı vermelerini hızlandırmıştır. Gelirken mallarını bırakmak zorunda kalmışlardır.

Ankara’da daha önceden göç etmiş olan akrabalarından varlıklı bir kişi olan Fazlı Bey göç edebilmeleri için gerekli olan garantiyi vermiş, evraklarını tamamlamalarına yardımcı olmuştur. Önce İstanbul’a gelen aile burada akrabalarının yanında bir süre kalmış, ancak Ankara’daki büyük amca Fazlı Bey’in iş bulma sözü üzerine Ankara’ya gelmişlerdir. Ankara’ya geldikten sonra Hamamönünde bir ev kiralamışlar ve Fazlı Bey’in aracılığı ile tanıştıkları Boşnak Enver Bey Birtat Süt fabrikasında işe başlamalarını sağlamıştır. E.E süt fabrikasında rahat edemeyince, Fazlı Bey kendisini Kızılay’da hediyelik eşya dükkânı olan Ertuğrul Bey’in yanında işe yerleştirmiştir. Fazlı Bey, E.E’nin diğer kardeşleri için de işler bulmuştur.

E.E 8 yıl bu hediyelik eşya dükkânında çalıştıktan sonra bir şans oyunu olan Spor Toto’dan 22.500 liralık büyük ikramiyeyi kazanmıştır. Bu para ile Kızılay’da

iki tane dükkân açmış, birinde plak diğerinde ise elektronik eşya satmaya başlamış, kardeşlerini de yanına almıştır. Bu işi 2001 yılına kadar devam ettiren E.E, emekli olmuş ve çalışmayı bırakmıştır. E.E ailesi İpek'den olan bir hanımla evlenmiştir. Bir oğlu, iki kızı vardır.

E.E'nin kimlik tanımlaması incelendiğinde kimliğini çalışkanlık ve dürüstlük ekseninde tanımladığı görülmektedir. Özellikle serbest göçmen olarak gelmeleri nedeniyle herhangi bir devlet yardımı almayan ve çoğunlukla yalnız başına kalan Prizren göçmenlerinde hayatta kalmak için verdikleri mücadelede bu unsur ön plana sıkça çıkmaktadır.

E.E: ...Biz serbest göçmen geldik. Evet buraya şey tarafından gelen de var, Bulgaristan gelenler, muhacir şeyle geldiler, Türk hükümeti onlara yardım yaptı, bize yapmadı. Biz çalıştık kazandık. Çalışkanızdır biz.

E.E: Bizim Prizrenliler oradaki, hakikaten çok dürüst insanlardır. Sözünde duran insanlardır. Bizde eskiden çek senet diye bir şey yok, söz var. Git mağazana doldur şeyleri, şu gün diye, gelirdi parasını verirdin. Yok ise tamam derdi, kalsın, şu gün gelir alırım. Hatta mesela 100 tane istersin 500 tane verirdi. Ya yok derdim, 100 tane getir ben ona göre kafamdan müşteri işi çevireceğim. Yok, al 500 derdi. Çıkardı giderdi. İnsanda söz var idi. Çek mek yok.

Diğer yandan Prizrenli olmayı E.E modernlik ile tanımlamaktadır. Prizrenden gelirken yanlarında getirdikleri televizyon ve buzdolabı gibi teknolojik aletlerin Türkiye'de kolayca bulunmuyor olması, işlerinde ve özel yaşam alanlarında gösterdikleri temizlik ve tertiplilik bu noktalarda Prizrenli tanımlamasıyla birlikte sıkça kullanılan unsurlar olarak görülmektedir.

E.E: Biz buraya geldik ilk ev tuttuk, 1,5–2 ay kaldık sonra Dörtyol'da bir ev tuttuk. Gittik baktık ev berbat. Boya yok, plastik boya yok, kireç var. Dedik ya ne yapalım, kireç aldık evi tamamıyla kireçle boyadık, bembeyaz yaptık. Dedik, ya sokağı da yapalım duvarları. Çıktık dış duvarları da yaptık. Buradakiler şaşırdı kaldılar. Biz orada şeye alışmışız, kendi dükkânımı beklemezdim belediye gelsin temizlesin, kendim alır temizlerdim. Sabah ilk işimiz o. İlk onu yapar sonra bismillah işi yapardık, çalışırdık. Burada da aynısı tabi oradan gelenlerin. Komşular ya bunlar her tarafı bembeyaz yaptı, yok...

Sonradan plastik boya başladı geçten geçe çıkmaya. Televizyon... Hatta bir tane de televizyon getirmiştik 56'da oradan buraya. Geldiğimiz zaman televizyon yok, hiçbir şey yok.

Soru: Yayın yok ki...

E.E: Yayın yok. Getirdim ne yapayım, diktim şeye bir anten, biraz elektronikle de ilgileniyorum. Diktim. Başladık bazı Arapların, şeylerin dolayısıyla geliyor gidiyor bir şeyler. Televizyon başladı biz hemen çıkardık onu şeye, deneme yayınları başladı bu TRT 1'in. Bir bakıyoruz her gece 50 kişi, 40 kişi, 30 kişi... Sinema nasıl. Sonra bizimkiler çay becerirler. Hiç unutmam.

E.E: Yok yok, biz Avrupa'dan gelmiş idik. Bizim daha şey idi...

Soru: Medeniyetten gelmiştiniz...

E.E: Daha medeniydi, başkaydı. Şaşırdılar o zaman herkes, kireç var niye yapmıyor?

E.E Ankara'ya geldiklerinde yerli halk ile genel anlamda bir sıkıntıları olmadığını belirtmiş, bazı münferit olaylar dışında sorun yaşamadıklarını söylemiştir. Rumelili olmanın "cahil" halk tarafından Rum olmak ile karıştırılabildiğini söylerken bunun çok büyük bir sıkıntıya yol açmadığını belirtmiştir.

3.2.5.1 E.E'de Sosyal Sermaye

E.E Prizrenli olmanın iş fırsatları konusunda bilgi sahibi olmaya yaradığını belirtmektedir. Nitekim kendisi ve aile fertleri de Türkiye'ye göç ettikten sonra işlerini etnik bağlantıları sayesinde bulmuşlardır.

Soru: Prizrenli, Prizrenliyi korur muydu o zaman? İlişkiler, iş, bilgi, iş fırsatları...

E.E: İş bulurdu bak. Bizim bu amcalar her gelene iş bulurdu. Yalnız biz hiç kimseden 5 kuruş para yardımı istemedik. Girdiğimiz işte 150 lira alıyorduk, 20 lira kira veriyorduk. 4 kişi alıyoruz 500 lira para geçiyordu elimize.

Soru: Siz tanıdıklardan yardım gördünüz?

E.E: Gördük tabi. İş buldular. 1 ay kaldık evlerinde, hemen ev tuttuk. Zaten 150 lira 4 kişi alıyorduk 500 lira para geçiyordu.

E.E'nin hayatındaki dönüm noktası olan ikramiye kazanması pek çok açıdan ilişkilerini yeniden düzenlemesine neden olmuş görünmektedir. Kendisiyle yapılan mülakat sürecinde yaşam koşullarında iyileşme sağlayan bu

değişimden sonra Prizrenliler ile olan ilişkilerinde bir düşüş yaşandığı görülmektedir.

Yine kendi ifadesine göre Ankara'daki Prizren topluluğu tarafından dışlanan bazı göçmenler tutunamayıp Prizren'e geri dönmek zorunda kalmışlardır. Topluluğun içsel sosyal sermayesinden yararlanamayan bu kişilerin geri dönmeleri, topluluğun normatif gücünün bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

E.E: Oradan ilk gelenler buraya, neymiş Yugoslavya'dan gelmiş. Yugoslavya komünist devlet o zaman. Oradaki olan bazı yöneticiler, orada ilk onlar geldiler bazıları kaçtılar. Çekindiler. Fakat burada da bazı şeyler onları burada rahat bırakmadılar, gelenler. Ya sen orada muhakkak...

Soru: Bize kötülük yaptın

E.E: Ya kötülük yaptın, şunu bunu yaptın, bilmem ne. Bazıları hiç unutmam geri döndü, 3-4 kişi.

Soru: Yani buradaki Prizrenliler mi kabul etmediler?

E.E: Buradaki Prizrenliler kabul etmediler Hiç unutmam oranın belediye başkanıydı zamanında. Kardeşiyle gelmişti hatta burada tuttular bir dolmuş aldılar, büyük dolmuş. Biraz oradan para getirdiler. Yenimahalle – Ulus dolmuş yapıyorlar. Prizrenlilerin bazıı baktım şey yaptılar, onlar dönmek zorunda kaldılar. 3-4 aile dönmek zorunda kaldı. Tabi oraya da gittiler orada da tutunamadılar.

E.E örneği incelendiğinde dışsal sosyal sermayenin özellikle ekonomik kazanımlarının artmasıyla daha ön plana çıktığı görülmektedir. Başka bir deyişle grubun birlikte olmasından ortaya çıkan kolektif faydaya artık gereksinin azalmıştır. Böylece gruba bakış açısı daha kişisel bir niteliğe dönüşmüş, grup ile olan bağların varlığı artık ciddi bir maliyet olarak görülmeye başlanmıştır.

3.3 GENEL DEĞERLENDİRME

3.3.1 Türkiye'ye Göçün Nedenleri

1952 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes, Yugoslavya'yı ziyaret ederek aralarında "Balkan Halklarının Korunması" gibi

anlaşmaların dışında, Yugoslavya'da yaşayan Türk azınlıklarının ailelerinin birleştirilmesiyle ilgili göç anlaşmasını da içeren "Serbest Göçmen" anlaşmasını imzalanmışlardır. Bu anlaşma, her iki devletin de yararına görünmektedir. Anlaşmanın şartlarına göre: Yugoslavya'dan göç edecek aileye, daha önce göç etmiş olan Türkiye'deki akrabaları, yanına alarak 3 yıl bakacağını taahhüt etmektedir. Bunun sonucunda, yeni gelmiş olan "serbest göçmen" ailesi Türk Devletinden hiçbir yardım isteme hakkına sahip olmamıştır

Prizren'den Türklerin göç etmelerinin nedenleri incelendiğinde mülakatlardan üç temel göç nedeninin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar (1) siyasal baskılar, (2) sosyal-ekonomik yaşamdan dışlanma ve (3) Türkiye'nin anavatan olarak görülmesidir.

Siyasal baskılar özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası Yugoslavya'nın Sovyet destekli Tito ve partizanlarca Alman ordusundan temizlenmesi ve yönetimin komünist partiye geçmesiyle hız kazanmıştır. Savaş sonrası dönemin ekonomik zorluklarından kurtulmak amacıyla devletin vergileri arttırması halk üzerinde gerginlik yaratmıştır. Ülkede savaş sonrasında siyasal - ekonomik kontrol ve denetim bölgesel olarak kurulmuş yerel komünist parti merkezlerince yürütülmektedir. Bunlara front (cephe) adı verilmektedir. Bu merkezler ülke vatandaşlarının sahip oldukları malları kontrol etmekte, gerekli gördüğünde vatandaşlardan mal ve hizmet talep etmekte, yerel yaşamda kişileri izlemekte ve siyasi kayıt tutmaktadır.

Türkiye'ye göç edilmesine karar verilmesi, önemli bir itici faktör olan yüksek vergi talebi, siyasi baskıların artması, Prizrenli Türklerin Türkiye ile olan bağlarını sürdürmeleri ve önceden göçmüş olan akrabaların varlığı ile de birleşince daha da netlik kazanmaktadır. Bu noktada Türkiye'ye 1950 dönemi öncesinde göçmüş olan akrabaların varlığı ve göç edildiğinde akrabalarından görececeklerini bildikleri yardımlar Prizrenliler için göçün çekici nedenlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Siyasi baskılar dışında yeni kurulan komünist rejime olduğu kadar çok etnikli yapıya entegrasyonda Türkler için sorunlar bulunmaktadır. Toplumda dikey hareketlilik imkânları özellikle dil öğrenme meselesi yüzünden engellenmektedir. Her ne kadar Yugoslavya devleti çok etnikli bir yapıya sahip olsa da, ülkenin kurucu elitleri Sırp etnisitesinin ve göreceli olarak da Hırvat ve Arnavut etnisitesinin baskınlığını yansıtmaktadırlar. Bu durum mesleki olarak zaten zanaatçı ve küçük esnaf olan Prizren Türklerinin sanat okulu dışında üniversite eğitimi almaları önünde engel teşkil etmektedir. Böylece zaten ayakkabıcılık, pastacılık, küçük ticaret ve tarım ile kısıtlı bir mesleklaşma geleneğine sahip olan Türkler 1950'li yıllar öncesinde de hem Türkiye'ye hem de Avrupa ve Amerika'ya çalışmak için göç etmişlerdir. 1950'li yıllarda aynı ekonomik içine kapalılık, eğitimin önündeki dil engeli nedeniyle dikey hareketliliğin engellenmesi ile daha da artmış görünmektedir. Bu durum yine göçün oluşmasında itici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim görüşmede bulunan katılımcıların neredeyse hepsi ya ayakkabıcılık ya da pastacılık mesleğini yürütmektedir.

3.3.2 Göç Süreci

Prizren'den Türkiye'ye göçler 1952 yılında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ve Başbakan Adnan Menderes'in Yugoslavya'yı ziyaret etmesi ve böylece Yugoslav hükümetinin göç etmek isteyenleri serbest bırakması ile hız kazanmıştır. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti Devleti Yugoslavya'dan gelenleri muhacir statüsü yerine serbest göçmen statüsü ile ülkeye kabul etmiştir. Serbest göçmen statüsünde, göç kabul eden ülkenin devleti göçmenlere hiçbir şekilde mali yardımda bulunmamaktadır. Bunun dışında, serbest göç ile gelenlerin ülkeye kabul edilmeleri ancak Türkiye'de onlar için bir kişinin kefil olması ile gerçekleşebilmektedir. Kefil olan kişi gelen göçmenin bakımını üstlendiğini kabul etmektedir. Yugoslavya hükümeti 1960'a kadar olan göçlerde göçmenlerin Yugoslavya'daki mallarını ya satmalarını ya da devretmelerini şart koşturmuştur. Bunun nedeni göçmenlerin Yugoslavya ile olan tüm kalması olası bağlarını kesmek amacını taşımaktadır. 1960 yılında yapılan kanun değişikliği ile göçmenlerin mallarını satmaları yasaklanmış, sadece devretmelerine izin

verilmiştir. Devredilen mallar ise zaman içinde kaybedilmiş ve başkalarının üzerine geçirilmiştir.

Yapılan mülakatlarda 1960 öncesinde Prizren'de mallarını satabilenler Türkiye'ye geldiklerinde yeni bir iş kurmak ya da ev satın almada daha rahat davranabilmişlerdir. Zaten 1956 ile başlayan göçün ilk yıllarında Türkiye'ye gelen göçmenler daha çok Prizren şehir merkezinden olan, belirli yetenek ve kabiliyetlere sahip zanaatçı kesimdir. Daha sonra ise kırsal bölgelerden olan ve geçimlerini tarım ile sağlayan göçmenler Türkiye'ye gelmiştir. Bu gruplar Türkiye'deki ekonomik ve sosyal yaşama uyum da daha büyük zorluklar yaşamışlardır.

Göçmenler Türkiye'ye geldiklerinde çoğunlukla akrabalarının yanında kalmışlar ve bu arada iş bulmak için mücadele vermişlerdir. Ayrıca Türkiye'de yerleşmeyi seçtikleri şehirler de akrabalarının onlar için belirli iş fırsatlarını daha rahat yaratabileceği yerler olmuştur. Böylece serbest göçmen olarak gelmenin dezavantajları bir nebze giderilmiştir.

3.3.3 Etnisite ve Göçmen-Yerli İlişkileri

Prizren'den gelen göçmenlerin devlet desteği olmaması nedeniyle hızla iş yaşamını içine dâhil olmaları ve çalışanlıklarıyla kendilerini göstermeleri gerekmiştir. Bunun neticesinde Prizrenli etnik kimliğinin çoğunlukla çalışma yaşamı ekseninde kurgulandığı görülmektedir. Buradaki vurgu Prizrenlilerin çalışan ve dürüst olmaları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Diğer taraftan Prizrenlilik özel olarak vurgulanan bir etnisite olmamaktadır. Belirli zamanlarda daha dar anlamı ile Prizrenlilik, başka zamanlarda da daha geniş anlamı bir kullanıma sahip olan Rumelilik ön plana çıkmaktadır. Ancak genelde Türk kimliğinden ayrı bir vurguya sahip etnik kimlikten bahsedilmemektedir. Bu durum Prizrenliler için etnisitenin daha çok durumsalcı bir yaklaşımla ele alındığını çağrıştırmaktadır.

Yapılan mülakatlarda özellikle kendini kimlik konusunda gösteren ayırt edici bir özellik olarak Prizren şehir merkezinden gelenlerin kendilerini Türkiye’de karşılaştıkları gruplara göre daha çalışkan ve becerilerle donanmış olarak görmeleridir. Özellikle de kendilerinin daha medeni bir coğrafyadan geldiklerini vurgulamaktadırlar.

Diğer taraftan etnik kimlik vurguları adetlerde de ön plana çıkmaktadır. Prizren’den getirdikleri kültürel adetleri daha üstün tutmakta ve bu kültürel üstünlüğü geldikleri coğrafyanın daha ileri olduğunu hissettirerek vurgulamaktadırlar:

Göçmen Prizrenlilerin etnisite vurguları kendisini göçmen-yerli ilişkilerinde de hissettirmektedir. Yerlilerin öncelikle Prizren, Kosova ve Rumeli gibi coğrafyalar konusunda bilgisiz oluşunu vurgulamaktadırlar.

Rumeli coğrafyasına karşı olan bilgisizlik dışında kendilerinin çoğunlukla vurguladıkları gibi Türkiye’de çalışkan ve namuslu insanlar olarak kabul edildiklerini belirtmektedirler. Toplumsal yaşamda kabul edilmek göçmen Prizrenliler için en önemli noktalardan birisi olarak görülmektedir:

Göçmen-yerli ilişkilerinde zaman zaman çeşitli karşıtlıklar da yaşanmaktadır. Kimlik olarak Türkiye’ye dışlanmadan kabul edilen Prizrenliler çalışma yaşamında da özellikle uyum yanlısı tavır takınmışlardır. Özellikle ülkeye ilk geldikleri dönemde yaşamlarını sürdürmek için gerekli olan işlerde çalışkanlıkları ve uysallıkları ile ön plana çıkmışlardır. Ancak bu durum beraberinde belirli çatışma ve karşıtlıkları da getirmiştir.

3.3.4 İçsel Sosyal Sermayenin Kuruluşu

Ortak bir hayat görüşünü paylaşan bir topluluğun, kolektif işbirliği ve güvene dayalı olarak, karşılıklı ilişkilerinden doğan içsel sosyal sermaye, 1950–1960 yıllarında gelen Prizren göçmenlerinin Türkiye’ye ilk geldikleri yıllarda karşılıklı olarak üretilen sonuçlarından yine birlikte fayda sağladıkları baskın sosyal

sermaye türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak yine de bu baskın durum, içsel sosyal sermayenin topluluğun içe doğru kapanma yaşamasına neden olmadan beraberinde zayıf bağların zaman içinde gelişimi ile birlikte oluşan dışsal sosyal sermayenin üretilmesini de engellememiştir. Başka bir deyişle içsel sosyal sermaye zor günlerde birbirine kenetlenme ile ivme kazanmıştır. Ancak ekonomik yaşamın zorunlu koşullarını yerine getirme gerekleri, gruba dışsal ilişki ve bağlardan sağlanan bireysel kazanımları da bir yandan üretmek zorunluluğunda bırakmıştır.

Prizren göçmenleri 1950'lerde çoğunlukla Ankara'da Hamamönü bölgesine yerleşmişlerdir. Her yeni gelene ev bulunmakta ve yardım edilmektedir. Yardımlar barınma olanaklarının sağlanması, yiyecek, yeni işler hakkında bilgi, farklı kişilerle tanıştırma, işe yerleştirme şeklinde olmuştur. Önceki dönemlerde gelen yaş olarak büyükler yeni gelenlere sahip çıkmıştır. Böylece, bir dönem Hamamönü coğrafi olarak da sınırlara sahip etnik bir kimliğe bürünmüştür.

Topluluğa ait iletişim ağının yaratılması Prizrenli gruba ekonomik yaşama uyumda büyük avantajlar sağlamıştır. Diğer yandan göçmenler sadece kendi etnik gruplarına kapalı olarak kalmadan dış ilişkiler de kurma yoluna gitmişlerdir. Bu durumun altında yatan en önemli neden ekonomik birikimi bir an önce yapabilme motivasyonudur.

İçsel sosyal sermayenin oluşumunda Putnam, sivil toplum kurumlarının oluşturulmasının önemini altını çizmektedir. Bu tür kurumlar ortak benliği kuvvetlendirmekte ve bir araya gelmeyi kolaylaştırmaktadır. Nitekim Ankara'daki Prizrenliler örneğinde de, Ankara'da Prizrenliler derneğinin kurulmasıyla çeşitli toplantılar ve faaliyetler yürütülmeye başlanmıştır. Topluluğun yaşlılarının bir araya gelip öncülük etmesiyle Ankara Kurtuluş semtinde bir ofis satın alınmıştır. Ancak derneğin kuruluşuna öncülük eden yaşlıların ölmeleri üzerine gençler topluluğu bir arada tutamamış, ardından da 12 Eylül 1980 darbesiyle derneklerin kapatılması süreci yüzünden Ankara'da başka bir oluşum olmamıştır.

3.3.5 Ekonomik ve Sosyal Uyum, Kırımlar ve Dışsal Sosyal Sermayenin Baskın Olduğu Dönem

1960 senesi sonrasındaki dönem içsel sosyal sermayenin düşüşte olduğu ve dışsal sosyal sermayenin üretilmesi ve kullanılmasının yükseldiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum en genel tanımı ile kendisini Putnam'ın Amerikan toplumunda içsel sosyal sermayenin azalmasına neden olarak gösterdiği faktörler ile örtüşmektedir. Bunlar, “saf meşguliyet”, kişilerin topluma dâhil olmak için sarf edecekleri zamanın ve diğer kaynakların azalması; “dağınık kentsel ceza”, kişilerin bir araya gelmelerinin zaman kısıtlılığı ve uzaklık yüzünden artması; “kuşak değişimi”, yaşlıların artık eskisi kadar aktif olamamaları veya ölmeleridir (Field, 2006).

Putnam'ın sosyal sermayedeki düşüşe neden olarak gösterdiği faktörler Ankara'daki Prizrenliler örneği ile belirli kesişim noktalarına sahiptir. Öncelikle yaşlılar topluluğu bir arada tutan sosyal normlarda ve adetlerde erozyon olduğundan bahsetmektedirler. Daha genç kuşak topluluğun ilişkilerinin sürdürülmesi için istek göstermemektedir. Diğer yandan eskiden Ankara Hamamönü'nde yoğunlaşan Prizrenli yerleşimi bu bölgenin yıkılmasından sonra Ankara'nın çeşitli semtlerine dağılmıştır. Bu durum yine bir araya gelmeyi zorlaştırmakta ve iletişim ağlarını zayıflatmaktadır.

Prizrenli kimliği ise çalışma yaşamının getirdiği fırsatlar çerçevesinde tanımlanabilmektedir. Eskiden daha özel olarak Prizrenli olmak üzerinden yapılan tanımlamaların, bu dönemde genel anlamı ile Rumelili olmaya döndüğü görülmektedir. Bu durum durumsalcı yaklaşımdan okunabilecek bir etnik aidiyetin varlığına işaret etmektedir.

Türkiye'ye ilk gelindiği yıllarda Prizrenli erkeklerin özellikle Prizren bölgesinden veya yakın olan İpek şehrinden Türk kızlarıyla evlenmeleri sık karşılaşılan bir durumken özellikle ikinci kuşak göçmenlerde bu koşulun sürdürüldüğü görülmemektedir. Bu durum bize sosyal uyumun iyice arttığını diğer yandan ise

topluluğun kimliğinde heterojenleşmeye doğru yönelişin arttığını göstermektedir. Örneğin Prizren göçmeni B.B'nin bu konudaki görüşleri şöyledir:

Bugün varız yarın yokuz. Bir çoğu gitti işte, ne oldular arkasından. Ya buna yardımcı olun. Yalnız bana değil, yalnız benim memleketime değil, kime olursa olsun. Vanlı olsun, Tatvanlı... biz bugün kız aldık Vandan, kız verdik Vana, damat aldım Tatvandan. Dünürüm Ispartalı. Şimdi hepimiz karıştık, birlik olduk. benim öbür kız kardeşimin Diyarbakırlı damadımız. Allaha çok şükür, hamdolsun gayet güzel, bak daha geçen hafta Prizren'den geldiler. Kız kardeşim Antalya'daki şimdi Prizrende ablamın yanında kocası Antalyada, gitmedi o bu defa. Her sene gidiyordu misal. Yani demek istediğim nereli olursak olalım, insan olalım.

İçsel sosyal sermayenin düşüşü ve dışsal sosyal sermayenin baskın olmasının nedenlerinden bir diğeri ise derneğin kapanması süreci ve bundan sonra topluluk içinde güven problemlerinin ortaya çıkmasıdır. Görüşülen Prizren göçmenleri Ankara'da bir derneğin kurulmasının büyük bir ihtiyacı gidereceğini ve sosyal ilişkileri tekrar kuvvetlendireceğini düşünmektedirler. Ancak güven sorunu kendisini İstanbul merkezli "Prizrenliler Derneğine" bağlı yeni bir Ankara şubesi açmak kararında anlaşmazlıkların ortaya çıkmasıyla göstermektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Çalışmamızda Türkiye'ye gelen Prizrenli göçmenlerin ülkede uyum sağlamaları açısından kullandıkları sosyal sermaye türleri ile etnik kimliklerine bağlılıkları/etnik grupla özdeşleşme, göç etme nedenleri, göç etme koşulları ve Türkiye'de yerli halk tarafından kabul görme düzeyleri arasındaki ilişkiyi saptayabilmek için bir sosyolojik model oluşturulmuştur. (Bkz. Tablo 1, s:11). Model incelendiğinde etnik kimliğe bağlılığın, göç etme neden ve koşullarının ve yerli halk tarafından kabul görme düzeyinin, göçmen grubun içsel ve dışsal sosyal sermayesi ile olan ilişkisinin göçmenlerin yeni geldikleri coğrafyaya olan uyumlarını belirleyen önemli değişkenler oldukları varsayılmaktadır. Nitekim niteliksel bir yöntem izleyen çalışmamızda da bu değişkenlerin önemi ortaya çıkmaktadır.

Kosova Prizren'den yapılan Türk göçlerinin nedenleri incelendiğinde siyasal baskıların, sosyal ve ekonomik yaşamdan dışlamaların ve Türkiye ile mevcut bulunan bağların etkilerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu durum göçe neden olan siyasal baskı ve sosyal dışlanma gibi sosyolojik faktörlerin varlığı ile beraber sosyal ağ düzeneklerinin ve sosyal sermayenin de göç sürecinde önemli unsurlar olarak bulunduğunu ortaya koymaktadır. Sosyolojik göç kuramlarından olan "Sosyal Ağ Düzenekleri" ve "Ulus Ötesi Sosyal Uzam" yaklaşımlarına uyan bir biçimde Türkiye'de akraba ve arkadaşların bulunuyor olması, Prizren göçmenleri örneğinde göçün getirdiği riskleri azaltmaktadır. Bunun yanı sıra, sosyal sermayenin üretilip kullanılması da göçün ilk dönemlerindeki zorlu koşulları hafifletmektedir. Baskılar nedeniyle ve mallarını satarak gelen Prizrenliler ülkeye serbest göçmen olarak kabul edilmiş ve devlet desteğinden yoksun kalmışlardır. Bu durum dayanışmaya dayalı olan içsel sosyal sermayenin özellikle ilk dönemde daha baskın olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Göç etme koşulları incelendiğinde, 1950–1960 arasında gelen göçmenlerin ilk bölümünün çoğunlukla Prizren kent merkezinden gelen daha varlıklı ailelere mensup ve bilgi ve becerilerinin düzeyini gösteren insani sermayeleri yüksek kişilerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Nitekim çalışmamızda örnek olaylarda incelenen yaşam öykülerine bakıldığında daha varlıklı olan göçmen ailelere mensup olan veya sonradan büyük kazanımlara sahip olan kişilerin grup içi dayanışmadan daha uzak durdukları, içsel yerine dışsal bağlara daha fazla önem verdikleri görülmektedir. Görece daha zor ekonomik koşullarda gelen ama bir zanaata sahip olma açısından insani sermayesi yüksek olanların çalışma yaşamları incelendiğinde öncelikle benzer işlerde çalışma şansı buldukları görülmüştür. Bunun temel nedeni Yugoslavya’da ancak sanat okulu derecesinde bir yüksek eğitim almış olmalarıdır. Yanlarında belirli tip zanaatçılık becerileriyle Türkiye’ye gelen gruplar daha sonra bu zanaatlarını icra edecekleri küçük işletmeler kurma yoluna gitmişlerdir. Bu kişiler içsel sosyal sermayenin oluşturulmasında yardımlaşma ve dayanışma yönünde gösterdikleri uğraşlarla ön plana çıkmışlardır. Böylece iletişim kanallarının yarattığı fırsatlardan haberdar olmuşlar ve etnik temelli işletmelerde iş bulmuşlardır.

Göçün 1950’li yılların ikinci yarısında olan kısmında Türkiye’ye serbest göçmen olarak kendi imkânları ile gelen Prizrenliler Türk toplumunda ekonomik ve sosyal olarak kendilerini kabul ettirebilmek ve var olabilmek için özellikle çalışma yaşamında başarılı olmaya çalışmışlardır. Bu durum kimlik tanımlamalarında Prizrenlilerin kendilerini iktisadi kavramlar olan “çalışkan” ve “iş hayatında dürüst” olarak tanımlamalarında görülmektedir. Bunun yanı sıra etnik kimlik tanımlaması olarak “Prizrenli” ve “Rumelili” tanımlamaları öne çıkmaktadır. Yapılan mülakatlardan “biz Prizrenliler” tanımlamasının göçün ilk yıllarında daha baskın olduğu görülürken, sosyal ve ekonomik yaşama uyumun daha fazlaştığı sonraki yıllarda kimliğin araçsal bir yönelimle ancak gerektiğinde ön plana çıkartıldığı anlaşılmıştır. Bu dönemde kimlik kullanımı yerine göre “Türk” yerine göre de daha geniş bir coğrafyaya referansla “Rumelili” kullanımları görülmektedir. Böylece Ankara’daki Prizren göçmenlerinin kimlik konusunda durumsalcı kimlik kuramına göre

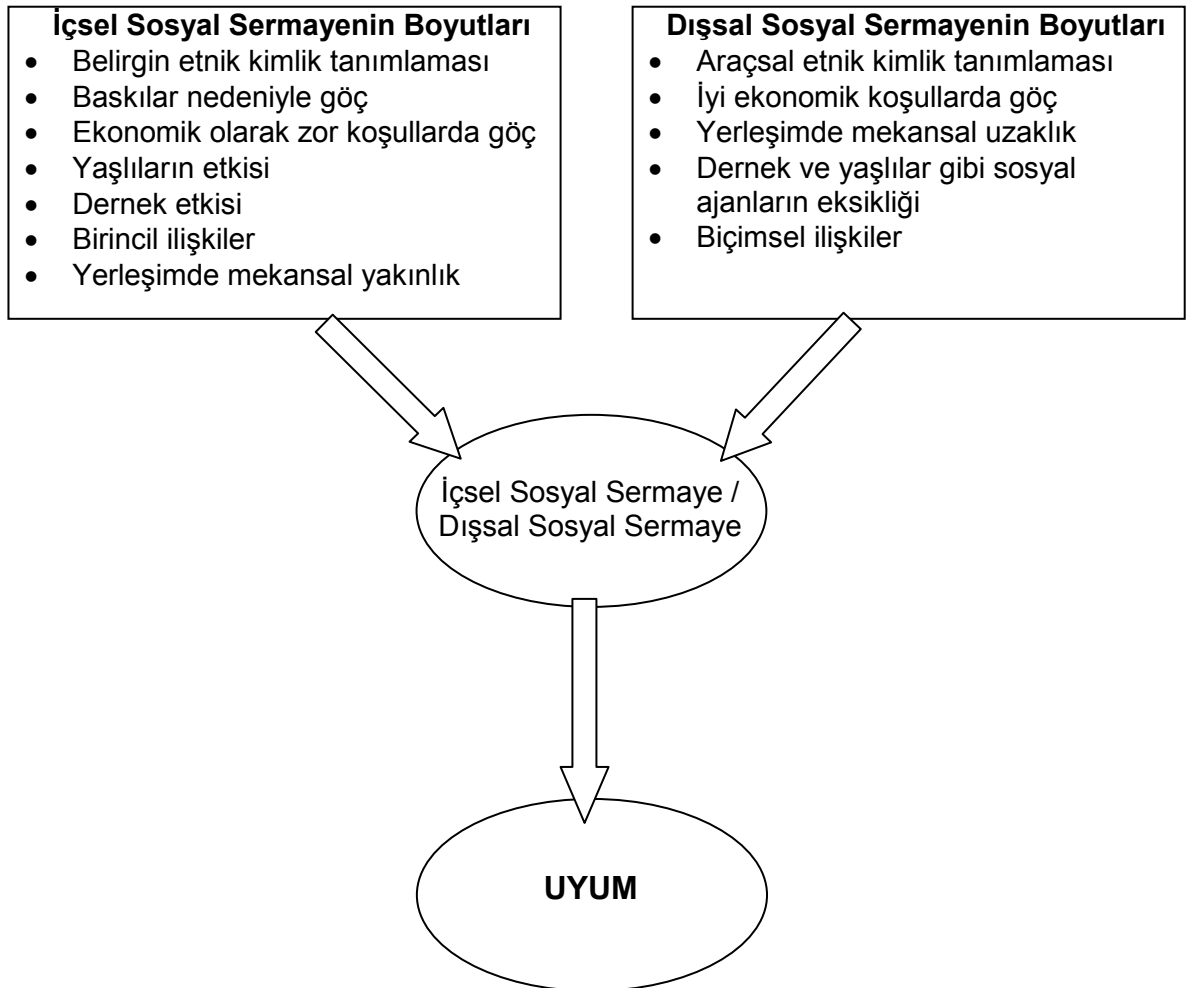
tanımlamalarda bulundukları söylenebilir. Diğer yandan kimlik tanımlamalarının da hangi tip sosyal sermayenin baskın olduğuna göre değişim gösterebildiği de bu çalışmada izlenmiştir. İçsel sosyal sermaye döneminde daha homojen bir kimlik tanımlaması bulunduğu izlenimi hâkimken dışsal sosyal sermayenin baskın olduğu dönemde göreceli olarak daha heterojen bir kimlik tanımlaması hissedilmektedir.

Göçmen-yerli ilişkileri düzleminde bakıldığında ise yerlilerin Prizren göçmenleri hakkındaki bilgilerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Yerlilerin Kosova bölgesi hakkında fikir sahibi olamamaları dışında Rumelili olmayı da zaman zaman Rum olmak ile karıştırdıkları söylenmektedir. Prizren göçmenlerinin serbest göçmen olarak Türkiye'ye gelmeleri nedeniyle sosyal hayatta ve çalışma hayatında en hızlı şekilde başarılı olma ihtiyacı sosyal ilişkilerinde uyumlu olmayı gerektirmiştir. Çalışma yaşamında ise belirli tip zorluklar yaşamalarına rağmen genelde kabul edilmişlerdir. Bu anlamda Prizren göçmenleri önceleri yerli halk tarafından merakla karşılanmış ve daha sonra hem sosyal hem de ekonomik yaşama kabul edilmişlerdir. Burada önemli olan nokta kimlik tanımlaması olarak Prizrenlilerin Türk kimliğinden daha farklı bir tanımlama içinde olmamaları ve dürüstlüğü dayalı olarak iş yaşantılarında çevreleriyle güven ilişkisi kurmalarındır. Böylece göç ettikleri ilk günden beri dışlama gibi sorunlar yaşamayan Prizrenlilerin dışsal bağlar kurmaları kolaylaşmış ve dışsal sosyal sermayeleri yükselmiştir.

Niteliksel bir yöntem izleyen çalışmamızda etnik kimlik, göç etme nedenleri ve koşulları ve yerli halk tarafından kabul görme düzeyinin önerdiğimiz modelde olduğu gibi içsel ve dışsal sosyal sermayeyi etkileyen önemli değişkenler olduğu görülmüştür. Diğer yandan göçün ilk dönemlerinde Ankara'da aynı bölgeye yerleşme, grubun büyüklerinin etkin olması, Ankara'daki yaşamda var olma mücadelesi ve dernekleşme, grubun içsel sosyal sermayesinin yüksek olmasına neden olmuştur. Bu dönemde göçmen grup birbirleri ile olan sosyal ilişkilerinde yakın ve sıcaktır. Bayramlar ve özel günler birlikte kutlanmakta, zora düşenlere yardım edilmektedir. Böyle bir ortamda önceden göç edenler yeni gelenlere

konaklama ve iş bulmakta yardım etmişlerdir. Özellikle 1960'ların sonlarına doğru kurdukları Ankara Prizrenliler Derneğinde bir araya gelmektedir. Dernek, gençler ile yaşlıların birlikte vakit geçirmelerini sağlamakta ve Prizrenli kimliğine olan bağlarını sağlamlaştırmaktadır. Bu dönemde ortak bir dayanışma anlayışının baskın olduğu görünmektedir. Bu durum içsel sosyal sermayenin oldukça baskın olduğunu göstermektedir. Diğer yandan özellikle çalışma yaşamında ilerleme ihtiyacı Prizrenlilerin gruba kapanma olmaksızın grup dışı ilişkiler geliştirmelerini zorunlu kılmıştır. Bu tür dışsal ilişkiler zaman içinde gelişen bir güven anlayışına dayanmaktadır. Başka bir deyişle göçün ilk döneminde içsel sosyal sermaye baskın ve bununla birlikte de dışsal sosyal sermayeden hareketle kaynaklardan yararlanma da görülmektedir. Ankara'daki Prizren göçmenleri özelinde içsel ve dışsal sosyal sermayenin boyutlarını içeren modelimiz Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4: İçsel ve Dışsal Sosyal Sermayeye Dayalı Göçmen Uyum Modeli

1950'lerden 1970'lere doğru gelindiğinde ise Ankara'daki mekânsal olarak yakınlığı bulunan yerleşim bölgesinin yıkılması göçmenlerin Ankara içinde dağılmalarına yol açmıştır. Yine bu dönemde ekonomik yaşamın içinde iyice yer alan Prizrenliler daha az görüşür olmuşlardır. Grubun yaşlılarının da sayıca azalması bir araya gelmeyi daha da azaltmıştır. Diğer yandan 12 Eylül 1980 darbesiyle Ankara'daki derneğin kapatılması Prizrenlilerin buluşmalarının daha da seyreltmiştir. Bu dönemde Prizrenliler grup dışından kurdukları, daha çok biçimsel olan ilişkiler neticesinde oluşan bireysel nitelikli dışsal sosyal sermayeden daha baskın olarak yararlanmışlardır. Topluluk içindeki ilişkileri bir arada yürütme çabaları (örn, derneğin tekrar kurulması) olmasına rağmen bireyler arasında güven sorunlarının baş göstermesinden dolayı zorluklar ortaya çıkmıştır. Yine de ayda bir kere Prizrenli hanımlar bir araya gelerek ilişkileri sürdürmeye çalışmaktadırlar.

İçsel sosyal sermayenin Prizrenliler grubunda bu derece azalması Coleman'ın ve Putnam'ın sosyal sermaye kavramsallaştırmasıyla örtüşüyor görünmektedir. Coleman'a göre ortak dünya görüşü, grubun kapalılığı ve kolektif yaşam sosyal sermayenin oluşumu için önemlidir. Prizrenliler örneğinde de içsel sosyal sermayenin oluşumuna ortak dayanışma katkı sağlamaktadır (Field, 2006). İlişkileri ilk dönemde daha kuvvetli olan göçmen grup hem iletişim kanallarını açık tutmakta hem de birbirlerine yardım etmektedirler. Bu özelliklerin azalması grubun içsel sosyal sermayesinin de azalmasına yol açmıştır. Putnam'a göre ise sosyal sermayenin azalmasına neden olan belirli faktörler bulunmaktadır. Bunlar, kişilerin topluma dahil olmak için sarf edecekleri zamanın ve diğer kaynakların azalması; kişilerin bir araya gelmelerinin zaman kısıtlılığı ve uzaklık yüzünden artması; ve yaşlıların sayısının azalmasıyla gençlerin ilişkileri sürdürmemeleridir (Field, 2006). Diğer yandan, Putnam'ın sosyal sermayenin oluşumunda ve sürdürülmesinde önemli bir faktör olarak özellikle önemini vurguladığı sivil toplum kuruluşlarının varlığına örnek olarak "Ankara Prizrenliler Derneğinin" kapanmasından sonra içsel sosyal sermayenin üretilmesinde zorluklar artmıştır.

Çalışmamızın en önemli sonucu Adler ve Kwon'un (2002) yaptıkları içsel ve dışsal sosyal sermaye ayırımının bu çalışmaya konu olan Prizren göçmenleri örneğinde birbirinden farklı yapılar olarak karşımıza çıkmalarına rağmen, birbirlerini dışlamadan göçmenlerin yaşamlarında birlikte var olduklarıdır. Prizrenli grup incelendiğinde hem içsel hem de dışsal sosyal sermayenin birisi ötekine baskın olacak şekilde bulunduğu iki ana dönem olduğu görülmektedir. Bu dönemler sırasıyla 1950'li yıllardan başlayarak 1980 yılında Ankara Prizrenliler derneğinin kapatılmasına kadar geçen süre arasındaki içsel sosyal sermayenin baskın olduğu ilk dönem ve 1980'den bugüne kadar olan dışsal sosyal sermayenin baskın olduğu dönemdir. İçsel sosyal sermayenin baskın olduğu dönemin göstergeleri güvenin göçmen grubu içinde verili olarak var olması, Prizren göçmenlerinin biçimsel olmayan birincil ilişkilere sahip olmaları, sosyal ajanlar olan yaşlıların topluluk içinde etkin olmaları ve bir araya gelmeyi kolaylaştıran derneğin var olması, yerleşimin mekansal olarak yakın olması ve topluluğun kültürel adet ve değerlerini yeniden üretmesini sağlayan törenler ve seremonilerin varlığıdır. Dışsal sosyal sermayenin baskınlığının göstergeleri ise topluluğun içsel yerine dışsal ilişkilere dayalı faydalardan bireysel olarak faydalanmaları, bu dışsal ilişkilerdeki güvenin zaman içinde karşılıklı deneyimlerle kurulması ve topluluğun birarada kalmasına yarayan faktörlerdeki aşınmaların fazlalaşmasıdır.

Çalışmanın diğer sonuçlarından bir tanesi olan dernekleşmenin etnik grup üzerinde dayanışmayı arttırıcı rolü göz önüne alındığında, bundan sonra bu konu ile ilgili yapılacak olan araştırmalarda göçmen derneklerinin de incelenmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır. Bu konu ile ilgili incelenmesi gereken bir diğer nokta ise, bugün mevcudiyetini sürdüren göçmen derneklerinin birincil işlevinin dayanışmayı arttırıcı bir rol mü üstlendiği yoksa sadece çıkar ilişkilerinin devamını sağlayan bir araç olarak mı görüldüğünün netleştirilmesidir. Ankara Prizren göçmenleri örneğinde dernek, görüşmecilerin ifadelerinden anlaşıldığı üzere dayanışmayı arttırıcı bir rol taşımıştır. Bugüne baktığımızda ise aynı işlevin diğer göçmen dernekleri için de benzer şekilde olup olmadığının anlaşılması önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- ABADAN – UNAT, N. (2002). *Bitmeyen göç konuk işçilikten ulus ötesi yurttaşlığa*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ADLER, P. S., ve KWON, S.W. (2002). Social capital: Prospects for a new concept. *Academy of Management Review*, 27 (1): 17-40.
- AĞANOĞLU, H. Y. (2001). *Osmanlıdan cumhuriyete balkanların makus talihi: Göç*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- ANDERSON, B.R. (1993). *Hayali cemaatler*, İstanbul: Metis.
- AYDINGÜN, A. ve AYDINGÜN, İ. (2004). The role of language in the formation of turkish national identity and turkishness. *Nationalism and Ethnic Politics*, 10: 415-432.
- BAHADIR, G. (2002). *Balkanlar ve türkler*. İstanbul: Çizgi Yayınevi.
- BERG, B. L. (1998). *Qualitative research methods for social sciences*. Boston: Allyn and Bacon.
- BERRY, B. (1965). *Race and ethnic relations*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- BİJAK, J. (2006). Forecasting international migration: Selected theories, models and methods. *Central European Forum for Migration Research, CEFMR Working Paper*.
- BOGARDUS, E.S. (1930). A race-relations cycle. *The American Journal of Sociology*, Vol. 35 (4): 612-617.

BORA, T. (1995). *Milliyetçiliğin provokasyonu*. Ankara: Birikim Yayınları.

BOURDIEU, P. (1986). The Forms of Capital, John G. Richardson (Ed.), İçinde *Handbook of theory and research for the sociology of education*, (242-258). Westport, CT: Greenwood Press.

BRASS, P. R. (1991). *Ethnicity and nationalism: Theory and comparison*. Sage.

BURREL, G. ve MORGAN, G. (1979). *Sociological paradigms and organizartional analysis*. New Hampshire: Heinemann, Portsmouth.

COFFEY, A. ve ATKINSON, P. (1996). *Making sense of qualitative data: Complementary research strategies*. Thousand Oaks: Sage.

CORNELL, S ve HARTMAN, D. (1994). *Ethnicity and race*. London: SAGE Publications.

ÇAĞAPTAY, S. (2002). Reconfiguring the turkish nation in the 1930s. *Nationalizm and Ethnic Politics*, 8(2): 67-82.

ÇAĞAPTAY, S. (2003). Citizenship policies in interwar turkey. *Nations and Nationalism*. 9 (4): 601-619.

ÇAĞAPTAY, S. (2003). Kim türk, kim vatandaş? Erken cumhuriyet dönemi vatandaşlık rejimi üzerine bir çalışma. *Toplum ve Bilim*.

ÇAĞAPTAY, S. (2004). Race, asimilation and kemalism: Turkish nationalism and the minorities in the 1930s. *Middle Eastern Studies*, 40 (3): 86-101.

DOĞRUEL, F. (2005). *İnsanîyetleri benzer*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- EMİROĞLU, H. (2006). *Soğuk savaş sonrası kosova sorunu*. İstanbul: Orient Yayınlar.
- FAIST, T. (2000). *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*. Oxford: Oxford University Press.
- FİELD, J. (2006). *Sosyal sermaye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- GEERTZ, C. (1973). *Interpretation of cultures*. New York: Basic Boks.
- HOBSBAWM, E. J. (1995). *1780'den günümüze milletler ve milliyetçilik. Program, mit, gerçeklik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- HUTCHINSON, J ve SMITH, A. D. (1996). *Ethnicity*. Oxford: Oxford University Press.
- INALCIK, H. (1993). The turks and the balkans. *Turkish Review of Balkan Studies*.
- JOHNSTONE, D. (2004). *Ahmakların seferi: Yugoslavya, nato ve batının aldatmacaları*. İstanbul: Bağlam Yayınevi.
- JUDAH, T. (1997). *The serbs history, myth, and destruction of yugoslavia*. New Heaven-London: Yale University Press.
- KARATAY, O. (1998). *Kosova kanlı ova*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- KİRİSCİ, K. (2000). Disaggregating turkish citizenship and immigration practices. *Middle Eastern Studies; Academic Research Library*, 36 (3):1-22.

- KUT, Ş. (2005). *Balkanlarda kimlik ve egemenlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- LEE, E. S. A (1996). Theory of migration. *Demography*, 3(1): 47–57.
- LIEBERSON, S. A. (1961). Societal theory of race and ethnic relations. *American Sociological Review*, Vol. 26 (6): 902-910.
- MASSEY, D. S., ARANGO, J., HUGO, G., KOUAOUCI, A., PELLEGRINO, A., ve TAYLOR, J.E. (1993). Theories of international migration: review and appraisal. *Population and Development Review*, 19(3): 431–466.
- MCCARTHY, J. (1995). *Ölüm ve sürgün*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- ÖZEN, Ş, ve ASLAN, Z. (2006). İçsel ve dışsal sosyal sermaye yaklaşımları açısından türk toplumunun sosyal sermaye potansiyeli: Ortadoğu sanayi ve ticaret merkezi (OSTİM) örneği. *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 12: 130-161.
- PORTES, A. ve ZHOU, M. (1993). The new second generation: Segmented assimilation and its variants. *The ANNALS of the Academy of Political and Social Science*, 530: 74-96.
- PORTES, A. (1998). Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24: 1-24.
- PORTES, A. ve SENSENBRENNER, J. (1998). Embeddedness and immigration: Notes on the social determinants of economic action. *American Journal of Sociology*, 1320-1350.
- PRIES, L. (1999). *Migration and transnational social spaces*. Ashgate, Aldershot.

Prizren'in Tarihi, http://www.prizrenliler.org/index.php?option=com_content&task=view&id=16&Itemid=29. 05/01/2008.

RECEPOĞLU, A.S. (2001). *Kosova'da türk kültürü veya türkçe düşünmek*. Ankara: Kültür Bakanlığı – Türk Dünyası Edebiyatı.

REINHERT, S. W. (1997). Niş'ten kosova'ya: I. murad'ın son yıllarına ait düşünceler. İçinde E.A. Zachariadou (Ed.), *Osmanlı beyliği* (183-231). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

SARGUT, A. S. (2006). Sosyal sermaye: Yapının sunduğu bir olanak mı, yoksa bireyin amaçlı eylemi mi?. *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12: 1 – 13.

SCHERMERHORN, R. A. (1979). *Comparative ethnic relations*. New York: Random House.

SOMERSAN, S. (2004). *Sosyal bilimlerde etnisite ve ırk*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

SMITH, A. D. (1997). Structure and persistence of ethnies. İçinde M. Guibernau ve J.Rex (Ed.), *The ethnicity reader: Nationalism, multiculturalism, and migration*. Cambridge: Polity Pres.

SMITH, A. D. (2002). *Ulusların etnik kökeni*. Ankara: Dost Kitabevi.

TÜRKOĞLU, E. (2001). Kosova arnavutlarının milliyetçiliği. İçinde Ö.E. Lütem, B. Demirtaş Coşkun (Ed.) *Balkan diplomasisi*. Ankara: Asam Yayınları.

YILDIZ, A. (2001). *Ne mutlu türküm diyebilene: Türk ulusal kimliğinin etno-seküler sınırları (1919-1938)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

YIN, R. K. (1998). The abridged version of case study: Design and method.
İçinde I. Bickman ve D. J. Rog (Ed.) *Handbook of applied social research
methods*. Sage.

EKLER

EK 1.

—GÖÇ VE GÖÇMEN YAŞAM DENEYİMLERİ ÇALIŞMA SORULARI

GİRİŞ:

1. Aslen nerelisiniz? Doğum yeriniz neresi? Anne/Babanız ve onların anne/babaları, dede/nineleriniz aslen nereli? Hatırladığınız kadar eskiye giderek, dede/ninelerden başlayarak bize yaşam öykünüzü anlatabilir misiniz? Aileniz göç yaşamış mı? Nereden? Nasıl gelmişler?

KENDİSİ HAKKINDA GEÇMİŞ BİLGİLER:

1a. Doğduğunuz kent/köy nasıl bir yerdirdi? Nasıl bir evde dünyaya geldiniz? Bu konuda neler hatırlıyorsunuz? Kaç senesinde?

1b. Çocukluğunuz nasıl geçti? (rahat, sıkıntılı (neden) ? geçim derdi var mıydı?, sevgi saygı ortamını nasıl değerlendirirsiniz? Öksüzlük yetimlik var mıydı? Çocukken para kazanmak için çalıştınız mı? Ne kadar? Ne gibi işler?

1c. Çocukluğunuzda aile yaşamı, aile içi ilişkiler, aile üyelerinin birbirlerine karşı olan davranışları, adetler nasıldı? Şimdi nasıl? Kıyaslamak mümkün mü?

1d. Sonra eğitim yıllarınızı anlatabilir misiniz? Eğitim yapma fırsatınız oldu mu? Nereye kadar?

KENDİNİZLE VE AİLENİZLE İLGİLİ BAZI SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİLER:

2. Cinsiyet?

3. Medeni hal, evli ise kaç yıllık evli?

4. Çocuk varsa sayısı ve yaşları nelerdir?

5. Eşinizin ailesi nereden? O nereli? Nerde doğmuş? Eğitimini nerede yapmış, nereye kadar ilerlemiş?

KENDİNİZİN VE AİLENİZİN GÖÇ SÜRECİ İLE İLGİLİ BİLGİLER: GÖÇ TARİHİ

6. Siz veya anne babanız nereden göç ettiniz/etmişler?

7. Göç ne zaman yaşanmış? Kaç sene önce?

8. Göç nedenleriniz/nedenleri nelerdir?

9. Göç sürecini nasıl yaşadınız / yaşamışlar, detaylı anlatır mısınız o dönemin sıkıntılarını nasıl yaşadınız / yaşamışlar?

10. Kimlerle beraber göç ettiniz/ etmişler? Yalnız ise şehirde tanıdıkları var mı idi?

11. Tanıdıklar var ise onlardan yardım gördünüz mü? Nasıl?

12. İlk yerleştiğiniz/yerleştikleri yer neresi idi bu şehirlerde? İlk olarak nerelerde oturdunuz?

KOSOVA'YA BAKIŞ VE ETNİK İLİŞKİLERLE İLGİLİ ALGILAMALAR

13. Kosova'da diğer gruplar ile ilişkileriniz nasıldı?

14. Sorunlar varsa sizce neye dayanmaktadır?

15. Arnavutlarla ilişkiler nasıldı?

15a. Dini ilişkiler?

15b. İş ilişkileri?

15c. Evlilikler?

15d. Dostluklar?

15e. Siyaset?

16. Sırlarla ilişkiler nasıldı?

16a. Dini ilişkiler?

16b. İş ilişkileri?

16c. Evlilikler?

16d. Dostluklar?

16e. Siyaset?

17. Kosova Türklerini tanımlar mısınız? Kosova Türkü kimdir?

GÖÇÜN TÜRKİYE BAĞLAMINDAKİ YANSIMALARI:

18. Kosova göçmenleri Türkiye’de genel olarak ne tür işler yaparlar?

19. Derneklere üye misiniz?

20. Göçmen dernekleri nasıl çalışıyorlar? Memnun musunuz? Sorunlar varsa neler?

21. Siz Kosova’da ne tür işler yapıyordunuz?

22. Türkiye’ye göç ettikten sonra ne işler yaptınız?

23. Sizce göç nedir?

24. Türkiye’de size nasıl davranıldı?

25. Elinizde olsa geri dönmek ister misiniz? Neden?

EK 2.

1956 Göçmeni E.E.			
In vivo coding	Axial coding	Kuramsal İlişki	Kuramsal Önerme
Serbest göçle geldik	Kosova'dan kopuş	İşbirliği, psikolojik, bürokratik, mali maliyetleri minimize etmek	Türkiye Cumhuriyeti gelenleri muhacir olarak değil, serbest göçmen olarak kabul etmesi, devlet desteğinin olmaması, sosyal ağ ve akrabalık ilişkilerinin ve işbirliğinin ön plana çıkmasına neden olmaktadır
Türkiye’de hiçbirşey talep etmedik			
Bize iş bulun falan demedik			
Burada olan eski gelenler, bizim Fazıl vardı	Göçmenler arası işbirliği		
Bize kefil oldu			
Vesikalarınızı burada yaptırayım dedi			
Buradan yaptırttı			
Konsolodtan gidip aldık			
Ben gelenleri tanıyorum dedi			
İstanbul’da bazı akrabalar vardı	İş bulma sorunu ve yerleşim yeri kararı	Göçmen yerleşim kararında iş imkanları ve daha çok sosyal sermayesi olan bağlantılar önem taşıyor	Göçen aile nüfusunun kalabalıklığı, sahip olunan bağlantı kişinin sosyal sermayesinin yüksekliği, bu kişinin ilişki ağlarının genişliği, ve iş bulma konusunda sağladığı avantajlar, göçmenlerin kimlik konusunda uyum sorunu taşımamaları, göçmen ailenin yerleşim yeri kararını belirlemektedir.
Eski gelenlerden			
İsrar ettiler illa İstanbul’da kalın			
Fazlı Ankara’ya gelin dedi			
İş ayarlayacaktı			
Birçok amca var Ankara’da			
Gül Palasın sahibiydi, bizi gezdirdi Chevrolet’siyle Ankarada			
Bizi Kayaş’ta Enver beye götürdü	Balkan göçmenleri genelde birbirlerini tutuyorlar	Sosyal ağları daha geniş olan eski göçmenin sosyal sermayesi yüksek	
O Boşnaktı Bosna göçmeni			
O süt fabrikasında çalışıyordu			
Oraya götürdü bizi			
Dedim amca benim mesleğim ayakkabıcılık	Göçmenler nitelikli, meslek sahibi ancak nüfusları çok	Yeni coğrafyanın ekonomik dilini öğrenme gereği uyum sağlamak için önemli	
Prizren’de dükkanım var benim			
Siz Türkiye’nin şeyini öğrenin, ben sizi ne iş yapacaksanız oraya tek tek alıracam dedi			
7 kardeş idik			
Anne baba ile 9 kişiydik			

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Mehmet Çakar
Doğum Yeri ve Tarihi : Ankara – 21.04.1976

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Başkent Üniversitesi İİBF Turizm İşletmeciliği
Yüksek Lisans : ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve
Öğrenimi Kamu Yönetimi
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri : -

İş Deneyimi

Stajlar : -
Projeler : -
Çalıştığı Kurumlar : Başkent Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü

İletişim

E-Posta Adresi : mcakar@baskent.edu.tr

Tarih : 24.01.2008